

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gürcü Tarih Kitaplarında Türk İmaji

Giorgi BOSTASHVILI

2501060956

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Saadet Gülden AYMAN

İSTANBUL-2020

ÖZ

Gürcü Tarih Kitaplarında Türk İmajı

Giorgi BOSTASHVILI

Türkiye ile Gürcistan tarihi bağlara sahip iki ülkedir. Ancak Soğuk Savaş zamanında bu ilişki asgari düzeye inmiş ve çok yönlü bağların göz ardı edilip bastırıldığı bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemin Gürcü tarih anlayışına ve çalışmalarına de şekil verdiğini görüyoruz. Çarlık Rusya’sında Sovyetler Birliği’ne aktarılan miras Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye’nin ötekileştirilmesidir. Bu araştırma tarih kitaplarında Sovyetler Birliği dönemi ile Gürcistan’ın bağımsızlığı sonrasında inşa edilen Türk imajını çözümlemeyi amaçlanmaktadır. Tez konusu “Gürcü Tarih Kitaplarında Türk İmajı” olacaktır. Çalışmada Gürcüce, Rusça, Türkçe, İngilizce dillerinde kaynaklar kullanılacaktır. Söz konusu araştırma bir yönü ile tarih bilincinin nasıl şekillendirildiğini ortaya koyarken diğer yönleriyle Türkiye ve Gürcistan ilişkilerin de algılamalar ve imajlar konusunun özgün bir incelemesini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: İmaj, Uluslararası ilişkilerde İmaj, Gürcistan, Türkiye, Sovyet Birliği, Türk İmajı, Tarih Anlayışı

ABSTRACT

The Image Of Turkey In Georgian Historical Books

Giorgi BOSTASHVILI

Turkey and Georgia are two countries with historical ties. However, during the Cold War, this relationship has declined to a minimum, and there was a period when multidimensional ties were ignored and suppressed. During this period, we see that a Georgian understanding of history and studying has formed. Transferred heritage from Tsarist Russia to the USSR has impacted on othering the Ottoman Empire and the modern Turkish Republic. This study is aimed to analyze the image of Turkey created in historical books during the Soviet Union and after Georgia's independence. Thesis' subject will be "The Image of Turkey in Georgian Historical Books." In this study has been used Georgian, Russian, Turkish and English sources. This research includes shape of history consciousness aspects and the revival of ideas and images of relations between Turkey and Georgia.

Keywords: Image, Image In International Relations, Georgia, Turkey, Soviet Union, Turkey's Image, Conception Of History

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi çalışmamın başlangıcından tamamlanmasına kadar her konuda bana yardım eden ve moral desteği ile yanımda olan, fikirleriyle yol gösteren, danışmanıma değerli hocam Prof. Dr. Saadet Gülden AYMAN'a çok teşekkür ediyorum.

Bu zorlu süreçte bana desteğini ve gücü veren eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Giorgi BOSTASHVILI

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Uluslararası İlişkilerde İmaj Kavramı	3
1.1.1. Siyasal Bir Kavram Olarak İmaj	4
1.1.2. İmajda “Biz ve Ötekinin” Oluşumu	6
1.1.3. İmajın Oluşmasına Neden Olan Faktörler: Propaganda, Önyargı, Stereotip ve Algı	9
1.2. Batıda Felaket Habercisi Konumundaki “Öteki” Türkler	15
1.2.1. Batı’dan Farklı Olarak Doğuda Türk İmajının Oluşumu	19
1.3. Tarihte Türk İmajı	21

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Gürcistan ve Türkiye Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Arka Planı ...	25
2.2. Sovyet Öncesi Gürcistan’da Türk İmajı	29
2.2.1. İslam Tehdidi ve Konstantinopolis’in Düşüşü	31
2.3. Sovyetler Birliği’nde Eğitim Sistemine Genel Bakış: Yeni Sovyet İnsanının Yaratılması	32
2.4. Sovyet Gürcistan’ın Tarih Kitaplarında Türk “İmajı”	35
2.4.1. İlk Selçukluların Sahneye Çıkışı	36
2.4.2. Selçuklu Türkleri	36
2.4.3. Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu	37
2.4.4. Konstantinopolis’in Düşüşü	38
2.4.5. Osmanlı Devleti’nin Yükseliş Dönemi	39
2.5. Sovyetler Sonrası Gürcistan’da Tarih Kitaplarındaki Türk İmajı	39
2.5.1. Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071) Ve Hristiyan Dünyasının Büyük Felaketinin Başlangıcı	42
2.5.2. Gürcistan’da “Didi Turkoba”- “Büyük Türk İstilasası”	43
2.5.3. Mucize Zafer-Didgori Savaşı (12 Ağustos 1121)	44
2.5.4. Konstantinopolis’in Düşüşü ve Gürcistan	50
2.5.5. Kafkasya’da Osmanlı-Safevi Rekabeti, Amasya Antlaşması (29 Mayıs 1555) Ve Gürcü Halkının Büyük Trajedisi	50
2.5.6. Rus –Türk Savaşları ve Gürcistan- 93 Harbi	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1.Gürcistan’da 2003 Gül Devrimi Sonrasında Türkiye’ye Genel Bakışı.	54
3.2. Günümüzde Gürcistan ve Türkiye Arasındaki İlişkilerin Gelişimi...	59
3.2.1. Gürcistan Açısından Türkiye’nin Önemi	60
3.2.2. Türkiye Açısından Gürcistan’ın Önemi	64
3.2.3. Dil-Kültür Etkileşimi Çerçevesinde Gürcü-Türk İlişkileri	67

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

KAYNAKÇA

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı

Bkz : Bakınız

BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu

BM : Birleşmiş Milletler

BTC : Bakü – Tiflis – Ceyhan

C : Cilt

Çev : Çeviren

GKP : Gürcistan Komünist Partisi

M.S. : Milattan Sonra

NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı)

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

S : Sayfa

Y.y : Yüzyıl

Yay : Yayınları

Gürcü Tarih Kitaplarında Türk İmajı

GİRİŞ

Tarih ve tarih yazımı her zaman tartışmalı bir konu olmuştur. Hobsbawm, tarih ve tarihçiler hakkında Tarihçiler geçmişi üretendir. Maalesef ideologların istediği akademik tarihçilerin yazdığı tarih değildir. Onlar ideolojilerinin istediği ve gerektirdiği tarihi isterler, bu ise gerçek olmayan bir mitolojidir” ifadelerini kullanmıştır.¹ Tarihte pek çok ülke birbiriyle iletişim içerisinde bulunmuştur. Bu ilişkiler bazen olumlu, bazen ise olumsuz şekilde biçimlenmiştir. Ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri çok uzun bir süreci kapsamıştır. Söz konusu ilişkiler esnasında yaşananlar ise tarihsel aşamalarda olumlu veya olumsuz imajlara neden olmuştur.

İmaj, organize olmuş bir yapının hedeflerinin, planlamalarının, bu planlar doğrultusunda ortaya koyduğu stratejik çalışmalarının, iletişim uygulamalarının algılanışıdır. Bir devletin imajı, o devletin başka devletler veya başka devletlerin vatandaşlarının akıllarındaki yerleşme biçimleridir. Devletin başka devletler tarafından nasıl düşünüldüğüdür. Bir devletin imajını oluşturan veya şekillendiren unsurlar vardır. Devletlerin imajını şekillendiren temel unsurlar olarak şunlar gösterilebilir: halkının özellikleri, ürünler ve kaynaklar, coğrafi konumu, yönetim sistemi, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi, devletin tarihi, dünyadaki rolü ve yeri, rakiplerle kıyasladığında dünya siyasetinde nerede olduğu.

Uluslararası ilişkilerde imaj kavramı, çoğu kez ulusal kimliğin bir ifadesi olarak öne çıkmakta ve çoklu değerlendirme mekanizması içinde yer almaktadır. Uluslararası imajı çoğu zaman devletlerin kendine özgün koşulları oluşturmaktadır. Siyasal bir anlamla temellenen uluslararası imaj, her zaman ulusla özdeşleşen gerçek ulusal kimlikten türemeyebilmektedir. Bu durum uluslararası ilişkilerin yapısına ve toplumların algısına göre değişmektedir. Uluslararası imaj ulusal kimliğin bir ifadesi olmakla birlikte, devletler tarafından birbirini köşeye sıkıştırma ya da istenileni kabul ettirme gibi, uluslararası gizli stratejiler için taktik olarak da bir araca dönüştürülebilmektedir.

Samuel Huntington’a göre uluslararası imaj: “aynı ulusun ya da başka ulusların toplumsal zihinlerinde, imgelem aracılığıyla oluşan hem “biz” hem de “öteki”ne dönük önyargılar, kalıp

¹ Ernts Hobsbawn, Davit Kertzer, “Ethnicity and Nationalism in Europe Today”, Anthropology Today, Vol. 8., N:1, February, 1992, p .3-8, (çevrimiçi) 15.02.2019, http://faculty.washington.edu/charles/562_f2011/Week%209/Hobsbawm%201992.pdf.

yargılar, kavramlar ve simgesel çağrışımlardır”. Bu doğrultuda uluslararası imajı oluşturan “biz-öteki” ikilemine özen göstermemiz gerekmektedir.

Öteki, bilinenden ayrı, öbür, diğer anlamlarına gelmektedir. “Tanımlanmış ve meşruiyet kazanmış” bir dairenin içinden bakıldığında, bu dairenin dışında kalanlar, o dairenin içinde olanlara göre “öteki” olarak adlandırılmaktadır. Dairenin dışında kalmak ötekini sınırsız, kaçınılmaz, hatta ulaşılmaz yapmaktadır. Kimliğin oluşturulması ve ötekine karşı sergilenen tutumların belirleyicisi olan sınır koyucu yapılar dairenin dışında kalmaya neden olan yapılardır. Ötekinin merkeze olan mesafesinin bilinmemesi kaygıları attırmakta, “öteki” ve “biz” arasındaki mesafe kaygısı da ötekilerle birlikte olmayı gerginleştirmektedir

Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuç/değerlendirme kısmından oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ilişkilerde imaj kavramı çerçevesinde imajın oluşmasına neden olan faktörler imaj türleri: Batı-Doğu imajı olarak Batıda kıyamet habercisi “öteki” Türkler ile Batı’dan farklı olarak Doğuda Türk imajı ve söz konusu imajın “biz ve öteki” oluşum sürecindeki etkisi ele alınmaktadır. Ayrıca tarihte Türk imajı detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü birkaç ana başlık altında incelenmektedir. Gürcistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin tarihsel boyutu kısaca açıklandıktan sonra Sovyetler Birliği öncesi ve sonrasında Gürcistan’daki tarih kitapları içerik analizi ve Türk imajını bozan nedenler ortaya konulmaktadır. Ayrıca Sovyetler Birliği’nde eğitim sistemi incelenip tarih kitaplarının hazırlanma süreci anlatılmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise Gürcistan’da 2003 “Gül Devrimi” sonrasında Türkiye’ye genel bakışı, günümüzde Gürcistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişimi çerçevesinde Gürcistan açısından Türkiye’nin önemi ve Türkiye açısından Gürcistan’ın önemi değerlendirmektedir. Son olarak ise dil-kültür etkileşimi çerçevesinde Gürcü-Türk ilişkileri ele alınmaktadır.

Sonuç ve değerlendirme olarak bütün bu araştırma sonucunda ulaşılan bilgilerin ve öngörülerin analizi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Uluslararası İlişkilerde İmaj Kavramı

İmaj günümüzün çokça tartışılan kavramlarından birini teşkil etmektedir. Bireyler için önemli olan imaj kavramı devletler için de ehemmiyetlidir. İnsanlar gibi devletler de imajlarının kötü olmasını istemez, iyi bir imaj yaratmak için çaba göstermektedirler. Peki, bireyler ve devler için önemli olan imaj nedir? En basit ifadesi ile imaj, kısa ve uzun zaman içerisinde bir kişiye, kuruma veya ülkeye ait olan tüm değerlerin algılanmasıdır. Esra Özsüer'in ifade ettiği gibi “imaj kişiler, olaylar, düşünceler, kurumlar ve devletler hakkında benimsemiş olan algıdır. Devletler açısından baktığımızda herhangi bir devlet hakkındaki algıların imajı ifade ettiğini söyleyebiliriz. Bir devletin imajını oluşturan veya şekillendiren unsurlar bulunmaktadır. Devletlerin imajını şekillendiren temel unsurlar olarak şunlar gösterilebilir: halkının özellikleri, ürünler ve kaynaklar, coğrafi konumu, yönetim sistemi, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi, devletin tarihi, dünyadaki rolü ve yeri, rakiplerle kıyasladığında dünya siyasetinde bulunduğu konum. İmaj, organize olmuş bir yapının hedeflerinin, planlamalarının, bu planlar doğrultusunda ortaya koyduğu stratejik çalışmalarının, iletişim uygulamalarının algılanışdır”. Kısaca söylemek mümkünse bir devletin imajı, o devletin başka devletler veya başka devletlerin vatandaşlarının akıllarındaki yerleşme biçimleridir. Devletin başka devletler tarafından nasıl düşünüldüğüdür.²

İmaj kelimesi Latince kökenli imagos kelimesinden gelmekte ve bir kişinin, grubun yahut bir milletin zihninde yarattığı belli resimler ya da görüntüleri ifade etmektedir. Pek çok farklı disiplinde (edebiyat, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, mimarlık) kullanılan, öznel ve nesnel öğelerin katıldığı ferdi ya da müşterek tasvir olan imaj tek bir anlama sahip değildir. İmajın tanımı her disipline göre farklılık gösterir ve her disiplin imajı kendi inceleme alanına göre yeniden tanımlar.³ Örneğin, J.C. Carloni ve Jean C. Filoux gibi araştırmacılar imajı bilinçaltının bir yansıması olarak görürler. Onlara göre imaj kişinin istemsiz, farkında olmadan ortaya koyduğu çağrışımlardır.⁴ Norman Freidman ise imajı kişinin algıladığı şeyin

²Bilgehan Gültekin, “Türkiye’nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler”, İletişim Dergisi, N:4, 2005, s. 127

³ Esra Özsüer, *Türkokratia*, birinci baskı, İstanbul, Kronik Yayınları, 2018, s.13

⁴ J.C. Carloni ve Jean C. Filoux, *Eleştiri Kuramları*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil yay., 2000, s.96

kendi değer, yargılar ve şekillendirmesiyle zihinde yeniden üretilmesi olarak görmektedir. Başka bir deyişle kişinin kurguladığı sistemli bir vurumdur.⁵

İmajlar her birey/toplum için aynı olmamakla birlikte toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bireyin/toplumun inançlarına ve tecrübelerine göre farklılık gösteren imajlar aynı zamanda değişken olma özelliğine de sahiptir. Toplumların tarihi, edebiyatı, sosyal-politik yapısı, eğitim sistemi, deneyimleri, inançları, düşünce tarzı, ötekine bakış açısı ve üyesi olduğu topluluk imajların oluşumunu ve değişkenliğini sağlayan önemli faktörlerdendir. İmajlar kuşaktan kuşağa aktarıldığı için toplumların belleğine iyice yerleşmekte ve bu yüzden de değişimi de kolay olmamaktadır. Her yeni imaj önceden oluşturulmuş olanın etkisiyle kendisine yeni ve güçlü bir alan yaratır. Bu sebeple değişmesi zordur ya da değişim gerçekleşse bile üzerinde çok uzun bir zaman geçmesi gerekmektedir. Markus A. Foti, imajların kesinlikle değişmez olduğunu ifade eder. Foti'ye göre, içerisinde stereotipleri barındıran imajlar zamanla politik ve kültürel değişimin etkisi ile farklılaşsa bile kendisinden önceki imajların bir devamı olarak gelecek nesillere aktarılır.⁶

1.1.1. Siyasal Bir Kavram Olarak İmaj

Siyasal bir kavram olarak imaj üç unsurdan oluşmaktadır. Siyasal anlamda imajın ilk unsuru ***bir ulusun tarihi kültürel kodlardır***. Samuel Huntington “Medeniyetler Çatışması” adlı eserinde ilk unsuru şu şekilde açıklamıştır: “ulusların geçmişinden gelen kodlarının yarattığı tarihi imaj-değer uluslararası ilişkilerde, ulusların geçmiş birikimleri, toplumsal imaj oluşturan bir kod işlevi demektir. Bir ulusun başka uluslar üstüne düşünce üretip durması söz konusu olamaz. Ancak, devletlerarasında kararların alınması sırasında, ulusal önyargılar ve aşılamayan kalıp yargılar karar verme süreçlerini etkileyecek ölçüde öne çıkabilmektedir. Bu özel durumlarda, karşı taraf konumundaki ulusların, geçmiş deneyimleri ve uluslararası alanda bırakmış oldukları olumlu-olumsuz etkiler imaj oluşturunca bir kod olarak devreye girebilmektedir. Ulusların tarihinin, günümüzün siyasî çıkar grupları tarafından kullanılmasına ve hatta sömürülmesine yol açan bu eğilim, ne yazık ki bazen bir lobi stratejisi olabilmektedir. Üstelik tarihî gerçekler çarpıtılarak, toplumlar yanıltılabilmektedir. Lobi faaliyetleri, başka ulus hakkında kökü geçmişe dayanan bir önyargının sürdürülmesinde, hatta güncel diplomasi çabalarının ve karar verme süreçlerinin akılcı niteliğinin baskılanmasında rol oynayabilmektedir. Lobi faaliyetleri belirli gruplar tarafından finanse edilip yürütüldüğü

⁵ Norman Freidman, *İmge*, çeviren. Kemal Atakay, İstanbul, kitaplık yay., 2004, s.80

⁶ Özsüer, A.e., s.15-16

ve imaj sömürüsüne dayalı olabildiği gibi, böyle bir çalışma siyasî kararları da etki altına alabilmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki, uluslararası imajın bir kez oluştuktan sonra, tekrar dönüştürülmesi ya da görece yok edilmesi çoğu zaman zor, bazen de neredeyse olanaksız olabilmektedir. Ancak, bunu başaran ulusların, kendi kötü imajlarını olumluya dönüştüren devletlerin varlığı da bir gerçektir.⁷

İmajın ikinci unsuru ***bir ulusun mevcut kültürel kodlardır***. Bir devletin uluslararası arenada algısını etkileyen unsurlardan bir diğeri, o ülkenin “şu anda” içinde bulunduğu durumdur. Modern dünyada devlet imajlarını medya, kültürel etkileşimler, turizm, reklam, tanıtım, bilimsel bilgiler ve internet ortamı doğrudan yansıtmakta ve hatta bazen de yaratmaktadır. Tarih boyunca savaş efsaneleri ile oluşturulan devlet imajları yerini devletlerin dünya barışı içindeki tutumlarına, ekonomik durumlarına, demokratikleşme sürecine, adalet ve eğitim sistemine, laiklik anlayışına, insan/kadın/hayvan haklarına, düşünce özgürlüğüne, yoksulluğun/işsizliğin yenilmiş olmasına, teknolojiye, turizme ve iktidara güvenilirliğe bırakmaktadır.⁸

Siyasal imajı şekillendiren üçüncü unsur ***bir ulusun kendi geleceği için yarattığı kültürel kodlardır***. Bu kültürel kodlar başka ulusların zihnindeki “ulusal sız” algısıdır, yani onların bizim hakkımızdaki düşündükleri ve kabullendikleridir. Öyleyse her ulus, kendi biz algısının (bu anlamda kendi ulusal kimliğinin) kendi isteği doğrultusunda şekillenmesini istemektedir ve bu yönde çaba göstermektedir. Ama bunu sağlamak hiç kolay değildir. İmaj, ülkelerin kendilerinin sahip olduklarına inandıkları imgelem-değerlerden oluşur. İmgelem-değerler, yani imaj-kodlar gerçeğe ne kadar yakın olursa o ölçüde inandırıcı, etkileyici ve kalıcı olacaktır. Uluslararası imajı, ulusal kimliğin bir parçası olduğu için kimliğimizi resmeden görüntü bizim istediğimiz gibi olmalıdır. Bunu başarabilmek içinse öncelikle, “Biz” kavramının içinin ne ile dolu olduğunun kesin olarak belirlenmesi gerekir. “Biz” kavramının içi, bazen geçmişin izleri, bazen var olan somut koşullar, bazen de geleceği işaret eden verilerle doldurulabilmektedir.⁹

İmajla ilgili tanımlamalardan yola çıkarak bir devletin uluslararası imajı için şu şekilde bir tanım gerçekleştirilebilir: “Uluslararası imaj, bir devletin dış hedef amiller tarafından algılanış tarzı, uluslararası politikada oluşturduğu genel izlenim, sahip olduğu saygınlık ve

⁷Bkz. Samuel Huntington, *The Clash Of Civilizations*, New York, 1996, (çevrimiçi), 23.03.2020
<https://www.academia.edu/4610592/>

⁸Betül Karagöz Yerdelen, “Uluslararası İlişkilerde İmaj Kavramı Ve Batı Nostaljisindeki Bir Aksaklık Olarak Türk İmajı”, *Karadeniz Dergisi*, 2017; N: 35, s. 47

⁹ Karagöz Yerdelen, A.e., s. 47-48

itibar, uluslararası konularda topladığı destek ve oluşturduğu sempatiye dayalı görüntülerin tümüdür. Uluslararası imajın oluşturulmasında, kurum imajında olduğu gibi hedef kitlelerle doğru iletişim kurulması, doğru iletişim teknikleriyle, doğru zamanda ulaşılması ve özel bir tarz yaratarak kamuoyu desteğinin sağlanması, en kritik noktalardan birini oluşturmaktadır.”¹⁰

Uluslararası ilişkilerde imaj kavramı, çoğu kez ulusal kimliğin bir ifadesi olarak öne çıkmakta ve çoklu değerlendirme mekanizması içinde yer almaktadır. Uluslararası imajı çoğu zaman devletlerin kendine özgün koşulları oluşturmaktadır. Siyasal bir anlamla temellenen uluslararası imaj, her zaman ulusla özdeşleşen gerçek ulusal kimlikten türemeyebilmektedir. Bu durum uluslararası ilişkilerin yapısına ve toplumların algısına göre değişmektedir. Uluslararası imaj ulusal kimliğin bir ifadesi olmakla birlikte, devletler tarafından birbirini köşeye sıkıştırma ya da istenileni kabul ettirme gibi, uluslararası gizli stratejiler için taktik olarak da bir araca dönüştürülebilmektedir.

1.1.2. İmajda “Biz” Ve “Öteki”nin Oluşumu

İmaj kavramı ile kimlik kavramı arasında sıkı bir bağ mevcuttur. Kimlik kavramından bahsettiğimiz zaman iki önemli unsura vurgu yapmamız gerekmektedir. İlk olarak, tanıma ve tanımlanma, bireyin (ulusun/devletin) toplum (uluslar/devletler) içerisinde diğerleri tarafından nasıl tanındığı ya da kendini nasıl tanımladığı önemlidir. Tanıma ve tanımlamayı gerçekleştirmenin aracı, dil ve kültürdür. İkinci önemli unsur olan aidiyet ise, bireyin kendini herhangi bir toplumsal gruba ait hissetmesidir.¹¹ Kimlik, tanıma ve tanımlanma işlevine aracı olan dil ve kültür yanında, bir de oluşturulan imaj-değerler ile gerçekleşir. Olumlu bir kimliğin oluşturulması hedef grubun (toplumun) kadar olumlu algılandığına da bağlıdır. İmaj-değerleri ve dolayısıyla kimliği biçimlendiren “değerler, tutumlar, görüşler, inançlar, bunların değişimi, kalıp yargılar ve sosyal göstergeler sosyal psikolojiktir; çünkü insanları diğer insanlara, olaylara ve nesnelere yöneltir; diğerleri olmaksızın, bunların varlığından söz etmek mümkün değildir. Tüm bunlar, iletişim aracılığıyla bireylerin zihninde yaşam bulmakta ve diğerlerinin “düşlenen” varlığıyla gelişmektedir. Bu bağlamda, kimlik kavramının en geniş anlamdaki kullanımlarından biri “ulusal kimlik” kavramıdır ki, bu da uluslararası imaj kavramı ile ilişkilidir. Ulusal kimliği, aynı zamanda ulusun kendi bilincinde ve başka ulusların zihninde bulunan, o ulusa ait kültürel kodlar, yani simgeler ve imgelemler tarafından

¹⁰Bkz. Bilal Karabulut, “Uluslararası İlişkilerde İmaj Yönetimi: Ulus Markalaşması Örneği”, Ankasam, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Aralık 2018/2, s. 169-192

¹¹Bkz. Esra Aydın Kılıç, “Seçmen Tercihinde İmaj Faktörü: Siyasal Parti ve Aday İmajı Karşılaştırmasına Yönelik Bir Alan Araştırması”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, 36, Bahar 2013, s. 46-73.

oluşturulan imajlar biçimlendirir.¹² Ulusal kimlik de kişisel veya toplumsal kimlik gibi, bir ilişkiler bütünü içinde oluşmaktadır. Bu anlamda ulusal kimlikler ve hatta devletlerin kimlikleri bile, insanların zihnindeki simgeler ve imgelemler olarak biçimlenmektedir.

Samuel Huntington'a¹³ göre uluslararası imaj: “aynı ulusun ya da başka ulusların toplumsal zihinlerinde, imgelem aracılığıyla oluşan hem “biz” hem de “öteki”ne dönük önyargılar, kalıp yargılar, kavramlar ve simgesel çağrışımlardır”. Bu doğrultuda uluslararası imajı oluşturan “biz-öteki” ikilemine özen göstermemiz gerekmektedir. Sosyal kimlik teorisinin kurucularından birisi olan Henri Tajfele, “biz ve öteki”nin birbirlerini var eden ve tek başına hiçbir anlam ifade etmeyen iki kavram olduğunu savunur. Ona göre “hiçbir grup başka gruplar olmaksızın tanımlanamaz. Kimlik kuramı, insanların bireyleri iç grup (biz) ve dış grup (öteki) olarak iki kategoriye ayırmasını ve dış gruba karşı ait olduğu düşünülen insanlara da ayrımcı davranmayı doğal bir eğilim olarak görür. Kişinin biz ve öteki kategorisinde ayırdığı gruplarda farklılaşma yaratması en belirgin özelliğidir. Ait olduğu gruba karşı daha olumlu betimlemelerde bulunurken ait olmadığı dış gruba karşı daha olumsuz yaklaşımlar sergiler.”¹⁴

Campbell¹⁵, kişinin iç ve dış grup olarak ayırdığı kategoriye bir tablo içinde şu şekilde ifade eder:

Kendinin üyesi olduğu iç grup ile ilgili betimleme

- “Biz gururluyuz, onurluyuz ve atalarımızın geleneklerine hizmet ederiz.
- Biz sadığız.
- Biz kendi aramızda dürüst ve güveniliriz, fakat yabancılar bize oyun oynamaya kalkarsa enayilik etmeyiz.
- Biz cesuruz.
- Biz ilericiyiz. Kendi haklarımız için mücadele ederiz, bizim olanı savunuruz ve emir almayız, kendimizi ezdirmeyiz.

¹² Karabulut, A.e., s. 169-192

¹³Bkz. Samuel Huntington,, *The Clash Of Civilizations*, New York, 1996, (çevrimiçi), 23.03.2020
<https://www.academia.edu/4610592/>

¹⁴ Bkz: Henri Tajfel, *Human Groups And Social Categories*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981 (çevrimiçi), 27.03.2020

<http://www.csepele.hu/elearning/cikkek/tajfel.pdf>

¹⁵ Özsüer, A.e., s.45

- Biz barışçıyız, insanları severiz, sadece düşmanlardan nefret ederiz. Biz ahlaklı ve temiziz.”

Dış grupta ilgili yaklaşım:

- “Ötekiler, bencil ve benmerkezcidir. Kendilerini bizden fazla severler.
- Ötekiler kabileci.
- Ötekiler mümkün olsa bizi aldatırlar. Bizimle uğraşırken dürüstlük ve ahlakı bir kenara bırakırlar.
- Ötekiler saldırgan ve yayılmacıdır. Bizim sırtımızdan geçinmek isterler.
- Ötekiler bizden nefret eden düşmanlardır. Onlar ahlaksız ve pistir.”

“Biz-öteki” içerisinde farklılık ve ayırım yeni bir oluşum olmayıp, Antik Yunan’da toplumsal yaşamın önemli bir ikilemini oluşturmuştur. Toplumsal yapı içerisinde yer alan bu ikilem, “Hellenon” temelinde şekillenmiştir¹⁶. Yunanlılar kendilerini “Hellenon”, “öteki”leri, yani “Helenon” dışında kalanları tanımlamak için “ethnea” kavramını kullanmışlardır. “Ethnea” kavramı ile kastettikleri onlarla anlaşılabilir bir dil konuşmayan, uygarlaşmamış “barbarlar”, yabancılar ve periferlerde yaşayan insan grupları olmuştur. Vurgulanan bu insan grupları “Helenon” un dışına itilmiş olan ve onlarla yaşaması mümkün olmayan topluluklar olmuştur. Böyle bir yaklaşım Helenler arasında bu topluluklara karşı büyük bir “nefret” yaratmıştır.¹⁷

Kelime anlamı olarak öteki, bilinenden ayrı, öbür, diğer anlamlarına gelmektedir. “Tanımlanmış ve meşruiyet kazanmış” bir dairenin içinden bakıldığında, bu dairenin dışında kalanlar, o dairenin içinde olanlara göre “öteki” olarak adlandırılmaktadır. Dairenin dışında kalmak ötekini sınırsız, kaçınılmaz, hatta ulaşılmaz yapmaktadır. Kimliğin oluşturulması ve ötekine karşı sergilenen tutumların belirleyicisi olan sınır koyucu yapılar dairenin dışında kalmaya neden olan yapılardır. Ötekinin merkeze olan mesafesinin bilinmemesi kaygıları

¹⁶ Anthony Smith, John Hutchinson, Ethnicity, Oxford, Oxford University Press, 1996, s. 112

¹⁷ Walker Connor, “A Nation is a Nation, is a State, is an Ethnic Group”, Oxford University Press, Oxford, 1994, s. 209, (çevrimiçi), 23.03.2020
www.bxscience.edu/ourpages/auto/2011/11/10/45820232/a%20state%20is%20a%20state.pdf

attırmakta, “öteki” ve “biz” arasındaki mesafe kaygısı da ötekilerle birlikte olmayı gerginleştirmektedir.¹⁸

Toplumlarda kimlik oluşumu Batı ve Doğu toplumları kavramını da ortaya çıkarmıştır. Batı toplumunun zihninde yarattığı “ötekiler” fikri ve ötekinin imajı tarihsel süreç içerisinde giderek kesinleşmeye başlamıştır. Bir kimlik olarak Batı’nın kendini dünyanın geri kalanından ayırıp farklılaştırmasını Konstantinopolis’in 1453’te Türkler tarafından fethedilmesine bağlamaktadır. Bu konuya ilişkin farklı görüşler de yer almaktadır. Oryantalist Edward Wadie Said¹⁹ “Avrupa’nın öteki algısını Doğu içindeki Arapların oluşturduğunu” öne sürmektedir. Buna karşın filozof ve siyaset bilimci olan Thierry Hentch²⁰ “Batı’nın ötekisinin gerçekte Arapların değil, Türklerin olduğuna” işaret etmektedir. Tarihçi Georges Corm²¹ ise, “Doğu-Batı ayrımının “hayali kırılma” olduğunu, çünkü bu ayrımın temellerinin zihinsel yaklaşımdan beslendiğini ve Batı toplumunun kafasında yaratıldığını” savunmaktadır. Aslında Batı kendini ayrıcalıklı görerek dünyanın geri kalanından ayırırken, sadece dünyanın değil, Avrupa’nın Doğu’sunu da ötekileştirmiştir. Öte yandan hem dünyanın doğusunda (Japonya) hem de Avrupa’nın doğusunda (Osmanlı İmparatorluğu) modernleşme ve dolayısıyla Batılılaşma sürecine geçilmiştir. Doğu’nun Batılılaşma sürecine girmesine rağmen, Batı her zaman Doğu’yu sömürme planına sadık kalmıştır.²²

1.1.3. İmajın Oluşmasına Neden Olan Faktörler: Propaganda, Önyargı Stereotip ve Algı

İmaj kavramını anlamamız için oluşumuna neden olan faktörleri açıklamamız önemlidir. İmajın oluşmasına neden olan en önemli faktörlerden biri propagandadır. Beyzade Çetin’in²³ ifade ettiği gibi “Propaganda doğru zamanda doğru ortama bilgi iletme sürecidir. Propaganda, sonuçları önceden belirlenmiş referans ile grupları ya da diğer kişilerin eylemlerini ya da düşüncelerini etkilemek için gruplar ya da kişiler tarafından kasten üretilmiş düşüncenin ifadesidir”. Propaganda, herhangi bir ideolojik söylemin belirlenmiş bir şekilde topluma iletimi ve insan zihnine ekilmesidir. Önceden planlanmış bir yapı olmakla, uygulanması

¹⁸ Bkz: Utku Özmkas, “Öteki”, Türkçe Edebiyat Kültür ve Sanat Dergisi- Anafilya, Aralık 2003, N: 30, s.40

¹⁹ Bkz: Edvard Wadie Said, *Batının Şark Anlayışları, Şarkiyatçılık*, çevirmen: Berna Ünler. İstanbul, Metis yay., 2003

²⁰ Bkz: Thierry Hentch, *Hayali Doğu, Batı’nın Akdenizli Doğuya politik Bakışı*, Çevirmen: Aysel Bora, İstanbul, Metis yay., 2016

²¹ Bkz: Georges Corm, *Doğu Batı Hayali Kırılma*, çevirmen: Nüvit Bingöl, İthaki yay. İstanbul, 2003 (çevrimiçi), 22.02.2020, <https://uriasmcnellie89.files.wordpress.com/2019/01/dogu-bati-hayali-kirilma.pdf>

²² Karabulut, A.e., s. 169-192

²³ Beyzade Çetin, “Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 24, N: 2, Elazığ-2014, s. 239

gereken ideolojinin devamlılığının sağlanması anlamına gelmektedir. Propaganda daima bir kastı ve amacı taşıyan bir akım olarak adlandırılmaktadır.²⁴

Dünya siyasetine baktığımızda tarihsel olarak güçlü olan devletlerin propagandayı iyi bir şekilde kullandığını görmüş oluruz. Propagandayı en başarılı şekilde kullanan devletlerden biri de Sovyetler Birliği olmuştur. Şöyle ki, Sovyetler Birliği siyaset ve stratejisinin vasıtalarından en önemlisi propaganda olmuştur. Her totaliter ideoloji gibi komünizmde de “propaganda yapmak” neredeyse bir amaç haline getirilmiştir. Propagandanın gücünün artması kitle haberleşmesindeki olağanüstü gelişmelerle sık bağlantılıdır. Her ideoloji, sistem ve devlet, kendine göre farklı propaganda tekniği kullanmıştır. Tarihin her aşamasında propaganda devletler tarafından bir amaç uğruna bir araç olarak kullanmakla birlikte, Soğuk Savaş döneminde nükleer silahların oluşturduğu dehşet dengesi askeri olmayan yolların önemini arttırmış ve kitle haberleşmesi sayesinde etkili bir dünya kamuoyu oluşmuş ve propagandanın hedeflerinden en önemlisini teşkil etmiştir. Böylece, Soğuk Savaş döneminde propaganda iç ve dış siyasette ulusal ve uluslararası kamuoyunu etkilemek için önemli bir siyasal amaç haline gelmişti.

Sovyetler Birliği kurulduğunda iktidara gelen Bolşevikler, gizli çalışmalar, tahrik, kitle hareketleri ve kitle propagandası konularında büyük ihtilalci tecrübeler edinmişti. Komünistler, Bolşeviklere Rusya’nın dışında, dünya çapında propaganda mecburiyetini ve tecrübesini kazandırmıştır. Rus komünizmi içeride iktidarını güçlendirmeyi Batıda çıkacak Bolşevik tipi ihtilallere bağlı görüyorlardı. Bundan dolayı, Batı’yı Doğu’da yenmek için ezilen milletlere hitap etme gereğini duyma gibi Rus siyasetinin icabı olan hususlar, komünizmin beynelmilel karakteriyle birleşmiş, farklı bölge ve güçlere uzanma çabaları, Sovyetlere aynı nihai hedefe yönelen, fakat muhatabın özelliklerine göre farklılaşan şiir ve motiflerle propaganda yapmak tecrübesini vermiştir.²⁵

Böylece Sovyetler Birliği hem kendi vatandaşlarına hem de dünyaya verecekleri haber ve yorumları sıkı bir kontrolden geçirerek propaganda hedef ve tekniğine uygun hale getirdikten sonra yaymaktaydı. Şunun da altını çizmek gerekir ki, Sovyet propagandası sadece haberlerin propagandalaştırılması yoluyla yürümüyordu, bunun yanı sıra, doğrudan doğruya telkin tarzında propaganda da başarılı bir şekilde kullanılıyordu. Telkin şeklinde propaganda yakın çevre ülkelerine başarıyla yönetilmiş bir teknikti.

²⁴ Beyzade Çetin, A.e., 239

²⁵ Çetin, A.e., s. 240

İmajın oluşumunda diğer önemli faktör önyargılardır. Önyargılar gündelik hayatımızda sıklıkla karşılaştığımız, bireysel ilişkilerimizde etkin role sahip, pek çok sosyo-politik dinamiklerde kendisini gösteren ayrımcı ve dışlayıcı, yarı bilinçli ya da bilinç dışı tutumlardır. Önyargıya ilişkin detaylı çalışmalar psikanaliz ve sosyal psikoloji disiplininde yapılmıştır. Bu disiplinlerde yapılan çalışmalar önyargının iki temel bileşenini ortaya koymaktadır. Önyargının ilk temel bileşen, belli bir gruba karşı sürdürülen ve gerçekle ilgili detaylı bir araştırma yapılmaksızın oluşturulan aceleci, eksik, hatalı yargılardır. Bir diğer bileşen ise temelsiz oluşturulan bu yargılara eşlik eden ve bir şeyin lehinde ya da aleyhinde olmayı gerektiren duygusal tepkilerdir. Bu nedenle önyargılar kişilerarası ve toplumsal çatışmada önemli birer role sahiptir ve en yaygın doğurduğu sonuçlar arasında milliyetçilik ve ırkçılık gelmektedir.²⁶

Latince “praejudicium” kelimesinden gelen önyargı kelimesi peşin hüküm olarak da tanımlanmaktadır. “Praejudicium”, her ne kadar zaman içinde farklı anlamlar kazanmış olsa da günümüzde İngilizcedeki “prejudice” kelimesinin verdiği anlamla bağlantılı olarak, olgunlaşmamış bir yargıyla birlikte bir şeyin tamamen karşısında ya da yanında olmayı gerektiren duygular olarak ifade edilmektedir. Michael Bilig’e göre önyargılar rasyonelliğin düşmanıdır. Önyargılar ile ilgili ilk kapsamlı çalışmaları yapan G. W. Allport, “The Nature of Prejudice” adlı kitabında önyargıyı bir sosyal grup üyesi için, sadece o grup üyesi olması nedeniyle geliştirilen ve genellikle olumsuz ya da düşmanca nitelikteki tutumlar şeklinde tanımlamaktadır.²⁷

Önyargılar bir taraf tutmayı gerektirmekle birlikte, herhangi bir ideolojik fikri ve bakış açısını koşulsuz desteklemek biçiminde kendisini gösterir. Önyargının en belirgin özelliği de tek taraflı, her tür nesnellikten uzak, olumsuz bir düşünce yapısını içinde barındırmasıdır. Önyargılar tarihsel, ekonomik, psikolojik faktörlerle temellenir ve bu faktörlere göre de biçimlenir. Yapılan araştırmalar erken yaşlarda farklı grup üyesi olan bireylerle temas halinde olan kişilerin diğerlerine kıyasla daha az önyargılı olduğunu göstermektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi, farklı dillere aşinalığın artması başka uluslarla iletişimi kolaylaştırmakta ve iletişim sayesinde de kişilerin dünyaya bakış açıları değişmektedir. Yukarıda saydığımız bu olumlu değişimler de bireyin/toplumun kendi milletini dünyanın merkezine alıp tek yönlü düşünmesini değiştirmiştir. Bireyler arasındaki ilişkiler onların eşit konumda oldukları bir ortamda kurulduğunda önyargıların zayıflaması da söz konusudur.

²⁶ Özşüer, A.e., s. 35

²⁷ A.e. s.35-36

Önyargı bir bireyin/toplumun bilincinde yer edindikten sonra değişimi zor olmaktadır. Ancak, önyargıların çevresel etmenlere göre belli bir değişim de gösterebileceğini söyleyebiliriz. Bireyler/toplumlar arasında kurulan ilişkiler önyargıları tamamen doğrulayabilir hatta pekiştirebilir. Bu nedenle toplumların kendi aralarında kurdukları ilişkiler ve bu ilişkilere hizmet eden iletişim araçları oldukça önemlidir. İletişim araçları (okul, kitap, medya vb.) olumlu bir propaganda aracı olduğu gibi olumsuz bir propaganda aracına da dönüşebilir. Eğer bu iletişim araçları karşı taraf için olumsuz bir propaganda aracına dönüşürse olumsuzluk içeren önyargıların değişimi zor ve imkânsız olur.

Genellikle önyargıların din, milliyet, cinsiyet, meslek gibi sosyal gruplara yönelik geliştirilen davranışlar olduğu bir gerçektir. Önyargılar bireyden çok gruplara karşı oluşturulmakta ve kendisini iki türde göstermektedir. İlk türde birey “Ötekini” olumsuz değerlendirir, ikincisinde ise “Ötekine” karşı olumsuz davranış geliştirir. Önyargılar olumsuz davranış şeklini aldığı anda bir “dışlama” söz konusu olmaktadır. Önyargı bir tutum ve değerlendirme ise, dışlama buna bağlı geliştirilen bir davranış biçimidir.²⁸

Önyargının bir parçası olan stereotipler de imajın oluşmasına neden olan faktörlerden biridir. Stereotipler temel olarak bir gruba karşı oluşan genel inançları içerir. Stereotipler sosyal, ekonomik ve siyasi değişimlere göre farklılık gösterebilmektedir. Din ya da etnik gruplara ilişkin stereotiplerin oluşturulması veya değiştirilmesi süreci, tarihsel süreçlerden, güncel ilişkilerden ve toplumların birbirleriyle olan ilişkilerinden doğrudan etkilenmektedir. Ancak Hans Schwalbe gibi bazı bilim insanları, stereotiplerin kesinlikle değişmeyeceğini ve tek çözümün bu stereotipilerle beslenmiş bir neslin sona ermesi olabileceğini vurgular.²⁹

Stereotiplerin en temel özelliği gruplar arasındaki farklılıkların şişirilmesi ve grup içindeki farkların en aza indirilmesidir. Diğerlerinden farklılaşma insanın doğal bir eğilimidir ve birey diğer bireylerden farklı olduğunu göstermek için kendi özel kimliğini ve farklı yönlerini ortaya koymak için çaba gösterir. Böylece birey\toplum Ötekilere kıyasla farklı ve özel olan yanlarını sergileyip tanınmak ister.³⁰ Genel eğilim olarak hiçbir birey\toplum kendini diğerlerine olumsuz sunmak istemez. Bu nedenle de toplumunu diğer topluma kıyasla kahraman ve daha üstün gösterme çabası içine girmesi doğal bir eğilimdir. Bunu yaparken de Biz ve Ötekini kıyaslamaya başlar. Bu kıyaslama yapılırken “ben Ötekiler’den eksik değilim” yerine “ben Ötekiler’den daha fazlayım” yöntemi kullanılır. Stereotipler dış grubu

²⁸ Harlak, A.e., s.11

²⁹Özsüer, A.e.,s. 43

³⁰ Nuri Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s.144

ötekileştirerek küçümseyici, aşağılayıcı ve görmezden gelen bir tutum oluşturmaktadır. Çünkü insanlar kendi grubunun olumlu yönlerini ortaya çıkarmak için dış gruba karşı olumsuz betimlemeler yaparak kategoriler arası farklılıkları abartıp küçümsemeye eğilimlidir. Bu durumda kendi bulunduğu gruba karşı taraflı davranır. Bunun nedeni de insanın kendi öz değerini yükseltme isteğidir. Kendi değerini yükseltme çabasında olan kişiler ait oldukları gruba dair değerlendirmelerinde daha titiz ve daha detaylı bir yöntem geliştirirler. Kişi ait olduğu grubu (Biz), dış gruptan (Öteki) daha üstün görür. Gruplar arasında sosyal gerilimler ortaya çıktığında ise düşmanca bir hal alması da yukarıda saydığımız nedenlerden dolayıdır. Özellikle kızgınlık ve öfkenin sosyal algıda stereotipi geliştirdiği gözlemlenmiştir. Böyle bir durumda toplumlar arasındaki ilişkilerde sosyal ve siyasi yönden gerilimler arttıkça, stereotiplerin de arttığını söylemek mümkündür.³¹ Stereotipler, diğer insanları yerleştirdiğimiz basitleştirilmiş bilimsel kategorilerdir. Stereotiplere hedef olan gruplar çoğunlukla; milliyetler, azınlıklar ve çeşitli meslek gruplarıdır.³²

Uluslar hakkında oluşturulan stereotiplerin iki temel özelliğinden bahsetmek mümkündür. İlki, bireyin tamamen öznel tecrübelerine ve birebir ilişkisine dayanan bilgilerdir. İkincisi, kişinin içinde bulunduğu grubun sahip olduğu davranışların taklit edilmesidir. Uluslar hakkında stereotipler tarih boyunca hep var olan bir durumdur ve kitap, gazete, edebiyat, kitle iletişim araçları vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılmakta ve yeniden üretilmektedir. Örneğin Homeros, “İlyada ve Odyssea” destanında halkları ikiye ayırmaktadır. Yunanlar ise aynı soydan, aynı kandan, aynı din ve dilden oluşan bir topluluktur, Ötekilerden ayrıdır.³³

Özetlemek gerekirse, önyargılar topluluğun herhangi bir toplumsal sınıfa karşı belirlediği tutumdur, stereotipler ise bir toplumu nitelendiren özelliklerin tamamıdır. Stereotipler ya bizim dahil olduğumuz grubu ya da Ötekilerin ait olduğu grubu tanımlar ve çoğu zaman karşıtlarıyla var olur. Bir taraf olumlu ise öteki taraf mutlaka olumsuzdur. Genellikle, diğer grup üyelerinin olumsuz özelliklerini belirtmek için kendimizle ilgili olumlu yargılar geliştiririz. Bazı durumlarda ise bizim grubun olumsuz özelliklerini vurgulamak için öteki grup ile ilgili olumlu yargılar türetilir. Grup dışında kalan uluslara ilişkin yargıları belirtmek için de stereotipler kullanılır. Örneğin, Japonlar çalışkan bir millettir, Türkler

³¹ Özsüer, A.e.,s. 44

³² Harlak, A.e.,s. 103

³³ Özsüer, A.e.,s. 48

misafirperverdir, Almanlar disiplinlidir gibi ön kabuller sıklıkla ulus tanımlamalarında yapılan tekrarlardır.³⁴

Algı, içinde yaşadığımız dünyada etrafımızı çevreleyen düşünsel ya da maddi öğelerin ve bu öğeler arasındaki ilişkilerin seçilmesi, organize edilmesi ve yorumlanması sürecini tanımlayan kavramdır.³⁵ Prof. Dr. Süheyla Ünal'a göre "algısal değişmezlik; bir nesnenin çevresindeki uyaranlara, yapısındaki değişkenliklere karşın algısal niteliğini korumasıdır. İnsan algısında nesne algılamaya ilişkin kuvvetli eğilimin yanı sıra büyük bir istikrarlılık vardır. Bir adamın boyu yaklaştıkça değişiyor gibi görünmez, bununla birlikte gözün ağ tabakasına düşen imge gittikçe büyümektedir. Bu değişik durumlar, nesnenin daha önce öğrenilmiş olan nitelikleriyle görüldüğünü örneklemektedir. Fiziksel uyarımdaki farklılıklara rağmen, nesnelerin görüntüleri algı düzeyinde değişmez kalır. Bu tür istikrarlılık ise algısal değişmezlik olarak adlandırılır. Duyu organlarımızın aldığı duyu verileri beyin tarafından sürekli olarak düzeltilir ve böylece algı dünyamızda süreklilik oluşur. Bu durum algısal dünyamızda, altında çıkılmaz bir karmaşıklık yaratır ve çevreye uyumumuz olanaksız hale gelirdi. Beynimiz bu karmaşayı önlemek için algısal değişmezleri yaratmıştır".³⁶

İngiliz psikolog ve yazar, yaratıcı düşünme alanında uzman olan Edward de Bono³⁷ ise "algı beyni bir arazi parçası olarak tanımlar. Bu arazi parçasının kurak bir bölümüne yağmur yağdığını düşünün. Yağan bu yağmurlar zamanla ufak yollar oluştururlar. Zamanla, sık yağan yağmurlarla bu yollar daha da belirginleşir. Yağmurlar sürekli olursa burada bir akarsu yatağı oluşmaya başlar. Bu yatak, yağmur damlalarının düştüğü her yerde değil; daha önceden oluşmuş olan küçük yollarda oluşur. Yağmurların devam etmesi halinde burada bir vadi oluşur ve bu derin vadiyi besleyen ufak kollar da açılır. Beynin sınıflandırma sistemi de aynı şekilde çalışır. Gelen algılar yağmur damlaları gibidir, yeniler daha önceden açılmış olan yollara yerleşir ve orada akmaya başlar. Yeni anlamlar ve sezgiler, eskilerinin daha etkin ve derin olması için kurban edilir".

ABD'li filozof ve bilim tarihçisi Thomas Kuhn'un³⁸ "bilimsel devrimleri anlatmak adına ortaya koyduğu yaklaşımı eski tecrübe ve deneyimlerle şekillenmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkilerin her şeklinin temeli olarak tanımlanan iletişim, toplumsal sistemin

³⁴ A.e., s. 47

³⁵ Karabulut, A.e.,s. 174

³⁶ Özşüer, A.e.,s. 49

³⁷Bkz: Edward De Bono, *Altı Şapka Düşünme Yöntemi*, Çevirmen: Ercan Tuzcular, İstanbul, Remzi Kitabevi, İş ve Yönetim Dizisi, 2015

³⁸Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çevirmen: Nilüfer Kuyaş, Ed.: Senem Tüfekçioğlu, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2017

devamlılığını sağlayan zorunlu bir faaliyettir. İletişim, insanlık tarihinin başlangıcı ile var olan bir insan etkinliği olarak açıklanmaktadır. Bu etkinlik, toplumsal sistemin devamlılığını sağlayan zorunlu bir faaliyettir. İletişimle ilgili ilk tanımlamalarda sosyal bilimcilerin izleri bulunmaktadır. İletişimi bilgi üretme, iletme ve anlamlandırma süreci olarak görmelerine ek olarak iknaya yönelik olarak tanımlamakta, bu süreçte gönderici tarafından iletilenlerin alıcılar üzerinde etkisi olduğunu kabul etmektedirler. Amaçlı bir insan faaliyeti olarak tanımlanan iletişimin hedeflerinden biri de “etkilemek ve yönlendirmektir”. İletişimin bilgilendirme ve ikna ederek yönlendirme işlevinden hareketle, iletişim etkinliklerinin tamamını siyasal nitelikli olarak değerlendirmek mümkündür. Siyaseti genel olarak ülke, devlet ve insan yönetimi olarak tanımlarsak, bu yönetimi gerçekleştirmenin ancak iletişimle mümkün olacağını söyleyebiliriz.

1.2. Batıda Felaket Habercisi Konumundaki “Öteki” Türkler

Antik Roma Cumhuriyeti’nden miras kalan “uygar olmayanları uygarlaştırma” fikri, Rönesans’tan sonra Batının şiarı olmuştur. Antik Roma’da fetihlerine “uygarlık götürme” iddiası, giderek Batı kimliğinin bir parçasını oluşturmıştır. Orta çağ Avrupa’sında “uygarlık götürme” misyonu dünyayı zorla Hıristiyanlaştırma anlamına geliyordu. Bu uygarlaşma 16. yüzyıldan sonra kurumsallaşmaya başlayan ve sonraki çağlarda dünyanın tek uygarlık modeli olarak gelişecek olan kapitalizm şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 18. ve 19. yüzyıl Avrupa’sında, ise yeni uygarlık anlayışını, ısrarla Batı Avrupa veraseti bağlamında nitelemiş ve Antik Yunan, Roma, Roma-Germen, Anglosakson ve Franco-Alman bir dünyadan ibaret kabul edilmiştir.³⁹

Türkler ve Avrupa arasındaki ilişkiyi belirleyen temel unsur aslında tamamen kimlik meselesine dayanır. Batı kimliğinin özünde var olan ve onu anlamlı kılan şey Avrupalılıktır. Bu nedenle Batı denilince akla Avrupa, Avrupa denilince de akla Batı gelir. Esra Öz Sür’e göre Batı, kendini henüz “Batı” olarak tanımlamaya başlamadan önce medeniyetin beşiği saydığı Anadolu’nun Türkleşmesi ve sonrasında Avrupa’daki Osmanlı varlığı, karşılıklı ilişkinin ilk travmatik yönünü oluşturur. Çünkü M.Ö. 1300 yıllarında Batı dendiğinde akla gelen bölge Ege Havzası, Anadolu’ya ait bir unsur olarak Doğuluların eline geçmiştir. Türkler’ in Avrupa’daki ilerleyişine kadar olan süreç kronik sancı olarak görülmüştü. XIV. yüzyıldan itibaren Avrupa topraklarına yerleşmeye başlayan Müslüman Türkler dinsel öteki olarak da Avrupalıların hafızasına kaydedilmiştir. Türker’in XVII. yüzyıla kadar fetihleri

³⁹ Karabulut, A.e.,s. 174-175

aslında karşı taraf için sadece toprağını kaybetme gibi olaylar değildi, aynı zamanda Türklerin “İslam’ın Kılıcı” olarak Hristiyanlık karşısında İslamiyet’i yaydığı kanaatini de oluşturur. Türkleri sadece etnik manada değil aynı zamanda din açısından da ötekileştirmiştir.⁴⁰

Avrupa’da oluşan Türk imajına baktığımızda” despot”, “barbar”, “yıkıcı” gibi kelimelere rastlamaktayız. Avrupalılar için Türkler ve medeniyet kelimeleri yan yana konumlandırılmaz kelimelerdi. Medeniyetin olduğu yerde Türklerin olmadığını veya Türkerin olduğu yerde medeniyetin olmadığı şeklinde bir algı mevcuttu. Türklerin yaşadığı bölgelerde olanların da onlara ait olmadığını söylüyorlardı. Örneğin Mimar Sinan’ın talebesi Mimar Hayreddin’in planlarına göre 1566 yılında inşa edilmiş olan Mostar Köprüsü, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Sultan Süleyman Köprüsü olarak bilinmektedir. XIX. yüzyılda Osmanlı’nın gücü azaldığında, köprü artık Türklere değil, klasik dönemlere atfedilmeye başlanır. Bir zamanlar, sınırsız güce sahip bir imparatorluğun “mucize” eseri olarak tanımlanan Mostar Köprüsü” nün hangi döneme ait olduğunu tespitine dair Avrupa’da sayısız tartışmalara tanık olmaktadır. Bu tartışmalardaki görüşe göre böyle bir şaheser, “Avrupa’daki Asyalı barbarlara” ait olamaz.⁴¹

Batı dünyasında infial yaratan Fetih “Korkunç Türk” imajının köklerini besleyen önemli bir hadiseydi ancak bu korkunun kemikleşmesi için birkaç yüzyılın daha geçmesi gerekiyordu. Üstelik Batı Dünyası Avrupa’nın kapılarını Türklere aralayan bu son fetih ile ne İslamiyet’i ne de Türkleri yeni tanımıştı. Hristiyanlık kimliğiyle bütünleşen Batı için fetihler aynı zamanda teolojik bir sorun olarak da algılanıyordu. VII. yüzyılda tarih sahnesine çıkan İslamiyet, Batı için hep bir muamma olarak görülmüştü. Hristiyanlık değerleri karşısında Müslümanlar, politik açıdan rakip görüldüklerinden karşıtlığın birer sembolü olarak zaten birer “Öteki” olmuştur.⁴²

VII. yüzyılda Arap Yarımadası’nda ortaya çıkan İslamiyet’in Hristiyanlık için teolojik bir sorun olması, İslamiyet’e karşı Batı’nın belli endişeler ve korkular geliştirmesine neden olmuştur. Buna ilişkin olarak Fransız tarihçi M. Rodinson⁴³ “İslamiyet’in tarih sahnesine çıkmasından itibaren Hristiyanlık için bir tehdit ve sorun olmuştur” şeklinde ifade etmiştir. Zamanla İslamiyet’in kültürel ve dinsel alanda yükselmesi neticesinde bazı devletlerde İslam hâkimiyeti başlamıştır. Hristiyan dininde kutsal olarak görülen Ortadoğu topraklarının büyük bir kısmının Müslümanların elinde olması Katolik Hristiyanların bu bölgede askeri ve siyasi

⁴⁰ Özsüer, A.e.,s. 23

⁴¹ A.e., s. 23

⁴² A.e., s. 85

⁴³ Ali Kirman, “İslamofobinin Kökenleri: Batılı Mı Doğulu Mu?”, Journal Of İslamic Research, 21/1, 2010, s. 25

taleplerini gündeme getirmiş, XI. ve XII. yüzyıllar arasında Haçlı Seferleri (1096-1272) adı verilen müdahalesine sahne olmuştur. Haçlı Seferleri ile Batı'nın Müslümanlarla ilişkin olumsuz yargıları daha da artmış, İslamiyet “kılıç dini” olarak adlandırılmıştır.⁴⁴ Her şeye rağmen Haçlı Seferleri'nin Doğu ve Batı uygarlığı arasında belli düzeyde bir ilişki oluşturduğu ve her iki toplumun birbirlerini tanımaya vesile olduğu da bir gerçektir.

İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemlerde doğu Hristiyanlığı etkisini kaybetmeye başlamıştır. Doğu Hristiyanlığının yerini alan siyasi Hristiyanlık, kendisini Batı ile özdeşleştirmiştir. İslamiyet'in coğrafi olarak genişlemesi sonucunda Batı, Müslümanları kendisine bir tehdit unsuru olarak görmüştür. İslamiyet Batı için teolojik, siyasal ve kültürel bir meydan okuma algısı yaratmıştır. Genel hatlarıyla “kılıç dini” ve “düşman” yakıştırmasıyla İslamiyet hem Hristiyan dünyanın hem de çağdaş Batı'nın kolektif belleğinde kendine sağlam bir yer edinmiştir.⁴⁵

Batı'da Türk imajı oluşturma konusunda XVI. yüzyılda Katolik Kilisesi'nin otoritesine karşı bir reform hareketi olarak kurulan Protestan mezhebinin kurucusu Martin Luther'in Türklere ve Müslümanlara yönelik değerlendirmeleri çok önemlidir. Martin Luther Türk ve İslam kimliğinin birbirlerinin tamamladığını ve Türklerin İslam'la özdeşleştiğinin altını çizmiştir. Türklerin o dönemde İslam'ın öncülüğünü üstlenmesi Luther'in de İslam'a yönelik söylemini Türkler üzerinden yapmasını sağlamıştır. Örneğin Muhammed'in Hristiyanlığa zarar verdiği savında Luther, muhtemelen Türklerin Avrupa'da topraklarını genişletmesini ve bu topraklara İslamiyet'i getirmesini kastetmiştir. Müslüman kelimesi yerine daha çok Türk kelimesini tercih eden Luther, İslam kelimesi yerine de “Muhammed'in” dini”, “Türklerin inancı” ifadelerini kullanmıştır.⁴⁶

XVI. yüzyılda Türklerin Müslümanların lideri konumunda olması Luther'in İslam ve Müslümanlara yönelik söylemini Türkler üzerinden yapmasını sağlamış, ancak bu kullanımı ırk olarak Türklerle alakalı olmayıp bir bütün olarak Müslümanları ifade etmektedir. Martin Luther, İslâm ve Türkler hakkındaki değerlendirmelerini beş başlık altında toplamıştır. İlk başlığını *Tanrı'nın Gazabı Türkler* olarak adlandırmıştır. Luther, ilk yıllardaki iddiasını Kitab-ı Mukaddes'e göre Tanrı'nın Türkleri, Hristiyanları cezalandırmak için yolladığına

⁴⁴Arthur Buehler, “İslamofobi: Batı'nın Karanlık Tarafının Bir Yansıması”, Çeviren: Mehmet Atalay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 55/1, 2014, s. 134

⁴⁵ Bkz: İbrahim Kalın, *İslam ve Batı*, İsam Yay., İstanbul, 2015

⁴⁶ Bkz: Hakan Olgun, “Tarihsel Bir Kurgu Ürünü Olarak İslamofobyaya”, İlmi Dergi Diyanet, Cilt: 44/3, 2008, s. 33, ve Nasuh Günay, “Luther'in İslam Algısı”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, N:24, 2010/1, s. 81.

dayandırmıştır. Zira Tanrı Hristiyanların işlediği günahların cezası ve affı için bu duruma izin vermiş ve Türkler, Tanrı'ya sığınmak ve ona dua etmek için gönderilmiştir. Bu nedenle Luther insanları savaşmaya değil sabretmeye ve duaya çağırmıştır. İkinci başlık *Papacı Türkler'dir*. Bu başlıkta Luther, Papa ve Türkler arasında karşılaştırma yaparak her ikisini de Hristiyanların düşmanı olarak tanımlamıştır. Papa ve Türkleri karşılaştırırken ilki için sinsi bir iç düşman, ikincisi için ise korkunç bir dış düşman tanımını kullanmıştır. Bir sonraki başlık *Savaşılması Gereken Düşman Türklerdir*. 1529'da Viyana Kuşatmasıyla Luther'in fikirleri değişmeye başlamış, önceden kıyamet alameti olarak gördüğü Türklerin imparatorluk için tehlikeli olduğunu düşünmeye başlamıştır. Türklerle karşı savaşan askerlerin ölmeleri durumunda şehit olacaklarını söylemiştir. Dördüncü başlık olan *Zalim Türkler'de* Luther, İslamin kılıçla yayıldığını ve Hz. Muhammed'in erkeklere 10'la 20 arasında eş alma ve boşama hakkı vererek Arapları ikna ettiğini savunmuştur. Böylece Türklerin korsan ya da eşkıya gibi diğer ülkeleri soymaya ve yağmalamaya çalıştığını ifade etmiştir. Son başlık olan *Övülesi Türkler'de* Türk din adamlarının cesur ve titiz bir hayat sürdürdüklerini, kendi papalarının yanında melek gibi olduklarını söylemiştir. Ayrıca camilerde sık sık bir araya gelindiğinden, buralarda terbiyenin, sessizlik ve hoş davranışların olduğundan kendi kiliselerinde ise böyle bir ortamın bulunmadığından bahsetmiştir. Türklerin yaşam tarzlarında sert, cesur ve şerefli olduklarını, şarap ve içki içmediklerini, aşırı yemek yemediklerini, süslü giyinerek çalın satmadıklarını, şaşaalı binalar yapmadıklarını, lanet okumadıklarını anlatmıştır. Krallarına karşı itaatkâr olduklarını, ordularındaki sağlamlık ve hareketliliğin Alman ordusunda da oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Luther burada düşmanın güçlü yanlarını vurgulayarak Hristiyanları kendilerine çeki düzen vermeleri için ikna etmeye çalışmaktadır.⁴⁷ Ancak, Luther, İncil'deki İsa Mesih anlatımıyla Kuran'daki İsa Peygamber anlatımının örtüşmemesi nedeniyle İslam'ı ve Müslümanları tehdit olarak görmüş, onları düşman olarak tanımlamıştır. Özetleyecek olursak, Türkleri kullanarak Papalığı ve Katolik Avrupa'yı eleştirmiş, Avrupalıları Katolik öğretilerden arındırmaya çalışmıştır.

XVII. yüzyılda, Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) olarak bilinen ve neredeyse tüm Avrupa devletlerini Vestfalya Barışı'na kadar saran din siyasetinden kaynaklanan bu savaş, Batı tarihinin en uzun ve tahribatı en büyük savaşı olarak nitelendirilmiştir. Aynı dönemde Doğu, her ne kadar duraklama sürecine girmiş olsa da güçlü bir monarşi olan Avrupa'nın merakını uyandırmaya devam etmiştir. Bu dönemde Avrupa kimliğine en büyük tehdit, İslam inancı ve

⁴⁷Önder Canveren, "Martin Luther'in İslam ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmeleri", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, N:42/10, 2014, s. 151-160

askeri gücüyle Osmanlı Türkleri olmuştur. Türklerin Güneydoğu Avrupa'daki fetihleri ile batıdaki ülkelerin tedirginlikleri fazlasıyla artmış ve Avrupalı olmayan ancak Avrupa'nın dörtte birini işgal altında tutan Türkler Avrupa'nın tarihindeki baskın öteki durumuna gelmiştir.⁴⁸

Oluşturulan bütün imajların “Ben ve Öteki” üzerinden kurgulandığı düşünülürse, tarihin her döneminde, hatta insanlık tarihinin başından itibaren imajların varlığını kabul edebiliriz. Her imaj çalışmasında önemli olan kimlik ve önyargıların hangi koşullarda ve nasıl oluşturulduğunun analizini yapmaktır. “Aslında biz Türkler ...” ifadesiyle başlayan her cümle Ötekine karşı geliştirilen bir savunma mekanizmasıdır. Türkler, Osmanlı, Doğu ve İslamiyet'in Batı'nın kendi kriterlerine göre yargılandığı bir mahkeme salonunda imajlarını doğrulama çabasındaki sanık gibidir. Ancak bunun ne ilk ne de son temsilcileri olmadıkları da aşîkardır.⁴⁹

1.2.1. Batı'dan Farklı Olarak Doğuda Türk İmajının Oluşumu

Doğu'da Türk imajından bahsederken ilk olarak Doğunun ne olduğunun açıklanması gerekmektedir. Doğu nedir? Acaba coğrafi bir tanım mı yoksa sosyal bir statü mü? Stuart Hall⁵⁰ “Batı ve Diğerleri: Söylem ve İktidar” başlıklı makalesinde Doğu'yu iki farklı yaklaşım üzerinden ifade etmiştir. XV. yüzyıl sonunda Doğu'nun muhteşem servete giden yol olduğunu belirterek daha sonra ise coğrafi mekân tanımının dışında bir toplum türü ve gelişmişlik düzeyi şeklinde algılandığını söylemiştir.

Doğu XV. yüzyıldan sonraki dönemlerde daha çok ideolojik bir kavram olarak kendisini tanımlamıştır. Zira Batı için Doğu ve Doğu'daki her şey, Batı'ya göre düpedüz aşağıda olmasa da Batı'nın ıslah edici çalışmalarına gereksinim duymuştur. Dolayısıyla Doğu, Batı tarafından kapsanmalı ve temsil edilmelidir. Söz konusu durumu Karl Marx⁵¹ “Onlar kendilerini temsil edemezler, temsil edilmeleri gerekir” ifadesiyle anlatmaya çalışmıştır. Doğu ile ilgili Batı'nın edimleri yüzyıllar boyunca çok başarılı bir şekilde ilerlemiştir. Batı ile Doğu arasındaki iktidar ve egemenliğe dayanan bu ilişki türünde Doğu, Avrupa'nın sadece komşusu değil, aynı zamanda kültürel rakibi, en eski sömürgelerinin mekânı, karşıt imgesidir. Kısacası Doğunun Batı'nın eşiti olması mümkün değildir. Batı, yarattığı hakimiyet söylemiyle

⁴⁸Charles Sabatos, *Mit Ve Tarih Arasında Orta Avrupa Edebiyat Tarihinde Türk İmgesi*, çevirenler: Oğuz Cebeci, *Bilge Kültür Sanat*, İstanbul, 2014, s. 25

⁴⁹ Özsüer, A.e. s.24

⁵⁰ A.e. s.61

⁵¹ Karl Marx, *Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire*, Ankara, Eriş Yay. 2012, s. 61

Doğu'yu kendi istediği gibi yansıtmıştır. Doğu ve Batı arasındaki bu karmaşık ilişkiyi dile getirmek için birçok farklı terim kullanılmıştır. Örneğin: Doğulu mantıksızdır, günahkardır, farklıdır; Avrupalı ise aklı başında, erdemli, olgun ve normaldir. Batı ve Doğu kavramı arasındaki ayrımın özünde “Ötekini” algılama ve anlama sorunsalı vardır. Yani coğrafi konum dışında Batı Doğu'yu “geri kalmış”, “despot”, “tembel” gibi kavramları kullanarak hep ideolojik süzgeçten geçirdiği değerlerle yargılamıştır.⁵²

Hentsch'e⁵³ göre Doğu ile Batı arasındaki siyah-beyaz renk gibi iki zıt ve kesin sınırın oluşması yıllar hatta yüzyıllar almıştır. Doğu ve Batı karşıtlığının tarihi ne kadar eski olursa olsun aynı yaşta da değildir. Bunun en temel nedeni ise, Doğu'nun Batı'ya göre daha erken dönemde medeniyete geçmesidir. Batı'nın medeniyete geçmesi ile birlikte Doğu'nun kültürel mirasını takip etme zorunluluğu Batı'nın kendi kimliğini oluşturmada önemli bir etkidir ve her iki uygarlığın birbirleriyle olan etkileşimi sayesinde Doğu da kendi kimliğini Batı karşısında oluşturabilmiştir. Tarih boyunca süregelen bu karşılıklı etkileşim Doğu ile Batı arasında farklılıkları da ortaya çıkarmıştır. Kısacası Doğu ile Batı'nın birbirlerinden farklı kültürel özelliklere sahip olmasında yerleşik hayat düzeni, tarıma geçiş, üretim faaliyetleri ve bunlara bağlı geliştirilen askeri ve siyasi iştigaller önemli birer göstergedir.

XX. Yüzyıl ile birlikte dünyaya bakış Avrupa Merkezli bir perspektifle şekillenmeye başladığı için Batı'nın “ben ve diğerleri” çerçevesinde yaptığı ayrım da Doğu'yu hatta Doğu'ya ait olan her şeyi kendi algısında değerlendirme sürecine girmiştir. Dünya haritaları bile bu perspektifle oluşturulmuş bir düzenek içindedir. Türkler de Doğu'ya ait unsurlardan biri olduğuna göre Batı'nın Türkiye imajı da Doğuya ait ne varsa onu içermektedir. Medeniyet Batı'nın kendisine layık bulduğu ölçüde Doğu'da yoktur. Oysa tarihte Mısır, Asur ve Mezopotamya uygarlıkları Batı'yı besleyen Doğu unsurları olarak göz ardı edilmişlerdir. Batıyı aydınlatan ışık Doğu'dan doğar ancak hepsi bununla sınırlıdır. Doğu'nun coğrafi haritasında Türkler de Avrupa'nın fırçasından yeniden şekillenen, manipüle edilen olumsuz imajlar yaratılan, ötekileştirilen renklerle tuvale yansıtılan bir silüet haline dönüşür.⁵⁴

Önde gelen Batılı düşünürlere göre, Avrupa medeniyeti sadece Batı'ya aittir ve Doğu “Batı uygarlığı” içinde hiçbir zaman yer alamaz. Bu düşünürlerin başta gelenlerden İmmanuel Kant ve Friedrich Hegel'dir. Hegel'e göre “Osmanlı İmparatorluğu Avrupa uygarlığı içinde

⁵² Özsüer, A.e. s.64

⁵³Thierry Hentsch, *Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı*, çeviren: Aysel Bora, İstanbul Metis Yay., 1996, s. 24

⁵⁴ Özsüer, A.e. s.22

düşünmek olanaksızdır. Avrupalılık ruhuna ve dünya görüşüne, Doğu uygarlığı içinde ulaşmak bir hayaldir. Doğu dünyası despot bir devlet içinde, sadece tek bir adamın (hükümdarın) özgür olduğu bir dünyadır. Eski Yunan ve Roma’da bazı yurttaşlar özgür olabilmişlerdir, Avrupa’da ise, herkes özgürdür”.⁵⁵ Hegel’in zihninde köleci Batı toplumu bir özgürlük toplumu, Doğu ise despotizmin kaynağı olarak biçimlenmiştir. Bilimsel çalışmalarda bile, bu imaja hemen her zaman bağlı kalınmıştır. Hegel’e göre, “Doğu, hak ve özgürlüklerle donanmış bireyleri yaratamamakta ya da bu nitelikli bireylerce geliştirilememektedir. Belirsiz ve genel olanın kapsayıcılığından kurtulamayan insanlarsa özgürleşememekte; özgür bireyler olamadıkları için de kişi hak ve özgürlüklerini içeren bir hukuk dizgesini geliştirememektedirler”. Hegel, İslam ile şiddeti de özdeşleştirerek, Batı uygarlığının bugününü etkileyen kavramsal açmazlarına bir yenisini daha eklemiştir.⁵⁶

İmmanuel Kant’a göre, “Avrupalılar hem Doğululardan hem de Afrikalılardan üstündür. Avrupalıların, anılan insan kümelerinden üstünlüğü, en genel anlamıyla “Avrupalı aklın üstünlüğünden kaynaklanır.” Avrupalı aklın üstünlüğü bağlamında Kant, Avrupa devletlerinin birleşmesini ister ve bu birleşmenin de bir “Dünya Cumhuriyeti” ne dönüşmesini önermektedir.⁵⁷

1.3. Tarihte Türk İmajı

Dünya tarihinde Türkler ile ilgili yaygın imajlar, Türklerin Hristiyan baskısı karşısında en tehlikeli ve en korkulan düşman olduğu dönemlerde oluşturulmuştur. Batı’nın kendi öz kimliğine tehdit görülen Türkler, Konstantinopolis’in düşüşünden sonra Avrupa için patolojik bir korkuya dönüşmüştür. Öyle ki Papa II. Pius 1458 yılında tüm Hristiyan Avrupa’yı Müslüman Türklere karşı Birlik olmaya çağırmıştır.⁵⁸ Çünkü Papa II. Pius için Avrupa Hristiyan Birliği olarak evlerine saldıran Müslüman Türklere direnmeli ve Konstantinopolis Türklerin elinden kurtarılmalıdır. Türk korkusu o dönem Avrupa’nın birliği açısından önemli bir role sahip olmuş ve Avrupa nezdinde Türkler farklı birlik planlarında kullanılan tek motif

⁵⁵Bkz: Friedrich Hegel, *Tarih Felsefesi*, çevirmen: Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınevi- Bilim ve Felsefe Metinleri Dizisi, 2006, (çevrimiçi) 24.03.2020

https://www.academia.edu/7584916/Hegel_-_Tarih_Felsefesi_1

⁵⁶ Hegel, A.e., https://www.academia.edu/7584916/Hegel_-_Tarih_Felsefesi_1

⁵⁷ Bkz: Onur Bilge Kula, *Kant Estetiği ve Yazın Kuramı*, İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2008

⁵⁸ Ingmar Karlsson, *Avrupa ve Türkler*, çeviren: Turhan Kayaoğlu Homer kitabevi, İstanbul 2007,s. 17

olarak görülmüşlerdir XV yüzyıldan sonra “Eyvah Türkler” ifadesinin kullanılmadığı bölge neredeyse yok gibidir.⁵⁹

Batı algısında Türk imajı her ne kadar 1453 İstanbul’un fethi ile biçimlenmiş olsa da bu algının ilk oluşum evreleri dört yüz yıl öncesine kadar dayanmaktadır. 751 Talas Savaşı’nda ilk kez Çin tehdidine karşı oluşturulan Türk - Arap ittifakı gerek Dünya tarihinde gerekse Türk tarihinde önemli taşları yerinden oynatmıştır. Türklerin Müslümanlığı kabul etmesi konusunda başlangıç noktası sayılan bu tarih X. yüzyıla gelindiğinde Türk boylarının kitleler halinde İslamiyet’i kabul etmesiyle yeni bir sürece girmiştir. X. ve XIV. yüzyıllar arasında Müslümanlığı kabul eden Türkler, İslamiyet’in merkezi olan Ortadoğu ülkelerine de böylelikle rahatça girebilmişlerdir. Bu bölgedeki askeri ve siyasi alanlarda önde gelen rolleri çabucak üstlenerek Türk-İslam kültürünü oluşturmuşlardır.⁶⁰ Kaşgarlı Mahmud, Türklerin bu siyasi yükselişlerini Allah’ın Hz. Muhammed’e bildirdiği bir hadisle de meşrulaştırmıştır. Hadiste Hz. Muhammed, Allah’ın kendisine şöyle bildirdiğini söylüyordu: “Doğu’ya yerleşmiş bir ordum var, onlara Türk dedim. Bir halka kızdığımda onları Türklerin boyunduruğu altına sokarım.” Sonraki dönemlerde Avrupa’daki uçsuz bucaksız Türk ilerleyişini “Tanrı cezası” olarak yorumlayan Batı, bu hadisle bir manada tescillenmiş oluyordu. Batı, bundan sonra Türk zaferlerini Hristiyanlara Tanrı buyruğuyla verilmiş ilahi bir ceza olarak yorumlayacaktı.⁶¹

Türklerin Müslüman alemine entegre olması, 1071 yılında Anadolu’nun kapılarını Türklere açan Malazgirt Savaşı ve 1453 yılında İstanbul’un Fethi gibi gelişmeler Batı’ya büyük tehdit sinyallerini vermiştir. Katolik dünyası tarafından Avrupa’nın beşiği olarak görülen Anadolu’nun Müslüman Türkler tarafından yurt edinilmesi, Batı’da ilk defa “düşman Türk” algısını da oluşturmaya başlamıştır. Özellikle Bizans İmparatoru I. Aleksias Komnenos’un kızı Anna Komnena tarafından XII. yüzyılda kaleme alınan ve Türklerin Anadolu’ya yerleşme sürecini Bizanslıların gözüyle anlatan “Aleksiad” adlı tarihi eserde Türklere ve İslam’a ilişkin bazı imajlar, Batı’nın kolektif belleğinde önemli bir rol üstlenmiştir. Eserde “barbar” kavramı ile nitelendirilen Türkler, ordularıyla Roma topraklarını yağmalayan Ötekiler olarak anılmıştır. 1299 yılında Osmanlı Devleti kurulduktan sonra ise Batı’da “Müslüman Barbarlar” sıfatıyla nitelendirilmeye başlanmıştır. Orta Asyalı göçebe bir

⁵⁹ Özsüer, A.e. s.20

⁶⁰ Carter Findley, *Dünya Tarihinde Türkler*, çevirmen: Ayşen Anadol, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008, s. 73

⁶¹ Özsüer, A.e. s.71

kabileden gelen Türklerin Batı Roma'yı yıkan barbar kavimleriyle özdeşleştirilmesi Batı'daki “korkunç Türk” imajının da ilk oluşum evrelerini böylece başlatmış olacaktır.⁶²

Batı'da 1453 yılında İstanbul'un Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi büyük bir öfke yaratmış ve Hristiyan Ortodoksların bu kaderi Tanrı'nın günahlarını cezalandırması olarak görülmüştür. Rönesans hümanistleri, Helen topraklarının Türk hâkimiyeti altına girmesinden dolayı büyük dehşete kapılmışlardır. Geleceğin Papası II. Pius'u İstanbul'un Türklerin eline geçmesinden duyduğu derin üzüntüyü “Bu, Homeros ve Platon için ikinci bir ölüm demek... Şimdi aramızda Muhammed saltanat sürüyor. Şimdi Türk çökmüş tepemize” sözleri ile dile getirmiştir.⁶³ Hristiyanlık açısından Türk tarihini inceleyen İrlandalı Kardinal Newmann bile “Türklerle savaşmak ve onları yok etmek zorundayız”⁶⁴ sözleriyle Türk korkusunun Hristiyan düşünce dünyasındaki imgesini bir kez daha ortaya koymuştur.

Hiz. Muhammed'in “İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordudur” müjdesi II. Mehmet tarafından nihayet gerçekleştirilmiştir. Peygamber müjdesine nail olmak isteğiyle gerçekleştirilen fetih sonunda “fatih” olmak böylece II. Mehmet'e nasip olmuştur. Bu minvalde düşünüldüğünde Türk dünyasında İstanbul'un Fethi sadece siyasi bir başarı olarak görülmemiş aynı zamanda dini manada Peygamberin müjdesiyle Türklerin eline geçmesi bir kutsiyet de taşımıştır. Oysa Batı için durum “Öteki” tarih açısından aynı coşkuyu içinde barındırmamıştır. XIV. yüzyıldan itibaren Türklerin savaş gücüne dayanan zaferlerinin artması onları Batı karşısında iman ve uygarlığın düşmanı haline getirmiştir. Türklerin oluşturduğu tehdit, Batı'da uzun bir zaman iki yönlü algılanmıştır. İlki, rakip Müslüman inancından Hristiyanlığa karşı bir meydan okuma olarak görülmesidir. İkincisi, Avrupa'ya yapılan fetihlerin, “Türklerin görkemli İmparatorluğunun, dünyanın içinde bulunduğu terörün kendisi olmasıdır.”⁶⁵

Bugün dahi Avusturya'nın kırsal kesiminde dışarıda oynayan çocukları eve çağırmak için “es ist schon dunkel, Türken kommen” (hava karardı, Türkler geliyor) diye bağırılmaktadır. İtalya'da korkunç olaylar ve ürküntüler karşısında “Mamma li Turchi” (Anneciğim, Türkler) deyiimi kullanılmaktadır. Fransızlar kabalığı, zalimliği “Turquerie” kelimesiyle nitelendirmektedirler. İspanyollar aşağılamak istedikleri kişilere “Turco” demektedirler. İngilizler “to talk Turkey somebody” deyimini karşısındakine düşüncesini kaba sözlerle ifade

⁶² A.e. s.73-75

⁶³D. Nicolle, J. Haldon, S. Turnbull, *Konstantinopolis'in Düşüşü, Osmanlıların Bizans'ı Fethi*, çeviri: Ali Özdamar, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010, s. 271

⁶⁴ Bozkurt Güvenç, *Kimlik, İmaj ve Türk İmajı, Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2016, s. 175

⁶⁵ Özsüer, A.e., s. 79

edenler için kullanılmaktadırlar. Almanca’da “kimyon Türk” (Kümmeltürke) gibi küçümseyici deyimler bulunmaktadır. Yunanlar, “Egina Tourkos”! (“Türk’e döndüm”, çok sinirlendiğini, çılgına döndüğünü kasteder.) sözünü kullanılmaktadırlar. Avrupa topraklarına doğru gerçekleştirdiği her fetih sonrasında hakimiyet alanını daha fazla genişleten ve bugün Avrupa’nın kalbi sayılan Viyana önlerine kadar gelerek büyük tehdit oluşturan Türkler, Avrupa’da “zalim Türk” imajıyla tanınmaktadır.⁶⁶ Örneğin 1603 yılında İngiliz tarihçi Richard Knolles tarafından yayımlanan *The Generall Historie of the Turks* kitabında Türkler, “yeryüzünün en dehşet verici” insanlarıdır, Türkler barbar, acımasız ve haindir; inandıkları din sahte, hükümdarları despottur”.⁶⁷

Batı’da korku ve endişeyle beslenen Türk imajı, yine Türkler’in Viyana önlerinden döndüğü tarihten sonra yeni bir evreye girmektedir. Avrupa’da Türkler ile ilgili kolektif bellekte oluşturulmuş resimler baştakinden farklı bir algıya dönüşmektedir. Türkler artık o kadar tehlikeli görünmemekte ve bu yüzden de korkulu tasvirlerden gülünç betimlemelere kaydırılmaktadırlar. Söz konusu yaklaşımda Avrupa, “barbar” saydığı Türklere karşı duyulan korkuyu azaltır ama gaddar olduklarını sıklıkla yinelmektedir. Örneğin Moliere’in piyeslerinde şişko karınlı Türkler komik figürlerle sahneye aktarılırken Mozart’ın *Saray’dan Kız Kaçırması*nda Türk’ün Hristiyanlara nasıl davrandığı şu sözlerle kahramanın ağzından söylattirilir: “önce gırtlacağı kesilmiş, sonra asılmış, daha sonra kızgın şişlere geçirilmiş, sonra yakılmış, sonra bağlanmış ve son olarak da derisi yüzülmüş.” Shakespeare’in *Othello*’sunda Türkler “uğursuz, iftiracı ve sarıklı” gibi olumsuz klişelerle betimlenmektedir. Kırım Savaşı’ndan çok az bir zaman önce Rus Çarı Aleksandre’nin Türkiye hakkında “hasta adam” sözünü kullanması da sonraki dönemlerde Avrupa’nın genel bilincinde iyice yer etmiştir. Osmanlı, hep yeteneksiz, zalim, muhteris ve beceriksiz sultanlar yönetiminde ezilen ve sonunun gelmesi çok yakın olan bir “harabe” olarak çağrışım yapmıştır.⁶⁸

Muhteşem Türk’ten, “hasta adam” Türk’e kadar geçirilen her bir tarihi evrede imajlar korku, endişe, hayranlık ve nefret duygularıyla beslenmiştir. Türklerden korkulmakla beraber yenilmez olduklarına dair inanç ortadan kalkmıştır. Türkler de yenilebilir. Avrupa’da, korku kaynaklı hayranlık ve nefret ikileminin yarattığı bocalama, Türkler ile ilgili tutarsız kanaatleri de beraberinde getirmiştir. Türk güçlüdür ve bu güçten korkulur. Korkulan Türkler tehdit oluşturan taraftır ve onlardan nefret edilir. Ancak bu nefret içinde hayranlık uyandırıcı bir

⁶⁶ A.e., s. 20

⁶⁷ Salih Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği, 14.-17. Yüzyıllarda Rum, Rumi Aidiyet ve İmgeleri*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2004, s. 74-75

⁶⁸ Özsüer, A.e., s.21

tarafı da muhafaza eder çünkü gücün menşei hep bir muammadır. İşte Avrupa bu gelgitler içinde Türkleri XX. Yüzyıla kadara tam manasıyla tanımlayamaz. XIX. - XX. Yüzyılda Batının Doğu algısında cendereye sıkışan Türk imajı günümüze kadar Türk kelimesinin etimolojisi hiçe sayılarak pejoratif bağlamda kullanılan bir ismin hatırlattıkları olagelmıştır.⁶⁹

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Gürcistan ve Türkiye Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Arka Planı

Gürcistan, Güney Kafkasya’da yer alan demokratik bir cumhuriyettir. Başkenti Tiflis, resmi dili Gürcücedir. Ülkenin Gürcüce ismi Sakartvelo’dur. Gürcistan’a komşu ülkeler: kuzeyde Rusya Federasyonu, güney-batıda Türkiye Cumhuriyeti, güney-doğuda Azerbaycan, güney tarafında ise Ermenistan’dır.⁷⁰ Günümüzde, nüfusu 5 milyon dahi olmayan Gürcüler, Kafkasya’nın eski ve aborijen (yerel) halkıdır. Bulunduğu konumundan dolayı Gürcistan üç büyük imparatorluğun Rusya, Osmanlı ve Safevi (Iran) Devletleri arasında her zaman savaş sahnesi haline gelmiştir.⁷¹

Tarihe bakıldığında ilk Gürcü Devleti M.Ö. IV. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Eski Gürcistan topraklarının doğusunda Kartli ve İberya, batısında ise Kolheti krallıkları yer almıştır. Gürcüler M.S. IV. yüzyılda Hristiyanlık dini ile tanışmışlardır. Kartli, Kralı Miriani tarafından çok tanrılı sistemden vazgeçerek M.S. 318 yılında Hristiyanlığı ülkenin resmi dini olarak kabul edilmiştir.⁷² Bu tarihlerden itibaren kilisenin, günümüzde de sürdüğü üzere Gürcistan’ın yaşamının her alanında başrol oynadığını söylemek mümkündür.

Gürcistan, VII. yüzyılda İslamiyet yayılmaya başladığında Arap hakimiyeti altına girmiştir. Bu süreç IX. Yüzyıla kadar sürmüştür. M.S. X. yüzyılda Bagratiyon hanedanından (Gürcistan tarihinde en uzun süre iktidarda kalmayı başarabilen hanedanlık) III. Bagrat, Doğu ve Batı Gürcistan’da bulunan küçük Gürcü prensliklerini bir araya getirebilmiştir. Tüm küçük Gürcü prensliklerini bir devlet çatısı altında birleştirmeyi başarabilen Kral III. Bagrat’ın ülkesine “Gürcistan” ismi verilmiştir.⁷³ Birleşmiş Gürcistan’a XI. yüzyılda Türk kavimlerin göç süreci başlamıştır. Sonucunda ise Gürcistan Türk istilasına uğramıştır. Söz konusu süreci

⁶⁹ A.e., s.22

⁷⁰ Gürcistan Dışişleri Bakanlığı, (çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.ge/> 03.02.2020

⁷¹ Gürcistan’ın Tarihi Araştırmaları, C. 6., Tiflis, Sovyet Gürcistan Yayınları, 1972, s. 34

⁷² İvane Javakhishvili, *Gürcü Milleti Tarihi, Gürcistan’ın Hayatı I. Yüzyıldan VI Yüzyılın Birinci Yarısına Kadar*, Cilt I, III Bölüm, Tiflis, Tiflis Devlet Üniversitesi Yay., 1982, s. 460-480

⁷³ Niko Berdzenishvili, Simon Canashia, *Gürcistan Tarihi*, İstanbul, Sorun Yayınları, 1987, s.136

Gürcü tarihçi Simon Kaukchishvili “Gürcü tarihinde “Didi Turkaba” olarak adlandırılan ve sekiz yıl süren istilaların sonucunda Gürcistan yerle bir olmuş ve Selçuklu Türklerinin hakimiyetine girmiştir. Ancak Gürcistan tarihinin en güçlü kralı, Kral IV. Davit Selçukluları ülkeden kovup toprakların çoğunu geri alarak ülke bütünlüğünü sağlamıştır” şeklinde anlatmaktadır.⁷⁴

Kral Davit’in torunu III. Giargi’nın kızı Kraliçe Tamar’in yönetiminde Gürcistan topraklarının Trabzon’a kadar genişlemesiyle Gürcistan’ın “Altın Çağ” dönemi başlamıştır. XII. yüzyılda ise Gürcistan Moğol saldırılarına uğramıştır. XV. yüzyılda, merkezi yönetimin zayıfladığı dönemde ülke içinde feodal savaşlar başlamıştır. Dolayısıyla Gürcistan “Kakheti”, “Kartli” ve “İmereti” prensesleri olarak bölünmüştür.⁷⁵ Gürcistan XVI.-XVII. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ile Safevi İran Devleti arasında çatışmalara sahne olmuştur. Bu bağlamda Gürcistan söz konusu devletler arasında birçok kez paylaşılmıştır. İki büyük devletin rekabet sahnesi olan Gürcistan’ın kaderi 29 Mayıs 1555 yılında Osmanlı ve Safevi İran Devletleri arasında imzalanan Amasya Anlaşması ile belirlenmiştir. Gürcistan’ın doğusunun büyük kısmı Safevi İran, Gürcistan’ın güney ve güneybatı bölgeleri ise Osmanlı Devleti’nde kalmıştır.⁷⁶

İki güçlü devlet, Osmanlı ve Safevi devletleri tarafından paylaşılan Gürcistan yardım için Çarlık Rusya’ya başvurmuştur. Çarlık Rusya’ya başvurma süreci Gürcü tarihçi Davit Cumburidze “1783 yılında Gürcü Kral II. Erekle ve Rus Çariçesi II. Katerina arasında Georgievski Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Gürcistan’ın siyasi bağımsızlığının tanınması şartı ile ülke Rus Çarlığı’nın koruması altına girmiştir. Ancak 1801 yılında ülke toprakları Rus Çarı I. Pavel tarafından ihlal edilmiştir. Rusya Gürcistan’ın devlet yapısını hiçe sayarak ülkeyi Rusya’nın bir eyaleti haline getirmiştir. Gürcü prens ve soyluları, Gürcistan krallığını tekrar kurmaya çalışmalarına rağmen bu çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Rusya hükümeti Gürcistan’ı tamamen kontrolü altına almak için Gürcü hanedan üyelerinin bir kısmını Rusya’nın çeşitli bölgelerine sürdürmüş ve bir kısmını da idam ettirmiştir”⁷⁷ şeklinde açıklamıştır.

Gürcistan XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca Çarlık Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu’nun mücadelelerine sahne olmuştur. Osmanlı Devleti ile Ruslar arasında 1828–29 yılları arasında

⁷⁴ Simon Kaukchishvili, *Gürcü Vakayiname- Anonim Tarih Eseri- Krallar Kralı Davit’in Hayatı*, C. I, Editör Ve Yayımcı Simon Kaukchishvili, Tiflis, Editör Tarafından Yayımlandı, 1955, s. 318-364

⁷⁵ Fahrettin Çiloğlu, *Gürcülerin Tarihi*, İstanbul, Kafkas Araştırmaları III Yay., 1993, s.15

⁷⁶ Nodar Shengelia, “Gürcistan’da Osmanlı Çalışmaları-4”, İstanbul, Chveneburi Kültürel Dergisi, 2001, s.10

⁷⁷ Davit Cumburidze, *XVIII.- XXI. Yüzyıllarda Gürcistan-Rusya İlişkileri*, Cild I., Tiflis, Meridiani Yay. 2016, s. 206-246

yaşanan savaş sonrasında Edirne Antlaşması ile Batum'a kadar olan Gürcistan ve Kafkasya bölgeleri Rusların eline geçmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonrasında ise 3 Mart 1878 yılında imzalanan San-Stefanos Antlaşması ile Osmanlı Devleti savaş tazminatı olarak Kars, Ardahan, Batum şehirlerini Ruslara bırakmıştır. Amasya Antlaşmasıyla yaklaşık 300 yıl boyunca Osmanlı egemenliği altında bulunan Acara bölgesi Gürcistan'la birleşerek tamamen Rus kontrolüne geçmiştir.⁷⁸

1917 yılında Bolşevik Devrimi sırasında Rusya'da cereyan eden olumsuz durumundan faydalanan Gürcistan 26 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan etmiş ve bağımsızlığını ilan eden ilk Güney Kafkasya ülkesi olmuştur. Fakat bu bağımsızlığı fazla sürmemiştir. Mart 1921'de Kızıl Ordu tarafından işgal edilen Gürcistan, Güney Kafkasya ülkeleri arasında Sovyetlere en son teslim olan ülke olmuştur.⁷⁹ 1921 yılından 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılışına kadar geçen sürede Sovyetler Birliği içinde bir Sovyet Cumhuriyeti olarak yer almıştır. 1991'de Sovyetlerin dağılması ile bağımsızlığına tekrar kavuşan Gürcistan, Sovyet sonrası dönemde iç karışıklıklar, etnik çatışmalar, darbeler ve ekonomik krizlerle boğuşmanın yanı sıra büyük güçlerin politikalarına da konu olmuştur.⁸⁰

Gürcistan Karadeniz'e, Türkiye'ye, Rusya ve Azerbaycan ile Ermenistan'a sınırları olması nedeniyle doğu-batı arasında köprü özelliği taşıyan önemli bir ülke konumundadır. Ayrıca Gürcistan, Kafkasya bölgesinde denize bağlantısı olan tek ülkedir. Batı dünyası için çok önemli olan petrol ve doğalgaz boru hatları Gürcistan üzerinden geçmektedir. Dolayısıyla Gürcistan büyük güçlerin dikkatini çekmektedir. Stratejik konumunda ötürü Batı Gürcistan'a her türlü yardımda bulunup ülkenin toprak bütünlüğünü savunmaktadır.⁸¹

Tarihe baktığımızda Türkler ve Gürcüler arasındaki aktif ilişkilerin, Selçukluların 1060 yılında Kafkasya bölgesine gelmesi ile başladığı görülmektedir. Selçuklu Sultanı Alp Arslan, 1064-1068 yıllarında Gürcistan'ı iki kere işgal etmiştir. Bu dönemden itibaren Gürcülerin Selçuklularla tanışma süreci başlamıştır. Ancak 12 Ağustos 1121 tarihinde Gürcü ordusu "Mucize savaş" olarak bilinen "Digori" Savaşında Selçuklu ordusunu yenerek Gürcü topraklarını yeniden Gürcü hakimiyetine sokmuştur. Türk-Gürcü ilişkilerinin yeniden gündeme geldiği dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş dönemidir. Fatih Sultan Mehmet ile başlayan süreç Yavuz Sultan Selim tarafından Trabzon'un ele geçirilmesi ile

⁷⁸ Mikheil Svanidze, *Türkiye Tarihi 1299'dan 2000'e Kadar*, Tbilisi, Artanujı Yayınları, 2007, s. 36

⁷⁹ Akaki ve Paata Surguladze, *Gürcistan Tarihi*, Tbilisi, Saqartvelos Macne Yay., 1991, s. 306

⁸⁰ Selçuk Çolakoğlu, "Türkiye'nin Gürcistan Politikası", İstanbul, Chvneburı Kültürel Dergi, Sayı 36, 2000, s.5

⁸¹ Yelda Demirağ, "Bağımsızlıktan Kadife Devrime Kadar Türkiye-Gürcistan İlişkileri", Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, C.2/7, 2005, s.133, (çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539674> 04.02.2020

devam etmiştir. İki millet arasındaki ilişkilerin yakın tarihli başlangıcı 1461 yılında Trabzon'un fethi olarak kabul edilmektedir. XX. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı hakimiyeti altında kalan Gürcistan, XIX. yüzyılın başından itibaren sürekli olarak isyanlar ve çatışmalara sahne olmuştur. XX. yüzyılın başında gücünü tamamen kaybeden Osmanlı, Ruslar ile girdiği savaşlarda yenilgiye uğramayarak, içinde Gürcistan'ın da yer aldığı tüm Kafkasya bölgesini Ruslara bırakmak zorunda kalmıştır.⁸²

Uzun bir dönem Çarlık Rusyası egemenliği altında bulunan Gürcistan bağımsızlığını yeniden kazanabilmek için ulusal boyutta harekete geçmiştir. 26 Mayıs 1918 yılında bağımsızlığını ilan eden Gürcistan, 3 sene sonra 1921 yılında Bolşevik yönetimindeki Kızıl Ordu tarafından işgal edilmiştir. Bunun üzerine Tiflis'te Bolşevik yönetimi kurulmuş ve Gürcistan, Trans Kafkasya Sovyet Federe Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. 1936 Anayasası uyarınca Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş ve Gürcistan Sovyetler Birliği'nin 15 cumhuriyeti içerisinde yer almıştır. 1991 yılında Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Gürcistan bağımsızlığa yeniden kavuşmuştur.⁸³ Günümüzde, aynı Ortodoks dini paylaşan komşu Rusya'yı tercih ederken Gürcistan büyük hata yapmıştır. Günümüzde Gürcistan'ın mevcut donmuş etnik çatışmalarını teşkil eden Abhazya ve Samaçablo ("Güney Osetya") Rusya tarafından izlenmiş olan yakın çevre politikasının sonucudur.

Gürcistan ve Türkiye arasındaki iyi ilişkilerin sürdürülmesi her iki ülke için önem arz etmektedir. Günümüzde iki komşu ülke arasındaki ilişkilerin iyi komşuluk politikası çerçevesinde devam etmesi gerekmektedir. Gürcistan'ın Türkiye'nin Kafkasya'ya, Türkiye'nin ise Gürcistan'ın Avrupa'ya açılan kapısı olması nedeniyle stratejik olarak her iki ülke de birbirleri açısından vazgeçilmezdir. Bu bağlamda iki ülke arasındaki ilişkiler incelendiğinde Gürcistan'ın tarih kitaplarında şekillenen Türk imajına bakılması ve tarihi süreçte içinde bulunulan dönemin koşullarına göre nasıl değiştiğinin irdelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

⁸²Akakı Surguladze, *Gürcistan Tarihi Araştırmaları*, Cilt.6, Tiflis, Sovyet Gürcistan Yay. 1972, s. 56

⁸³Gürcistan Tarihi, Yazarlar Grubu, (Gürcistan'ın Sovyetler Tarafından İşgalinden Sovyetlerden Ayrılmasına Kadar) C.4, Tiflis, Palitra L Yay., 2012, 83. 389

2.2. Sovyet Öncesi Gürcistan’da Türk İmajı

Antik Yunan tarihçileri ve coğrafyacıların kayıtları antik dönemde Gürcistan’ın gelişmiş şehirlerinde kamu binaları olan “Gimnasion’ların olduğunu kanıtlamaktadır. Kolkheti’de (Batı Gürcistan) bulunan “Yüksek Retorik Okulu” (III. yüzyılın II. yarısı), antik eğitimin yaygınlaştırılmasında ve bilimsel düşüncenin daha da geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Gürcistan’da IV. Yüzyılda Hristiyanlığın devlet dini olarak ilan edilmesi, kiliseli okulların açılmasına neden olmuştur. Ancak yabancı işgalcilerin istilaları, özellikle Arapların hakimiyeti, (VIII. Yüzyıl) Gürcü kültürünün gelişimini uzun süre yavaşlatmıştır. Eğitimin yeniden canlanması ve yoğun gelişimi XI.-XII. yüzyıllarda, IV. Davit ve torunu kraliçe Tamar döneminde başlamıştır. Bu bağlamda “Altın çağ” yaşayan Gürcistan’da “Gelati Akademisi” ve “Ikalto Akademisi” gibi bilim ve eğitim merkezleri açılmıştır. XII. Yüzyıldan itibaren ise Moğolların ve ardından Saferi (İran) ve Osmanlı Devletlerinin istilaları sonucunda Gürcistan’daki kültür ve eğitim yaşamı yıkılmıştır.⁸⁴

XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Gürcistan’da eğitim alanında gelişim süreci başlamıştır. XVIII. Yüzyılda Gürcü hükümeti “halk için eğitim” kapsamında gerekli reformları yapmaya karar vermiştir. Bu doğrultuda 1755 tarihinde ilk devlet okulu olarak kabul edilen Tiflis Seminaryası, 1782 yılında ise Telavi şehrinde Telavi Seminaryası açılmıştır. Öğrenciler (sadece erkekler) için ders kitapları hazırlanmıştır. 1783 yılında Gürcü Kral II. Erekle ve Rus Çariçesi II. Katerina arasında Georgievski Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Gürcistan’ın siyasi bağımsızlığının tanınması şartı ile ülke Rus Çarlığının koruması altına girmiştir. Çarlık Rusya’ya katılımı Gürcü kültürü ve eğitiminin gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1855 yılında Gürcistan’da yaklaşık 150 okul faaliyete başlamıştır. 1876 yılında ise Gori Lisansüstü Seminaryası açılmıştır. İlk etapta söz konusu okulların amacı Gürcüler arasında okuma-yazmanın öğretimi olmuştur.⁸⁵ Daha sonra ise tarih, coğrafya, matematik, tabiat, ana dili (Rusça, Gürcüce, Azerice ve Ermenice), pedagoji, psikoloji, resim, musiki ve tıp gibi dersler verilmiştir. Kitapların çoğu özellikle tarih kitapları Rusçadan çevrilmiştir. 1914-15 yıllarında Gürcistan’da (toplam 124720 öğrencili) ilkokul (3 yıllık

⁸⁴Gürcü Sovyet Ansiklopedisi, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Editör: Roin Metreveli, Tiflis, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bakanlar Kurumu Yay., 1981, s. 168

⁸⁵ A.e., s.168

öğretim süresinde), yüksek ilkokul olarak bilinen ortaokul, kadınların beş yıllık okulları, özel okullar, Tiflis, Gori ve Kutaisi Seminaryaları (din okulları) faaliyet göstermiştir. ⁸⁶

1918 yılında kurulan Tiflis Devlet Üniversitesi halen Gürcistan'ın en önemli yükseköğretim kurumudur. 1930 yılından başlayarak Tiflis Devlet Üniversitesi'nin sayesinde birçok okullar açılmaya başlanmıştır. 1941 yılında ise “Gürcistan SSCB İlimler Akademisi” kurulmuştur. 1971 yılında Çarlık Rusyasının çöküşünden sonra kurulmuş olan Sovyetler Birliği yönetimi tarafından eğitim sisteminde yenilikler yapılmıştır. Örneğin, Sovyetler Birliği döneminde kız öğrencilere de okuma hakkı tanınmıştır. ⁸⁷

Bilindiği üzere 1991 yılında SSCB dağılmıştır. Sovyet Birliğine dahil olan ülkeler bağımsız olmuşlar, Gürcistan da bu ülkelerden birini teşkil etmiştir. Bağımsızlığına tekrar kavuşan Gürcistan'da eğitim için bir karanlık dönem yaşanmıştır. Aslında söz konusu dönem (1991-2003) sadece eğitim için değil, birçok alan için de sağlık, ekonomi, turizm, ulaşım vesaire karanlık dönem olarak bilinmektedir. Kasım 2003 yılında Gürcistan'da meydana gelen Gül Devrimi sayesinde sadece eğitim alanında değil ülkenin diğer sektörlerinde de durgunluk dönemi sona ermiştir. Tamamen Batı yanlısı lider Mikheil Saakashvili'nin iktidara gelişiyle batı yönlü reformlara başlanmıştır. Reform sürecinden en çok eğitim sektörü faydalanmıştır. ⁸⁸

Sovyetler öncesi dönemde yani krallık döneminde Gürcistan'da 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Ortodoksluk ve kilise eğitim alanında başrol oynamıştır. Ortodoksluğa dayanan okul eğitimi, öğrencilerin kraliyet rejimine ve yapısına sadakatini sağlamaya çalışmıştır. Tabii söz konusu yaklaşım eğitim sistemini çok etkilemiştir. Burada söylememiz gereken bir husus da şudur: 1783 yılında Gürcü Kral II. Erekle ve Rus Çariçesi II. Katerina arasında Georgievski Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Gürcistan'ın siyasi bağımsızlığının tanınması şartı ile ülke Rus Çarlığı'nın koruması altına girmiştir. Ancak 1801 yılında ülke toprakları Rus Çarı I. Pavel tarafından ihlal edilmiştir. Rusya Gürcistan'ın devlet yapısını hiçe sayarak ülkeyi Rusya'nın bir eyaleti haline getirmiştir ⁸⁹. Dolayısıyla her iki devletin resmi dini Ortodoks olduğu için ortak bir düşmana karşı eğitim savaşı daha kolay olacaktır. Gerek Çarlık Rusya'da gerekse 1801 yılından itibaren Çarlık Rusya'nın bir eyaleti olan Gürcistan'daki tarih (Rusçadan çevrilmiş) kitaplarında “Ortodoks dünyasının en büyük tehdidi İslamiyet'tir” anlayışı açıkça görülmektedir. Bu doğrultuda mevcut dönemi Gürcistan

⁸⁶ A.e., s.169

⁸⁷ A.e., s.170

⁸⁸ Elnur Veiselov, Serhat Zaman, *Gürcistan'da Eğitim Sistemi Ve Coğrafya Öğretimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Nisan, 20/2, 2016, s. 413

⁸⁹ Vakhtang Guruli, *Georgiyevsk Antlaşması 1783*, Tiflis, Universalı Yay., 2013, s.68

tarih kitaplarında Müslüman Türklerin imajını bozan “İslam Tehdidi ve Konstantinopolis’in düşüşü” şeklinde anlatmak faydalı olacaktır.

2.2.1. İslam Tehdidi ve Konstantinopolis’in Düşüşü

Çarlık Rusya’nın bir eyaleti olan Gürcistan’ın tarih kitaplarındaki en önemli konulardan birisi olan Bizans İmparatorluğu’nun çöküşü ve Konstantinopolis’in düşüşü İslam tehdidi olarak gösterilmektedir. Bu dönemin eğitim sisteminin temelinde Ortodoksluk olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Konstantinopolis’in düşüşünde de din unsuru öne çıkartılmaktadır. Tarih kitaplarını yazanların çoğunun ruhban okulunda eğitim görmüş olması nedeniyle tarih ders kitaplarının içeriği de ona göre hazırlanmıştır. Yazarlar tarafından Konstantinopolis’in düşüşü öncesi Bizans İmparatorluğunun iç ve dış durumunun kötü olduğu, kötü durumun ise Müslüman Osmanlı Türkler için elverişli olup Konstantinopolis’i çok kolay bir şekilde ele geçirdikleri şeklinde anlatılmıştır.⁹⁰ Tarihçi N. Bajenov⁹¹ Konstantinopolis’in düşüşünü şu şekilde açıklamaktadır: “Ayasofya ve Hristiyanların diğer kutsal yerleri camilere ya da Müslüman ibadethanelerine dönüştürülmüştür, üzerine haç yerine hilal konulmuştur”. Bir diğer yazar İ. Kaydanov⁹² ise Konstantinopolis’in düşüşünü “Orta Çağda eğitimin merkezi olan büyük devlet Doğu Roma İmparatorluğu yavaş yavaş kendi ölümüne doğru gitmektedir” şeklinde vurgulamıştır. Ayrıca “eğitimli Yunanlıların Asya barbarlarının eline düşmesinin insan ruhuna aykırı” olduğunu ve Türk hakimiyeti altında bulunan Yunanlıların durumunun kötüye gittiğini, belirtilmektedir.⁹³

Görüldüğü üzere söz konusu dönemin Gürcistan tarih kitaplarından örnek verdiğimiz “İslam Tehdidi ve Konstantinopolis’in düşüşü” gibi konularda Türk imajını bozan imgelere rastlanmaktadır. Ancak olumsuz imgelerin yanı sıra Osmanlı sultanlarını övücü “cesur”, “bilgili”, “başarılı” gibi terimler de yer almaktadır.

⁹⁰ İvan Kaydanov, *Orta Çağ Tarihi*, 1. Baskı, Petersburg, Bilimler Akademisi Yay., 1837, s. 300

⁹¹ Nikolay Bajenov, *Rusya Tarihi Ders Kitabı*, Skoropeçatiya Yay. Kronştadt 1907 s. 54

⁹² Kaydanov, A.e., s. 306

⁹³ A.e., s. 307

2.3. Sovyetler Birliği'nde Eğitim Sistemine Genel Bakış: Yeni Sovyet İnsanın Yaratılması

1917 Rus Devrimi, çağdaş tarihin önemli olaylardan biridir. İngiliz tarihçi ve yazar E. H. Carr'a göre: "Devrim, XIX. yüzyılın sonlarında Avrupa'da zirvesine ulaşan kapitalizme karşı ilk açık tehdit olmuştur."⁹⁴ Devrimle Rusya'da iktidara gelen Bolşevikler, dünya siyasi düzenini çok etkilemişlerdir. Söz konusu etki günümüzde de hissedilmektedir.⁹⁵ Ancak Bolşeviklerin bu başarısı mevcut dönem için erken olmuş zira halkın büyük kısmı sosyalist düşünceyi algılamamıştır. Gerçek başarının elde etmek için sosyalist ilkelere dayanan Sovyet toplumunun yaratılması gerekmiştir. Bu bağlamda ise eğitim sisteminde yeniliklere ihtiyaç duyulmuştur.⁹⁶

Sovyet yetkililer, Sovyet toplumunun yaratılması için başlatılan yeni eğitim sisteminin kurulmasında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Sovyet tarihçi Fitzpatrick'a göre, "aydın kesimin önemli bir kısmı anti-komünist görüşteydi, Rus aydınlarının büyük çoğunluğu da devrimci bir gelenekten gelmesine rağmen Bolşeviklere destek vermemişti ve Ekim Devrimine muhalifti. Benzer şekilde köylerde de Bolşeviklere karşı muhalif bir tutum hakimdi".⁹⁷ Dolayısıyla Sovyet yetkililer, muhaliflere karşı katı kararlar almak zorunda kalmışlardır.⁹⁸

Söz konusu sorunların kaldırılması ve "komünistlere yakışan" eğitim sistemini hayata geçirebilmek için Sovyet yönetimi harekete geçerek eğitim sisteminde köklü değişikliklere gitmiştir. Sovyetlerde yeni eğitim sistemi komünist ideolojine dayanıp ön plana ise "emek" meselesi çıkartmışlar.⁹⁹

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğini ülkelerde (Avrasya: Rusya; Baltık ülkeleri: Estonya, Letonya, Litvanya; Doğu Orta Avrupa: Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna; Güney Kafkasya: Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Orta Asya: Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan) yeni eğitim sistemi uygulanmaya başlamıştır. Sovyet

⁹⁴ Edward Carr, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929*, çev. Cinemre, L., İstanbul, Yordam Kitap, Yay., 2015, s. 47

⁹⁵ Rex Wade, *The Russian Revolution - 1917*, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, s.9 (çevrimiçi) <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99056317.pdf> 25.10.2019

⁹⁶ Elena Avraamova, *SSCB'deki Eğitim Sistemi Reformları*, Moskova, Delo Yayınları, 2014, s. 3-5

⁹⁷ Sheila Fitzpatrick, *The Russian Revolution (1917-1932)*, New York, Oxford University Press, 2. Edition, 2000, (çevrimiçi) http://mrreynoldclasses.weebly.com/uploads/1/7/2/5/17254072/the_russian_revolution_-_sheila_fitzpatrick.pdf 25.10.2019

⁹⁸ Ekaterina Stoliyarovna, "Bolşeviklerin Propaganda Aracı Olarak Sovyet Eğitim Sisteminin Oluşumu, Kültür Dünyasında İnsan", *Ekaterinburg, Bölgesel Kültürel Çalışmalar Dergisi*, №2/3 (21), 2017, s. 134-136

⁹⁹ Burcu Özdemir, "Sovyetler Birliği'nde Komünist İdeolojinin Eğitime Yansımaları: 1920'li Ve 1930'lu Yıllar", *Çömü Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 3(1), 2018. s. 109

Birliği'nde eğitim sistemi Komünistlerin temel ilkelerine uygun şekilde hazırlanmıştır. Bu bağlamda eğitim sistemi “Okul Öncesi Eğitim, İlkokul, Genel Orta Öğretim, okul dışı eğitimi, Mesleki-teknik Eğitim ve Yüksek Öğretim” olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁰ Amacı ise komünistlere “yakışacak” “yeni insanın” yaratılması olmuştur.¹⁰¹ Kısaca söylemek mümkünse, Alfred Evansin'in¹⁰² ifade ettiği gibi “Sovyet eğitiminin son hedefi, resmi ideolojiyi kavramış çalışan bir işçi, yüksek ahlaklı, komünizmin kalkanı, vatansever ve enternasyonalist bir insanın yetiştirilmesi olmuştur. Dolayısıyla Sovyetler Birliği, kendi ideolojisini taşıyan komünist ahlakı benimsemiş “Sovyet adamı” yetiştirmeyi hedeflemişti. Rus sosyalist politikacı ve devrimci Vladimir İlyiç Ulyanov, bilinen adıyla Lenin'e göre, “yeni insanın faaliyetleri kökten değişmediği sürece, komünizme geçiş mümkün olamaz”.¹⁰³

Sovyet Birliğine dahil olan tüm ülkelerde eğitim sistemi komünizm ilkelerine göre biçimlenmiştir. Neredeyse bütün dersler Marksist-Leninist öğreti çerçevesine dayandırılmıştır. Dolayısıyla “bilimsel Ateist eğitim” verilmesini komünizmin ayrılmaz bir parçası olarak düşünmemiz mümkündür.¹⁰⁴ Sovyetlerin “yeni adamı”- din, örf ve gelenek gibi “gericilik değerlerden” vazgeçip doğru olan sadece ve sadece komünist ahlakla büyümelidir. Bununla ilgili olarak Sovyet eğitiminin önde gelenlerinden birisi olan N.K. Krupskaya: “eğer biz gençlerimizi komünist ahlakta yetiştirmek istiyorsak onlarda küçük yaşlarından itibaren materyalist dünya görüşünün oluşmasına özen göstermeliyiz”¹⁰⁵ ifadesinde bulunmuştur.

“Okulun kiliseden, kilisenin devletten” ayrılması çerçevesinde 23 Ocak 1918'de Lenin “Kiliseyi Devletten ve Okulu Kiliseden Ayırma Hakkında” başlıklı kararı imzalamıştır. Bu karar ise komünistlerin dine karşı ilk resmi hareketi olmuştur¹⁰⁶ Okullarda Ateizm propagandasını yapan öğretmenlere, okullardaki Oktyabriyonok (Октябренок-ekimciler, SSCB döneminde ilkokulda okuyan 7- 9 yaş arası çocukların mecburi üyeliğini kılan bir topluluktur. Bu öğrenci topluluğunun okulda ve toplum hayatında yerine getirmesi gereken kendilerine has görevleri vardır), Pioner (Пионер- izciler, SSCB döneminde çocuklardan oluşan komünist topluluk) ve Komsomol (Коммунистический союз молодежи –Komünist

¹⁰⁰ Stoliyarovna, A.e., s.135

¹⁰¹ Avraamova, A.e. s., 50

¹⁰² Alfred Evans, A., “Trends In Soviet Secondary School Histories Of The USSR”, Soviet Studies, Vol. 18, N:2, 1976, p. 221 (çevrimiçi)

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668137608411060> 02.02.2020

¹⁰³ Vladimir Lenin, *Tüm Çalışmaları*, Moskova, Politicheskaya Literatura Yay., 1970, s.44

¹⁰⁴ Stoliyarovna, A.e., s.136

¹⁰⁵ Nadejda Krupskaya, *Ateist Öğretimin Sorunları*, Moskva, Prosveşenie Yay., 1964, s. 68.

¹⁰⁶ Abdıraşit Babataev, “SSCB Eğitim Sistemi Ve Ateizm Propagandası”, Kırgistan, Oş Devlet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi, Sayı N:25, 2018, s. 93

Gençlik Birliği) teşkilatları büyük teşvikleri yapmışlardır. Bu öğrenci teşkilatlarının amacı ders dışında dine karşı propaganda olmuştur.¹⁰⁷

Sovyet yönetimi tarafından hazırlanmış “halk eğitimi” programı 1919 yılında Rusya Komünist Partisi’nin kongresinde kabul edilmiştir. İlk görevi ise eğitimsiz herkesin eğitim alması şart olmuştur. 16 Aralık 1919 yılında başta “Halk Komiserliği” olmak üzere “Rusya Okuma Yazma Seferberliği Olağanüstü Komisyonu” kurulmuştur. Halk Komiserliği’nde alınan kararları sonucunda eğitim parasız olmuştur. Ayrıca bütün ilköğretim okulları halk okullarına çevrilip, erkek ve kız çocuklar beraber eğitim görmeye başlamıştır.¹⁰⁸ Eğitim ve öğretim tarzı tamamen değişmiştir.¹⁰⁹

1973 yılında Sovyet yönetimi tarafından “Rusya Sosyalist Federe Cumhuriyeti ve Diğer Sovyet Cumhuriyetlerin Halk Eğitimi Hakkındaki Kanunları” yayınlamıştır. Söz konusu kanunların hedefi “iyi eğitimli, komünist topluma uyum sağlayan, aktif, Marksizm /Leninizm düşünceleriyle yetişmiş, Sovyet-Sosyalist yasalarına saygılı, emeğe saygılı Komünist ruha sahip, fiziklen sağlıklı, ekonominin çeşitli alanlarında ve sosyal kültürel yapılanmada başarıyla çalışacak kabiliyette, Sosyalist vatanını fedakarca savunmaya hazır, onun maddi ve manevi zenginliklerini koruyacak ve zenginleştirecek, doğayı koruyacak ve ona özen gösterecek”¹¹⁰ insanların yetiştirilmesi olmuştur.

Genellikle her Rejimin kendi eğitim sistemine göre yetiştirmek istediği bir insan tipi vardır. Bu doğrultuda yetiştirme unsurları da ona göre geliştirilmektedir. Dolayısıyla “Sovyetlere yakışacak bir insanın yaratılması” için SBKP (Sovyet Birliği Komünist Partisi) tarafından gençlerin okuyacağı kitaplar kendi amaçlarına göre hazırlanmıştır. Sovyet döneminde okutulan bütün ders kitapları- farklı dillerde hazırlanmasına rağmen içerik anlamında aynı olmuştur. Hangi dilde olursa olsun okulda okutulan Sovyet kitapların amacı “gençlerin Sovyetlerin benimsediği değerleri kazanması, ayrıca onların Marksist- Leninist anlayışı benimseyecek ve Sovyet ideolojisine aykırı gelmeyecek şekilde yetiştirilmesi” olmuştur. Burada belirtmesi gereken bir husus da, sadece okul kitaplarının değil, SSCB Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlamış olan tüm kitap, gazete, vb. yayınların da sürekli kontrol altında olmasıdır. Buna ilaveten Sovyetler döneminde yayınlanan tarih ders

¹⁰⁷ Babataev, A.e., s. 94

¹⁰⁸ Bkz: Milli Eğitim Bakanlığı, *Halk Eğitimi*, Moskova, Pedagogika Yay. 1989, (Rusça)

¹⁰⁹ Bkz: *SSCB’de Halk Eğitimi 1917-1973*, Tüm Belgeleri, Moskova, Prosveshenie Yay., 1974, (Rusça)

¹¹⁰ Bkz: *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Birlik Cumhuriyetlerinde Mevzuat Temelleri*, Moskova, 1989, (çevrimiçi) http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_16015.htm 01.02.2020

kitaplarında Sovyetler Birliği'ne dahil olan ülkelerin milli tarihini anlatan olaylara yer verilmemiştir. Bunun yerine Sovyet rejimini öven olaylara oldukça fazla yer verilmiştir.¹¹¹

Görüldüğü üzere, Rus Devrimiyle iktidara gelen Bolşevikler Devrim ilkelerini benimsememiş bir toplumla karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle, yeni eğitim sisteminin kurulması ve bu bağlamda yeni neslin yaratılması gerekmiştir. Ancak bu süreç kolay olmamıştır. Bunun için yeni eğitim kadrolarına, yeni kurumlara ve mevcut ideolojiyi yansıtan yeni kitaplara ihtiyaç duyulmuştur.¹¹²

2.4. Sovyet Gürcistan'da Tarih Kitaplarındaki Türk “İmajı”

Tarih, insanlığın sosyal ve siyasal konular hakkında doğru karar vermesi açısından önemli bir bilim dalıdır. Eskiden beri üzerinde durulan en büyük faydası, insanların gelecekte yapacakları için geçmişten ibret almaları yönüdür. Genellikle İnsanoğlu üç boyutun üzerindedir. Dünden gelmekte, bugünü yaşamakta ve yarına gitmektedir.¹¹³ Günümüz ve geçmiş arasındaki bağ, tarih kitaplarına dayanan tarih dersleri ile sağlanmaktadır. Bu doğrultuda tarih kitapları eğitim sisteminde önemli bir rol üstlenmektedir.¹¹⁴

Gürcistan tarih kitaplarının “Türk imajına” genel bakışını anlamak için Sovyet Gürcistan'da ve Gürcistan'ın bağımsızlığını tekrar kazandıktan sonraki aşırı sağcı iktidarı dönemi ile 2003 Gül Devrimi sonrasında tarih öğretim sisteminde gerçekleştirilen değişikliklerin ortaya konması faydalı olacaktır.

SSCB'deki bütün eğitim kuruluşları Sovyet rejiminin propagandasına dayalı, Sovyetlere uygun yeni tarih öğretim sistemine başlamıştır. Bu çerçevede Sovyetlerden önce kullanılmış tarih kitapları öğretim sisteminden tamamen kaldırılmıştır. SSCB'nin bir parçası olan Sovyet Gürcistan'da (1921-1991) uygulanan tarih öğretim sistemi de merkezi Moskova'dan gelen talimata göre şekillenmiştir. Sovyet Gürcistan'ının tarih öğretim sisteminde, genel Sovyet tarihi kitapların yanı sıra Gürcü Sovyet tarihçiler (artık komünist ahlakı benimseyen “Sovyet tarihçiler”) tarafından hazırlanmış olan Gürcistan tarihi kitapları da yer almıştır. Söz konusu kitaplarla Sovyet yazarların genel amacı yeni neslin Sovyet

¹¹¹ Babataev, A.e., s. 94

¹¹² Özdemir, A.e., s. 109

¹¹³ Tuncer Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, İstanbul, IQ Kültür Yayıncılık, 2010, s. 5

¹¹⁴ Mehmet Yapıcı, “İlköğretim 1. Kademe Ders Kitaplarının Öğrenci Düzeyine Uygunluğu”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, s.1, 2004, s. 122

yapısına sadakatının sağlanması, Komünistlere karşı çıkan ülkelerin eleştirilmesi olmuştur. Bu yaklaşım ise ister genel ister okul ders tarih kitaplarının içeriğini önemli bir şekilde belirlemiştir.

SSCB zamanında okutulan tarih kitaplarında Hun Saldırısı, Atilla, Selçuklular, Osmanlı Devleti, Osmanlı Fetihleri, Konstantinopolis'in Düşüşü, Sultan Süleyman, Kırım Savaşı, 1877-1878 Rus-Türk Savaşı, San-Stefan Antlaşması, Berlin Kongresi, Rusya'nın Kafkas siyaseti gibi konularla ilgili olarak oldukça geniş bilgiler bulunmaktadır.¹¹⁵

2.4.1. İlk Selçukluların Sahneye Çıkışı

Sovyetlerin tarih ders kitaplarında eski Türklerin sahneye çıkışı genellikle Hunlar hakkında bilgiler verilmesiyle başlamaktadır. Sovyet yazarlara göre “oldukça çok olan ve vahşi saldırılarla bilinen Hunlar gittikleri her yeri yok etmişlerdir. Hunlar yurdu ve vatani olmayan, eşleri ve çocukları sürekli hareket eden karavanlarda yaşayan, erkekleri ise atlara çok düşkün olan savaşçı bir kabiledir. Ham deriden kıyafetleri kullanan, çiğ eti görünce açgözlü olan Hunların dış görüntüsü çirkin ve iğrençtir. Geniş omuzlu, kemikli, sakalsız ve basık burunlu yüzlere sahip olan bir kabiledir”. Sovyet ders kitaplarında, kültürlü Yunanlıların “açgözlü” ve “vahşi” Hunları görünce çok şaşırdıklarına dair¹¹⁶ bilgiler verilmiştir. Maharramova N., ve Şimşek A., göre “Sovyet yazarları Hunları eleştirerek Yunanların üst halk olduklarına vurgu yapmışlardır”.¹¹⁷

2.4.2. Selçuklu Türkleri

Sovyetler Birliği'nde okutulan tarih kitaplarında Selçuklu Türkleri hakkındaki bilgiler Anadolu'daki Türklerin gelmesiyle başlamaktadır. Türkler gittikleri her ülkenin kültürünü mahvetmişlerdir. Tarım topraklarını hayvanlar için otlama yerlerine çevirmişlerdir. Bizans İmparatorluğuna ait olan Nikea şehrini (günümüzde İznik) ele geçirdikten sonra Konstantinopolis'e yaklaşmışlardır.¹¹⁸

¹¹⁵Ahmet Şimşek, Nigar Maharramova, “Sovyetler Birliği Döneminde Rusya'da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı”, Türk Tarih Eğitimi Dergisi, 4/2, 2015, s. 225-258 (çevrimiçi) 15.11.2019 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/164064> 15.11.2019

¹¹⁶Pobert Yuryeviç Vipper, *Uchebnik İstorii Drevnosti*, Riga, 1925, s. 38

¹¹⁷Şimşek, Maharramova, A.e., s. 225-258

¹¹⁸Vipper A.e., s. 161

Sovyet yazarların “Türklerin barbar, Orta Asya’dan gelen, herhangi bir kültüre sahip olmayan, hatta var olan kültür merkezlerini yakan, yok eden ve zarar veren kimseler, başkalarının yaptıklarını ele geçirmeye eğilimli bir kavim” olduğunu anlatma şeklinin nefret içerdiğini söylemek mümkündür.

Sovyet yazarlarına göre Selçuklu Türkleri yönetim sistemini Araplardan çalmışlardır. Ancak Araplardan daha “beteri” olan Türkler büyük toprakları ele geçirmeyi başaramamışlardır. Anadolu’ya geldikten sonra kültürlü olan yerli halkın varlığının temeli olan tarım Selçuklu Türkler tarafından yok edilmiştir. Buna ilaveten Sovyet yazarlar “Türklerin İslamiyet’i sadece görünüşte kabul ettiklerini, Araplar gibi okullar açarak gelişimi ile uğraşmadıklarını”¹¹⁹ belirtmişlerdir.

Zayıflayan Bizans İmparatorluğu XI. yüzyılın itibaren barbar Türkler tarafından peş peşe saldırıya uğramıştır. Yakın Asya’dan gelen barbar kavimler Bizans İmparatorluğu’nun kuvvetlerini çok kısa zaman içerisinde yok etmişlerdir. Hemen ardından Küçük Asya’yı işgal etmişlerdir.”¹²⁰ Gördüğümüz gibi Selçuklu Türkleri hakkındaki bilgiler “barbar” ifadesi kullanılarak son derece aşağılayıcı bir anlamda şekillenmiştir.¹²¹

2.4.3. Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu

Osmanlı ve Rusya İmparatorlukları arasında yaşanan savaşlar Sovyetler Birliği’nin tarih kitaplarında oldukça önemli yer tutmuştur. Örneğin Sovyet yazarlar Yeniçerileri “ailelerinden koparılmış kimsesiz çocuklar” olarak anlatmaktadır.¹²² Mevcut dönemi anlatan tarih kitaplarında XIII. yüzyılda Küçük Asya’da Selçuklu Türklerinin yerine, feodal Osmanlı devletinin kurulmasına dair bilgiler verilmiştir. 1299 yılında kurulmuş olan Osmanlı devletinde yaşayanlara ise “Osmanlı Türkleri” adı verilmiştir.¹²³

Sovyet tarihçiler tarafından Türklerin Balkan Yarımadası’nı işgali son derece ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Sovyet yazarlar Türklere karşı Balkan halkın isyanını “haklı” olarak değerlendirmişlerdir. Sovyet ders kitaplarına göre “XIV. Yüzyılda Balkan Yarımadası’nda bulunan iki Slav devleti- Sırbistan ve Bulgaristan Osmanlı Türkleri tarafından işgal edilmiştir.

¹¹⁹ Vipser A.e., s. 162

¹²⁰ Ye. Agibalova, G. Donskoy, Orta çağ Tarihi, çev. Çağdaş Sümer, İstanbul, Yordam Kitap Yay., 2017, s. 24

¹²¹ Şimşek, Mahharamova, A.e., s. 48

¹²² Vipser A.e., s. 163-165

¹²³ Agibalova, Donskoy, A.e., s. 25-26

Bulgar ve Sırp halkları işgalcilere karşı kahramanca mücadele etmesine rağmen XV. Yüzyılda Bulgaristan Osmanlı topraklarına dahil olmuştur.”¹²⁴

2.4.4. Konstantinopolis’in Düşüşü

Konstantinopolis’in düşüşü Hristiyan dünyasında olduğu gibi Sovyet Tarih kitaplarında da üzerinde önemle durulan konulardan birini teşkil etmiştir. Sovyetler’in merkezinin Moskova olduğu Sovyet Gürcistan’ın tarih kitaplarında da Konstantinopolis’in düşüşü anlatılırken Türklere yönelik olarak “barbarlar” terimi kullanılmıştır. Burada eklememiz gereken bir husus da güncel tarih kitaplarında bile durumun farklı olmamasıdır.¹²⁵ Sovyet döneminde tarih öğretim sisteminde yer bulan Robert Vipper’in 1925 yılında yayınlanan “Orta Çağ Tarihi” adlı tarih kitabında Konstantinopolis’in düşüşü şöyle anlatılmıştır:

“Son İmparator Constantine XI. Paleologos ve rakibi II. Muhammed hem yetenek hem de enerji bakımından eşit insanlardı fakat eşit durumda değillerdi: Bizans, Türkler karşısında savunma açısından oldukça zayıftı”.¹²⁶

Mahharamova, N., Şimşek, A., göre “söz konusu kitapta Fatih Sultan Mehmet’e “Muhammed” denilmesinin tek nedeni Türklerin dini kimliklerine vurgu yapmasıdır.” Fakat aynı zamanda Sovyet yazarı Robert Vipper Fatih Sultan Mehmet’in “enerjik ve zeki olduğunu, yerel nüfusun ananesine, diline, dinine dokunmadığını, Hristiyanlara karşı kötü davranmadığını” anlatmaktadır.¹²⁷

1981 yılında yayınlanmış A. M. Agibalova’nın “Orta Çağ Tarihi” adlı tarih kitabında Konstantinopolis’in düşüşü nerdeyse değişmeden anlatılmıştır. Yazar “gaddar bir hükümdar olan II. Mehmet’in 10 binden fazla olmayan Bizans ordusunu 100 binden fazla askerle kuşattığı ve Konstantinopolis’in başka devletlerle ilişkilerini kestiği” yazmaktadır.¹²⁸

Görüldüğü üzere, Sovyet tarihçileri her dönemde, Türkler tarafından Hristiyan dünyası için çok önemli olan Konstantinopolis’in düşüşünü benzer ifadeler ile anlatmışlardır. Türkler tarafından “fetih” olarak kutlanan bu olay, Bizans İmparatorluğu ile Ortodoks dini paylaşılan Ruslar, Gürcüler ve saire tarafından “felaket” olarak nitelendirilmiştir. Günümüzde dahi

¹²⁴Emil Mikhaylovich Golin, Valentina Leonidovna Kuzmenko, Mikhail Yakovlevich Loyberg, *Orta çağ Tarihi*, Moskova, Prosvesheniye Yay., 1963, s. 113

¹²⁵ *Gürcistan Tarihi*, Yazarlar Grubu, C.3., Tiflis, Palitra L Yay., 2012, s. 79

¹²⁶ Vipper, A.e., s. 170

¹²⁷ Şimşek, Mahharamova, A.e., s. 51

¹²⁸ Agibalova, Donskoy, A.e., s. 147

durum değişmemiştir. 1453 yılında meydana gelen Konstantinopolis'in düşüşüne dair aynı yaklaşıma güncel tarih kitaplarında da rastlamak mümkündür.¹²⁹

2.4.5. Osmanlı Devletin Yükselişi Dönemi

Sovyet tarih kitaplarında, Osmanlı devleti tarihinde en parlak dönemi olarak bilinen Sultan Süleyman yönetiminde Türklerin gücü en zirvesine ulaşmış “fetihten fethetme koşuklarını” yönelik bilgileri verilmiştir. Sultan Selim'in Mısır fethi, Süleyman'ın Rodos, Belgrad seferleri, ayrıca Viyana Kuşatması ve başarısızlığı da oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Sovyet yazarlara göre, “Türk gemileri Akdeniz’de korsanlık yapmışlardır. Avrupa’nın Doğu ile ticari ilişkileri neredeyse kopmuştur. Osmanlı Türklerin gittikleri her yerde: Yunanistan, Gürcistan, Bulgaristan gibi ülkelerde ekonomi ve kültürün gelişimi yavaşlanmıştır. Türkler, ele geçirdikleri ülkelerde yerli halkı kovarak buraları kendi kalelerine dönüştürdüler. Türkler tarafından konulmuş vergilerden en kötüsü “kan vergisi” olmuştur. “Kan vergisi” küçük yaşta çocukları zorla ailelerinden alarak Sultan’a ve İslam’a sadakat ruhuyla yetiştirmeyi hedeflenmiştir. Sadakat ruhuyla büyümüş çocuklar ileride Sultanın seçilmiş ordusu olan Yeniçeri Ordusu oluşturuluyordu.”¹³⁰

Görüldüğü üzere, Osmanlı’ya karşı bilgiler çok eleştirip yargılı olmuştur. Sovyet tarihçiler Türkleri aşağılamaya çalışıp kötü Türk imajı çizmeye çalışmışlardır.

2.5. Sovyetler Sonrası Gürcistan’da Tarih Kitaplarındaki Türk İmajı

Sovyetler Birliği’nin çöküşü ile ortaya çıkan yeni milli devlet okullarında okutulan tarih kitaplarına büyük bir ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının hemen ardından etnik çatışmaların ortaya çıkmasıyla (örneği: Gürcistan) söz konusu anlaşmazlıklara nelerin sebep olduğu incelenmeye başlanmıştır. Diğer milletlere karşı standart görüş-stereotip, yabancı düşmanlığı gibi süreçlerin nasıl geliştiği incelenmeye başlanmıştır.

¹²⁹ Svanidze, A.e., s. 35

¹³⁰ Valentina Kuzmenko, Emil Goln, Mihael Loyberg, *Orta çağ Tarihi*, Moskova, Prosvesheniye Yay., 1963, s. 116.

Ayrıca milli eğitim de zorunlu tutularak milli tarih kitaplarını inceleme ve yeniden yazma kararı alınmıştır.¹³¹

1991 yılından sonra ortaya çıkan milli devletlerin hedeflerini ayakta kalabilmek, uluslararası sahada egemenliklerini korumak ve temel ilkelerini yeni dünya düzenine uyumlu hale getirmek oluşturmuştur. Bu da ülkenin milli temellerinden birisi olan eğitimi sistemin değiştirme anlamına gelmiştir. İki kutuplu sistemin çöküşü, ülkenin demokratik yolda gelişmesini ve doğal olarak diğer devletler ile de ilişki geliştirmesini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerin var olmasının ancak eğitimin desteğiyle özellikle de tarih kitaplarının gözden geçirmekle mümkün olacağı görülmüştür. Milli eğitime ilginin artması ile tarih kitaplarında yer alan diğer milletlere ilişkin imajlara ilgi artmıştır.¹³²

Prof. Dr. Nuri BİLGİN'e göre “Diğer milletlere ilişkin imgelerin araştırılması milli tarih eğitimi ile iç içedir. Milli eğitim devlet politikasının en önemli stratejik alanına dönüşmüştür. Milli tarih eğitiminin amaçları kolektif bellek oluşturmak, milli kimlik yaratmak, yurttaş yaratmak gibi ögeler olarak sıralanabilir. Her devletin tarihi inişli ve çıkışlı bir seyir izlemektedir. Hiç kuşkusuz her millet geçmişini yeni nesillere aktarırken, doğal olarak, büyüklüğünü, gücünü, yenilmezliğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Kolektif bellek de bu amaçları hayata geçirmek için önemli bir rol oynamaktadır. Kolektif bellek, eğitimin yapılaşma, millileşme ve gelişme süreçlerinde de önemli rol oynamaktadır. Hiç kuşkusuz, bu olgunun öncelikli etkisi tarih eğitiminde gözlemlenebilmektedir. Böylelikle milli tarih eğitiminin kolektif belleği şekillendirerek temeli üzerinden inşa edildiği söylenebilir. Milli kimliğin gelişimi de çok önemli bir süreçtir. Milli kimlik, birey ya da halkların kendi kökleriyle ilgili olarak farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır: Eski geleneklerini yaşatmaktan kendi milli devletini kurma isteğine kadar uzanabilmektedir. Milli kimliğin var olmasını sağlayan ortak değer ve ortak davranışlardır. Bu özellikler, milli kimliğin oluşumunu ve tarih boyunca varlığını ve önemini kaybetmemesini sağlamıştır”.¹³³

Fransız sosyolog ve siyaset bilimci Dominique Schnapper “Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair” adlı kitabında “Milli tarih eğitiminin önemli amaçlarından biri olarak vatansever ve sadık bir yurttaş yaratılmasını, yurttaşlık kavramının çeşitli tarihsel

¹³¹Falk Pingel, *Ders Kitaplarında XX Yüzyıl Avrupası*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Avrupa Evi Yay., 2003, s. 9.

¹³² Venera Başaran, “Çarlık Dönemi Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmgesi”, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, N: 2/3, 2012, s. 203 (çevrimiçi)

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/595511> 15.12.2019

¹³³ Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, Ankara, Aşina Kitaplar Yay., 2007, s. 35

dönüşümlerin sonucunda günümüzdeki anlamına ulaşmasını, bireylerin topluma ait olduğunu göstererek bireyin yabancılardan farklılığını ortaya koymasını" vurgulamaktadır.¹³⁴

Tarih, her milletin ne olursa olsun kendi sınırlarını korumaya, kültür ve medeniyetini yüceltmeye ve diğer milletler ile farklılıklarını öne çıkarmaya çalıştığını göstermektedir. Günümüzde bile eğitim sisteminin, milliyetçi yapıya dayandığı aşikardır.¹³⁵

SSCB'nin dağılmasıyla 26 Mayıs 1991 yılında bağımsızlığa yeniden kavuşan Gürcistan'da iktidara gelen ve aşırı sağcı olan Zviad Gamsakhurdia milli değerleri ön plana çıkartarak milliyetçi politika izlemeye başlamıştır. "Gürcistan sadece Gürcülerindir" sloganı nerdeyse tüm tarih kitaplarını doğrudan etkilemiştir.¹³⁶ Bu doğrultuda söz konusu dönemden itibaren 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimine kadar Gürcü tarih kitaplarında Türk imajına bakılması faydalı olacaktır.

Gürcistan milli tarih kitapları Türk imajını oluşturan konularla ilgili oldukça fazla bilgilere sahiptir. Bilgiler geniş olduğu için hepsine değinmek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda öne çıkan konular ele alınacaktır. Bu doğrultuda birkaç konu seçilmiştir: Malazgirt Savaş 26 Ağustos 1071 ve Hristiyan Dünyasının Büyük Felaketinin Başlangıcı, Gürcistan'da "Didi Turkoba" ("Büyük Türk istilası", "the Great Turkish Troubles), Mucize Zafer- Didgori Savaşı – 12 Ağustos 1121, Konstantinopolis'in Düşüşü ve Gürcistan, Güney Kafkasya'da Osmanlı-Safevi Rekabeti, 29 Mayıs 1555 Amasya Antlaşması ve Gürcü Halkın Büyük Trajedisi, 93 Harbi ve Gürcistan.

Hristiyan dinini benimseyen ve milli duygularla bağımsızlığını korumaya çalışan Gürcülerin, Müslüman Türklere karşı mücadelesi, Orta Çağ'da Türk-Gürcü ilişkilerini yönlendiren unsurlardan birisidir. XI-XV. Yüzyıllar boyunca iki millet arasında devam eden ilişkilerde dini unsurlar ön plana çıkmaktadır. IV. yüzyıldan itibaren Gürcüler arasında Hristiyan dini yaygınlaşmıştır. İlk Kral Mirian (265-342) tarafında Putperest inançlar terk edilmiştir. Hemen ardından ülke içerisindeki Gürcü din adamları arasındaki çatışmalar sona erdirilip Gürcü halkı birleştirme adına M.S. 318'de Hristiyanlık resmi din olarak ilan etmiştir. Öte yandan V. yüzyıldan sonra bağımsız kilise teşkilatlarını oluşturan Gürcüler, kendilerini Bizans'tan ayırarak Hristiyanlığın doğudaki temsilciliği hususunda onlarla rekabete girişmişlerdir.¹³⁷ Hristiyanlığı benimseyen Gürcüler, din unsurunu diğer devletlerle

¹³⁴ Dominique Schnapper, *Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair*, çeviren: Özlem Okur, İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1995, s. 102

¹³⁵ Başaran, A.e., s. 204

¹³⁶ Giorgi Chanturia, "Ulusal Hareket Kavramı Üzerinde", Tiflis, Gazete: Halk Eğitimi, Nisan 2, 1990

¹³⁷ Vakhtang Goiladze, *Aziz Nino'nun Kartli'ye Gelmesi ve Kartli'nin Hristiyanlığa Dönüştürme Tarihi İlgili*, Tiflis, Mnatoobi Yay., 1986, s. 53

ilişkilerinde en önemli faktör olarak tutmuşlardır. Dolayısıyla bölgedeki İslamiyet'e karşı uzun süre mücadele etmişlerdir. VII yüzyılda Gürcistan Müslüman Araplar tarafından işgal edilmiştir. Gürcüler Araplarla uzun süre mücadeleye girmişlerdir. Söz konusu mücadele Abbasiler (Abâsîler (750-1258) Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın soyundan gelen hanedan) döneminde de devam etmiştir. Hür yaşamayı seven Gürcüler pes etmeden isyan etmişlerdir. Abbasiler tarafından Gürcülerin İslamiyet'e karşı isyanı bastırmak için bölgeye Türk orduları gönderilmiştir. Gürcüler, gönderilen bu ordunun hizmetindeki Türklerle mücadele ettiklerinde ilk kez Müslüman Türklerle karşılaşmışlardır. Abbasi-Bizans rekabeti sırasında bölgedeki Hristiyan Gürcülerin Müslüman Türklerle münasebeti sürmüştür. Ancak iki taraf arasındaki ilişkilerin dini farklılık temelinde şekillenmesi, Selçukluların bölgeye yönelmesinden sonra olacaktır. Abbasiler hanedanının çökmesiyle meydana gelen boşluk İslam'ın siyasal temsilcisi haline gelen Selçuklular tarafından doldurulmuştur. Anadolu'ya doğru ilerlemek isteyen Selçuklular Gürcistan üzerinden geçmek zorunda kalmışlardır. Gürcistan Müslüman Selçuklu Türklerin egemenliği altına girme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Farklı dini taşıyan iki toplum arasında mücadele başlamıştır.¹³⁸

Gürcistan tarihinde Türk İmajını bozan süreç “Didi Turkoba” yani “Büyük Türk istilası” başlamıştır. Ancak Gürcü tarih kitaplarında söz konusu dönemi anlatmadan önce giriş olarak önce Malazgirt Savaşı ve Malazgirt Savaş 26 Ağustos 1071 ve Hristiyan Dünyasının Büyük Felaketinin Başlangıcı hakkında bilgiler verilecektir.

2.5.1. Malazgirt Savaş 26 Ağustos 1071 ve Hristiyan Dünyasının Büyük Felaketinin Başlangıcı

Gürcülerin Selçuklularla mücadelesi 1018'de Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucularından birisi olan Çağrı Bey'in çıktığı batı seferinde olmuş ve söz konusu mücadelede uğradıkları mağlubiyet Gürcüler arasında büyük tedirginliğe sebep olmuştur. Bundan sonra, bağımsızlıklarını koruyabilmek adına 1045'ten itibaren Bizans İmparatorluğu'yla iş birliği yapma yolunu tercih etmişlerdir. 1047, 1048 ve 1054 hareketlerinde Selçuklulara karşı Bizans'la birlikte mücadele etmişlerdir. Ancak 1064 ve 1068 yıllarında Sultan Alp Arslan'ın (1063-1072) Gürcistan seferleri ve bağımsızlığın

¹³⁸ Nodar Shengelia, *Küçük Asya Selçuklular ve Gürcistan, (XI Yüzyılın Son Çeyreği ve XIII Yüzyıl)*, Tiflis, Tiflis Devlet Üniversitesi Yay., 2003, s. 55

kaybedilmesi dönemin Gürcü kaynaklarından açık bir biçimde anlaşılacağı üzere Gürcüler arasında derin bir üzüntüye sebep olmuştur.¹³⁹

Sultan Alp Arslan Gürcü topraklarına girerek bütün ülke ve kalelerini fethetmiştir. Hür yaşamayı seven Gürcü halkın isyan hareketlerini bastıran Alp Arslan'ın, seferleri Mısır'a doğru hareket etmiştir. Bu sefer sırasında bazı şehirleri geri vermeyi reddeden Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in, büyük bir ordu ile doğuya doğru harekete geçtiğini haber alan Sultan Alp Arslan, seferini yarıda keserek geriye dönmüştür. İki taraf arasında 26 Ağustos 1071'de Malazgirt'te meydana gelen savaşı kazanan Selçuklular, bu tarihten sonra Anadolu'yu daha hızlı bir şekilde fethetmeye başlamışlardır.

Hristiyan Gürcistan tarafından güçlü bir şekilde desteklenen Bizans İmparatorluğu'nu 1071'de Malazgirt'te büyük bir bozguna uğratan Selçuklular Gürcistan'ı derinden etkilemişlerdir. Bir zamanlar büyük güce sahip olan Bizans İmparatorluğu artık Selçukluların batıya doğru ilerlemesini durduramaz hale gelmiştir. Selçuklular Malazgirt Zaferi'nin hemen ardından Akdeniz ve Marmara Denizi kıyılarına ulaşp Kafkasya'daki Derbendi'nin (bugünkü Rusya'ya bağlı Dağıstan tarihi bir şehir) kontrolünü ele geçirdikten sonra Doğu Trans Kafkasya'daki pozisyonlarını önemli ölçüde güçlendirmişlerdir. Bu tür gelişmelerden Gürcistan tarihi olumsuz etkilenmiştir. En güçlü Müslüman İmparatorluğu karşısında Gürcistan tek başına kalmıştır.¹⁴⁰ Bu bağlamda Gürcistan en karanlık döneme başlamıştır.

2.5.2. Gürcistan'da “Didi Turkoba”- “Büyük Türk İstilas”

Gürcü tarih kitaplarında “Büyük Türk istilas” olarak bilinen “Didi Turkoba” süreci Kral II. Giorgi'nin hükümdarlığı dönemine (1072 -1089) denk gelmiştir. 1080 yılında başlayan bu süreç Selçuklu Türk kabilelerinin Gürcistan topraklarına sürekli saldırıp ele geçirdikleri yerleri yağmalamaları anlamına gelmektedir.¹⁴¹

Gürcü tarih kitaplarında “Didi Turkoba” süreci şu şekilde anlatılmaktadır: “Türkler Klarjeti, Shavsheti, Acara, Samtshe, Kartli, Argveti bölgelerine saldırmışlardır. Kutaisi, Artanuji ve Klarjeti çölleri yakılmıştır. Düşmana karşı savaşıyan çok sayıda insan yaşamını

¹³⁹ Vasil Mosiashvili, “Selçuklu Sultanı Alp-Arslan'ın Gürcistan Seferleri”, Tiflis, Gürcistan Patrikhanesi - Azıv Andria Gürcü Üniversitesi, yüksek lisans tezi, 2012, s. 101, 141

¹⁴⁰ Kaukchishvili, A.e., s. 313-314

¹⁴¹ İvane javahishvili, Niko Berdzenishvili, Simon Canashia, *Gürcistan Tarihi - Eski Dönemlerden 19. Yüzyılın Başına Kadar*, Tiflis, Tiflis Devlet Üniversitesi Yay. 1943, s. 157

yitirmiş ve köyler ve kentler mahvolan bu süreçte Türk-Selçuklular kış gelinceye kadar Gürcistan'da kalıp ilkbaharda ise geri dönmüşlerdir".¹⁴²

Selçuklu-Gürcü ilişkilerinde dini ve medeniyet farklılıklarından dolayı iki halk arasındaki mücadelenin de bu yönde olduğu bellidir. Gürcü tarihçilere göre "Türk devletin cihat inancıyla Gürcistan'ı fethetmeye yönelik faaliyetlerine karşılık olarak, Hristiyanlıkla güçlenmiş Gürcü milliyetçiliğinin bağımsızlığını korumayı amaçlayan direnişi, iki taraf arasındaki mücadeleye dini önemi kazandırmıştır.¹⁴³ Tarih boyunca milliyet anlayışı din temeline dayanmıştır, bu doğrultuda iki millet arasındaki çatışmada din önemli yer almaktadır. Her iki taraf farklı din, kültür ve medeniyete sahip olduklarından dolayı Hristiyan Gürcülerin Müslüman Türklere karşı nefreti ve düşman algısı açıkça anlaşılabilir.

2.5.3. Mucize Zafer- Didgori Savaşı – 12 Ağustos 1121

Türkiye'de, Gürcü tarihinde Gürcülere en gurur verici "Mucize Savaş"¹⁴⁴ olarak bilinen Didgori Savaşı ile ilgili bilgileri nerdeyse bulunmamaktadır. Büyük Selçuklu Devleti tarafından 1071 yılında Malazgirt'te Bizans İmparatorluğu orduları mahvedilmiştir. Gürcü kaynaklarına göre onun intikamı Gürcüler tarafından alınmıştır. Gürcüler, Mucize Savaş" olarak bilinen Didgori Savaşı'nda Büyük Selçuklu Devleti'nin devamı olarak kabul edilen Anadolu Selçuklu Türklerini mağlup etmişlerdir. X. yüzyılda (975) Gürcistan birliğini yeni kurmuş olan Gürcistan 1060 yıllarından itibaren göçebe Selçuklu boylarının saldırısına uğramıştır.¹⁴⁵ Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya giren Selçuklular, yolda karşılarına çıkan Gürcü orduları yok edip Gürcistan'ın büyük bir bölümünü işgal etmişlerdir. Anlaşılan bu ki Gürcistan kendisinden daha kuvvetli bir güce karşı tek başında kalmıştır. Zor bir durumda kalan Gürcü halk dağlık bölgelere kaçıp sığınmıştır.¹⁴⁶ Anonim Gürcü Vakayinamesinde¹⁴⁷ bu süreç şu şekilde anlatılmaktadır: "Gürcü topraklarına yerleşen barbar Selçuklular tarım alanlarını, bağları, meyve bahçelerinin otlaklara çevirmişlerdir. Dünyanın her tarafından gelen Türkler tarafından bölgeye gerçekleştirdikleri akınlar ve yerleşimler Gürcistan'ın kültürü,

¹⁴² Gürcistan Tarihi, Yazarlar Grubu, C.2., Tiflis, Palitra L Yay., 2012 S. 274

¹⁴³ Gürcistan Tarihi, A.e., s. 275-76

¹⁴⁴ Bkz. Shota Meskhia, *Mucizevi Savaşı*, Tiflis, Mecniereba Yay. 1972, (Gürcüce) (çevrimiçi) 16.12.2019 <https://www.academia.edu/4286525/>

¹⁴⁵ Marika Lortqifanidze, *Kral III. Bagrat*, Kutaisi, Tsentri Yay. 2002, s. 26

¹⁴⁶ Gürcistan Tarihi, Yazarlar Grubu, C.2., Tiflis, Palitra L Yay., 2012 S. 276-77

¹⁴⁷ *Gürcü Vakayiname*- Anonym Tarih Eseri, Cilt II, Editör: Roin Metreveli, Tiflis, Gürcistan Ulusal Bilim Akademisi, Artanuji Yay., 2008, s. 289

ekonomik ve politik yapısı üzerinde yıkıcı bir etki bırakmıştır. Bu akınlar neticesinde ülkedeki ekili alanları göçebeler için otlak haline gelmiş ve köylü çiftçiler dağlara kaçmışlardır”.

1064 yılında Büyük Selçuklu Devleti'nin başında olan Alp Arslan (1064-1072), bölgedeki fetihleri sürdürmüştür. Sultan 1064 ve 1068 yıllarında iki kez Gürcistan üzerine sefere çıkmıştır. Selçuklu Sultanının karşısına çıkmaya cesaret edemeyen Gürcü Kralı IV. Bagrat (1027-1072) kaçmak zorunda kalmıştır. Hür yaşamayı seven Gürcü halkın isyan hareketlerini bastıran Alp Arslan Gürcü topraklarına girerek Gürcistan'ın başkenti Tiflis başta olmak üzere önemli kaleleri ve nerdeyse bütün ülkeyi ele geçirmiştir.¹⁴⁸

Gürcü kaynaklara göre, Sultan Alp Arslan'ın 1072 yılında öldürülmesinin ardından yerine gelen Melik Şah (1072-1092) döneminde Büyük Selçuklu Devleti'nde iç çatışma başlamıştır. Gürcüler için söz konusu iç çatışma elverişli olmuş ve barbarlardan kurtulma sürecini başlatmışlardır. Selçuklu Devleti'nde çıkan taht kavgalarından faydalanan Gürcüler, 1073-1074 yıllarında Şavşat'ı düşmanın ellinden geri almışlardır. Gürcülerin üzerindeki hakimiyetini kaybetmek istemeyen Melik Şah 1076- 1099 yıllarında Gürcistan'ı yeniden ilhak ederek sınırlarına katmıştır. Ancak özgür yaşamayı seven Gürcülerin isyan etmeyi devam etmişler. Ancak ülkedeki Selçuklu baskısı giderek daha da artmıştır. Bu süreç ise iki devlet arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. 1080 yılına kadar Gürcistan'da Selçuklu varlığı sadece askeri güç ile sınırlı olmuş, fakat 1080'den sonra durum değişmiştir. 1080 yılından itibaren kalabalık Türk kavimler ülkeye yerleşmeye başlamışlar bu nedenle yerli Gürcüler dağlara sığınıp yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlar. Gürcüler arasındaki Selçuklu ve Müslüman düşmanlığını daha da artırmıştır.¹⁴⁹ Gürcistan tarihinde 1080 yılı üzücü bir tarihtir. Gürcistan tarihinde Türk imajını bozan süreç “Didi Turkoba” yanı “Büyük Türk istilası” ile başlamıştır.

Söz konusu olaylar Türkçe kaynaklarda ise şu şekilde anlatılmıştır: “Gürcülerin daha önce yapılan anlaşmalara sadık kalmamaları ve Selçuklu topraklarına hücum ederek içerisinde Şavşat Kalesi'nin de bulunduğu çok sayıda kale ve şehri ele geçirmeleri nedeniyle, 1075 yılında Gürcistan üzerine sefere çıkılmıştır. Selçukluların Gürcistan'a doğru harekete geçtiklerini haber alan Gürcü Kralı II. Giorgi (1072-1089), ele geçirdiği bu yerlerden geri çekilse de Selçuklu Sultanı seferine devam ederek Tiflis'ten Derbent Geçidi'ne kadar olan

¹⁴⁸ İvane Javakhishvili, *Gürcü Milleti Tarihi*, Cilt II, Tiflis, Mecniereba Yay., 1983, s.151

¹⁴⁹ Gürcistan Tarihi, Yazarlar Grubu, C.2., Tiflis, Palitra L Yay., 2012, s. 277- 278

bölgeleri hâkimiyeti altına almıştır. Böylece Gürcü Kralı II. Giorgi'nin göstermiş olduğu isyanı kısa süre içerisinde sonlandırmıştır".¹⁵⁰

Babasının II. Giorgi'nin 1089 yılında hayatını kaybetmesinde sonra Gürcü tahtına oturan 16 yaşında Ağmashenebeli lakaplı IV. Davit (1089-1125) Gürcistan ve Kafkas tarihinde en güçlü monarşiyi kurmuştur. Kral IV. Davit parçalanmış, yıpranmış, Selçuklu Türkleri tarafından evlerinden kovulup dağlara sığınmış halkı, Müslüman düşmanla uzun mücadelelere girişmiş olan bir ülkeyi miras olarak almıştır. Dolayısıyla Gürcü Kralı genç olmasına rağmen planlı bir politika izlemeye başlamıştır. Gürcü tarihçi Simon Khaukchishvili Kral David'in çalışma planını şu şekilde açıklamaktadır: "Onun amacı ülkeye düzen getirmek, düşmanlara boyun eğdirmek, asilik yapan feodal beylere akıl vermek, devlet yönetimini merkezileştirmek, Selçuklulara karşı koyabilecek güçlü bir ordu oluşturmak ve onların Gürcistan'dan tamamen kovulması olmuştur"¹⁵¹.

Katolik Hristiyan Avrupa'nın yani Haçlıların ve Bizans İmparatorluğu'nun Türk-İslam ülkeleri üzerine doğru saldırıya geçtiği dönemde Selçuklu Devleti'nde parçalanma süreci başlamıştır. Selçuklu Devleti'nde başlamış olan iç sorunlardan ise kral IV. Davit müthiş bir şekilde faydalanmıştır. Türk beylikleri birbirlerine düşmüşlerdir. Parçalanarak gittikçe zayıflayan Selçuklu Devleti'ne karşı Savaşı başlatmak için bahane gerekmiştir. Bahaneler arayan Gürcü Kral Selçuklulara ödedikleri vergiyi keserek Selçuklular üzerine harekete geçmiştir. Gürcüler, sıra ile 1104 yılında Kakheti'yi, 1110'da Şamsvilde'yi ve Dzerna'yı, 1115'te Rustav'ı, 1117'de Giş ve Kaladzor kalelerini, 1118'de Agarani'yi ve Lori şehrini geri almışlardır.¹⁵²

Bütün bu askeri başarılarla rağmen Gürcistan'da Selçuklu Türklerin etkisi hala sürmekteydi. Bu da daha önce geri alınmış bölgelerin kaybedilme tehlikesi anlamına geliyordu. Gürcü kralı David'in büyük savaşları sürdürebilmek için güçlü askeri ordusu yoktu. Gürcü kaynaklarda Kral David'in askeri reformu ve bu bağlamda Kıpçakları ülkesine davet etme süreci hakkında çok ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Gürcistan'ın öne gelen tarihçilerinden biri olan Niko Berdzenishvili, "Gürcistan Tarihi Araştırmaları" adlı kendi çalışmasında "Gürcü ordusu, IV. Davit dönemine kadar ihtiyaç zamanında kral tarafından çağırılan derebeyi topluluklarından ibaretti. Yani Gürcistan'da daimî ve düzenli askeri birlikleri yoktu. Bunun için de en uygun millet Kıpçaklardı. Çünkü Gürcü Kralı, Kıpçakların savaşlardaki cesaretine, kendi arzularına kolayca uyum sağlayabileceklerine inanıyordu. Kral

¹⁵⁰Bkz. İlhan Erdem, *Doğu Anadolu Türk Devletleri*, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 404; Yaşar Bedirhan, *Selçuklular ve Kafkasya*, Ankara, Nobel Akademik Yayınları, 2014, s. 179

¹⁵¹ Khaukchishvili, A.e., s. 318-364

¹⁵²Bkz. Roin Metreveli, *IV. Davit Ağmashenebeli*, Tiflis, Sovyet Gürcistan Yay. 1990

Davit, Kıpçakları ülkesine davet ederek doğrudan kendi komutası altında olan, daimi ve düzenli bir ordu kurmaya karar vermişti. 1118 yılında başlayan bu Kıpçak göçü, iki sene sürmüştür. Gürcistan'a yerleştirilen her Kıpçak ailesinin Gürcü ordusu için atlı ve silahlı bir asker sağlamak zorunluğu vardı. Bu yolla meydana getirilen 40 bin kişilik Kıpçak ordusu, sadece Gürcü Kralı IV. Davit'e bağlı olmuştur. Askerlik hizmetlerini yerine getirmeleri için gerekli araç-gereç ve silahlarla donatılan bu Kıpçaklar sıkı bir askeri eğitime başlamışlardır. Gürcü Kralı aldığı bu askeri destek sayesinde bölgenin en güçlü ordularından birisine sahip olmuş ve ülkesinin sınırlarını daha da genişletebilmek için gerekli şartları hazırlamıştır"¹⁵³ şeklinde belirtmiştir.

Kral Davit'in reformları sonucunda güçlenen Gürcü ordusunun karşısında Selçuklu Türkleri ittifak kurarak Tiflis'e doğru yola çıkmışlardır. Türk İttifak güçlerinin toplanma yeri olarak Tiflis'i belirlemmiştir. Gürcü Kralı IV. Davit artık çok güçlü ve modernize ordusu ile birlikte "Nichbisi" Vadisi'ne doğru hareket etmiştir. Gürcü Kral Ordusunu ikiye ayırmıştır. Bir kısmını kendi kontrolü altına alıp ikinci kısmını ise oğlu Demetre'nin kontrolüne vermiştir. Demetre'nin kontrolündeki ordunun vazifesi savaş esnasında düşmana aniden saldırmaktır. Kral Davit, Nichbisi Vadisi'ni geçtikten sonra geride kalan tüm yolları kapatmıştır. Söz konusu davranışla askerlerinin geri dönüş yollarını kapatmış ve onlara ölene kadar savaşmaktan başka bir çare bırakmamıştır. Gürcü Kralı savaş başlamadan önce askerlerine şu şekilde seslenmiştir: "İsa'nın askerleri yaklaşın! Eğer biz Tanrı'nın düzenini meşru bir şekilde korursak, sadece şeytanla birlikte olanların değil, Şeytan'ın kendisinin bile üstesinden gelebiliriz. Onurumuz ve çıkarlarımız için planım, ellerimizi gökyüzüne uzatarak sevgisi için Ulu Tanrı'ya savaştan kaçmak yerine ölmeye söz vermek, istesek de savaş alanından kaçamayalım diye bu vadiye girdiğimiz bütün açık yolları sık ağaçlarla kapatmak ve bize yakın bir bölgede bizimle savaşmaya cesaret eden düşmana sert bir şekilde hücum etmektir."¹⁵⁴ IV. Davit ordusunu başkent Tiflis'e 40 km uzaklıktaki "Didgori'de iki dağ arasındaki kampa konuşlandırmıştır. Türk/Selçuklu orduları başta Necmeddin İlgazi olmak üzere Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e yaklaşmıştır. Gürcü tarih kaynakları, Gürcüleri gururlandıran o savaşı şu şekilde anlatmıştır: "Savaş başlamadan önce teslim olmuş gibi Selçuklu askerlerinin arasına giren iki yüz Gürcü askerinin her tarafı ok yağmuruna tutması panikleyen Selçuklu ordusunun düzeninin bozulmasına neden olmuştur. Gürcüler tarafından atılmış söz konusu stratejik adım Gürcü Kral tarafından önceden planlamış olan müthiş metotlardan birisi olmuştur. Panik yapan Selçuklu ordusunun düzeninin bozulmasını takip

¹⁵³ Niko Berdzenishvili, *Gürcistan Tarihi Araştırmaları*, Tiflis, Mecniereba Yay. 1979, s. 94

¹⁵⁴ Metreveli, A.e., s. 180-181

eden IV. Davit, askerlerine hücum emri vererek saldırıya geçmiştir. Bu sırada oğlu Demetre de gizlendiği yerden çıkarak Selçuklu ordusunun kanadına doğru hücum etmiştir.”¹⁵⁵

Selçuklu Türkleri ve Gürcüler arasında 12 Ağustos 1121 tarihinde Didgori’de meydana gelen savaş sadece üç saat sürmüştür. Didgori Savaşı sonucunda Gürcüler Selçuklu güçlerini yenilgiye uğratıp çok sayıda Müslüman askeri esir almışlardır.¹⁵⁶

Gürcü tarih kitaplarına bakıldığında Gürcü halk üzerindeki Selçuklu hakimiyetinin, başka bir deyişle “Didi Turkoba” olarak bilinen “Büyük Türk istilasının, XII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürdüğünü görmek mümkündür. Gürcü tarihçi ve aynı zamanda Tiflis Devlet Üniversitesi’nin eski rektörü Prof. Dr. Roin Metreveli’in de ifade ettiği gibi “Gürcistan tarihinde en güçlü dönemi ve Gürcü milletine huzuru getiren Kral IV. Davit (1089-1125), 1118’de başladığı hareketin neticesinde üç yıl sonra ülkesindeki Selçuklu varlığına son vererek yeniden bağımsızlığı kazanmayı başarmıştır. David’in elde ettiği bu başarılar Gürcüler arasında VII. Yüzyılın ortalarından itibaren ülkelerini baskı altına alan ve Selçuklularla birlikte etkisini artıran İslam hakimiyetine karşı Hristiyanlığın bir zaferi olarak kabul görmüştür.”¹⁵⁷

Selçukluları ülkesinden çıkararak bağımsızlık elde eden Kral Davit, doğu ve batıdaki farklı Gürcü siyasi teşekküllerini birleştirip bugünkü Gürcistan’ın meydana gelmesini de sağlayarak Devleti’ni gücünün zirvesine ulaştırmayı başarmıştır. Kısa süre öncesine kadar Selçukluların yenilmez olduğunu düşünerek onlara karşı savaşmaya cesaret edemeyen Gürcüler, şimdi kendilerini Bizans İmparatorluğu’nun yerine koyarak Hristiyanlığın doğudaki temsilcisi olarak görmeye başlamışlardır. Yaklaşık beş asırdır Müslümanlara karşı uğradıkları başarısızlıklar karşısında Davit döneminde kazanılan zaferler, Gürcülerde üstünlük duygusunun oluşmasına sebep olmuştur ki bu duygunun oluşmasında en önemli sebeplerden birisi Hristiyanlığın koruyucusu oldukları yönündeki inançtır.¹⁵⁸ Ancak ülkedeki siyasi birliğin sağlanabilmek için Gürcistan’ın kalbi olarak bilinen “Kartli”nin de ele geçirilmesi şarttır. Bu bağlamda Gürcü Kralı IV Davit, “Didgori Zaferi”nin akabinde Kartli bölgesine bağlı ve aynı zamanda Gürcistan’ın başkenti olan Tiflis üzerine yürümüştür. 20 Ağustos 1124 tarihinde, yaklaşık 400 sene Müslümanların elindeki kalan Tiflis, Gürcüler tarafından geri alınmıştır. Tiflis’i ele geçirdikten sonra IV. Davit, devletin başkentini Kutaisi’den Tiflis’e

¹⁵⁵ Bkz: Kaukhishvili, A.e., s. 318 -364

¹⁵⁶ Metreveli, A.e., s. 181-187

¹⁵⁷ Metreveli, A.e., s. 187-190

¹⁵⁸ Lortqifanidze, A.e., s. 88

taşımıştır. Böylece Tiflis'teki Müslümanların hakimiyeti bitmiştir.¹⁵⁹ Kral IV. Davit Tiflis'i geri aldıktan sonra peş peşe 1126, 1154, 1161, 1174 ve 1175 zaferleri elde etmiştir.

Tüm bu başarıların, özellikle de Selçuklu Türklerine karşı kazandıkları zaferlerin sayesinde Gürcistan Kafkasya bölgesinin en güçlü devleti haline gelmiştir. Ayrıca bölgedeki Hristiyan unsurlar Gürcülerin etrafında birleşmeye başlamıştır. Böylece Gürcü Krallığı, XI. yüzyılın ortalarındaki Bizans'ın konumuna yerleşmiştir. “Kartli Kralı”, “Abhaz Kralı” gibi bölgesel unvanlar kullanan Gürcü Kralları, adlarının önüne dini semboller de koyarak “Tanrı'nın inayeti ile “Abhaz, Kartli, Ran ve Someh'lerin kralı, Şirvanşah ve şahenşah” unvanını kullanmaya başlamışlardır. Gürcü Paralarının üzerinde “Mesihin kılıcı” yer almıştır. Kral IV. David'in döneminde Gürcülerin prestiji Hristiyan dünyasında aşırı derecede artmıştır.¹⁶⁰

Kısaca söylemek mümkünse XI. yüzyılın sonu ve XII. yüzyılın başlangıcı döneminde Gürcü-Selçuklu Türkler arasında oldukça fazla çatışmalar meydana gelmiştir. Bunlardan en önemlisi ise 12 Ağustos 1121 tarihinde yaşanan Mucize - Didgori Savaşı'dır. Gürcü tarihinde oldukça gurur ve onur verici bu savaş hem iki ülke hem de bölgenin tarihinde oldukça önemlidir. Söz konusu savaşında Selçukluları mağlup eden Gürcüler, Kafkasya bölgesinin liderliğini üstlenip IV. David'in döneminde hız kazanan Gürcü yükselişi sayesinde Gürcistan altın çağına başlamıştır. “Altın Çağ” dönemi ise IV. David'in torunu kraliçe Tamara döneminin sonuna kadar devam etmiştir¹⁶¹.

Gürcülere büyük bir prestiji getiren “Didgori zaferi” hakkında, Gürcü tarihçi Shota Meskhia “Mucizevi Savaşı” adlı kendi çalışmasında şu bilgileri vermektedir: “Mucize savaş Haçlıların, Gürcistan'ı Hristiyanlığın doğudaki kalesi olarak görmelerini sağlamıştır. Elde edilen bu zafer Türklerin yenilmez olduğu düşüncesi ortadan kaldırdığı gibi, Hristiyan dünyasına Türklerden kurtarabileceklerine dair umut vermiştir. Bu muazzam zafer bütün İslam dünyasına, Gürcistan'ın İslamiyet'in ciddi bir düşmanı olduğunu göstermiştir.”¹⁶²

IV. Davit döneminde, Kafkasya'nın büyük bir kısmını kontrolü altına almasıyla bölgedeki siyasi üstünlüğü de ele geçiren Gürcistan bölgedeki en güçlü devlet haline gelmiştir. “Dzlevai Sakvirveli” yani “mucize savaş” olarak adlandırılan bu savaş, her yıl 12 Ağustos Gürcüler tarafından “Didgoroba” Bayramı olarak kutlanmıştır.

¹⁵⁹ Metreveli, A.e., s. 192

¹⁶⁰ Niko Berdzenishvili, Simon Canashia Nodar, *Gürcistan Tarihi*, çev.: Hayri Hayrioğlu, İstanbul, Sorun Yay. 2000, s. 153

¹⁶¹ Metreveli, A.e., s. 198

¹⁶² Shota Meskhia, *Mucizevi Savaşı*, Tiflis, Mecniereba Yay. 1972, (Gürcüce) (Çevrimiçi) 16.12.2019 <https://www.Academia.Edu/4286525/>

2.5.4. Konstantinopolis'in Düşüşü ve Gürcistan

29 Mayıs 1453 tarihinde Konstantinopolis II. Mehmet tarafından fethedilince Gürcistan Batı Avrupa ile tamamen kopmuştur. Gürcistan İslamiyet ve Osmanlı Devleti karşısında Hristiyan kültürünü, medeniyetini ve bağımsızlığını savunmada tek başında kalmıştır. Bu arada Gürcistan Kralı VIII. Giorgi Papa II. Pius'a bir yardım mektubu yazmıştır. Mektupta bütün Gürcülerin Hristiyanlığı tehdit eden Osmanlılara karşı savaşılmaya hazır olduğunu, ayrıca Trabzon İmparatorluğu, Ermenistan prensliği desteğiyle 140. 000 kişilik orduyla, 30 geminin hazır olduğunu belirtmiştir. Papa'nın en büyük hedefi ise Konstantinopolis'i ele geçiren Müslümanlara karşı yeni Haçlı Seferi başlatması olmuştur. Papa II. Pius yeni haçlı seferi düzeltmek üzere Hristiyan ülkelere çağrıda bulunmuştur. Ancak Papa tüm çabalarına rağmen beklediği sonuç alınamamış, dolayısıyla söz konusu girişim başarısız olmuştur. Akabinde Osmanlılar 1461 yılında Trabzon'u ele geçirerek Gürcistan sınırına kadar gelmişlerdir.¹⁶³

2.5.5. Kafkasya'da Osmanlı-Safevi Rekabeti, 29 Mayıs 1555 Amasya Antlaşması ve Gürcü Halkın Büyük Trajedisi

Kafkasya bölgesi stratejik konumundan dolayı, XVI. yüzyıl başlarından XVII. yüzyıl ortalarına kadar iki büyük devletin Osmanlı-Safevi arasında devam eden çatışmaların sahnesi haline gelmiştir. Her iki devlet de bölgede üstünlük sağlama amacıyla bu coğrafyayı ele geçirmek istemiştir. Kafkasya'nın en merkezi konumunda yer alan Gürcistan üzerinde Anadolu'nun giriş çıkış yolları, ayrıca Osmanlı ile İran için ticari-transit açıdan önemli yollar geçmekteydi. Söz konusu stratejik konumundan dolayı Gürcistan Kafkasya'nın en önemli ülkesi olmuştur. XVI. yüzyılda Kafkasya bölgesinde egemenlik kurmak isteyen Osmanlı Devleti için Gürcistan ön plana çıkmıştır. Kuzey Kafkasya'yla irtibat kurması ve Orta Asya'ya ulaşabilmesi, Karadeniz hakimiyetini ele geçirmesi, İpek Yolu'nu kontrol altında alması için Gürcistan meselesinin çözülmesi gerekmiştir. Osmanlı Devleti açısından Safevi Devletine, Safevi Devleti bakımından ise Osmanlı Devleti'ne doğru giden yol Gürcistan toprakları üzerinden geçmiştir, dolayısıyla her iki devlet Osmanlı/ Safevi Gürcistan'a ilgili

¹⁶³Mikheil Svanidze, *Gürcistan-Osmanlı Tarihi Araştırmaları (XIV-XVIIIyy.)*, Tiflis, Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti Bilimsel Akademisi Yay., 1990, s. 112

politikalara önem vermek zorunda kalmışlardır. Böylece Gürcistan söz konusu stratejik konumundan dolayı iki devletin arasında savaş sahnesi haline gelmiştir.¹⁶⁴

Gürcistan'ın bir taraftan Karadeniz'e olan yakınlığı, bir taraftan Tebriz gibi önemli şehirlere inen yolları üzerinde bulunması; bir taraftan ipek üretimi ve Anadolu'ya yakın olmasından dolayı Osmanlı İmparatorluğu batı Gürcistan'a ait olan İmereti ve Samegrelo gibi bazı bölgeleri ele geçirmiştir. Doğu Gürcistan'da bulunan Kakheti, Kartli ve Mtskheta gibi bölgelere ise Safevi Devleti hakim olmuştur. Ayrıca Safeviler, Gürcistan'ın doğusunu, Kafkasya'nın önemli bir kısmını kontrol altında tutmuşlardır. Bununla birlikte Anadolu'ya doğru yayılmasını hedeflemişlerdir. Doğu Gürcistan'da Safevi Devleti'nin ilerlemesi Osmanlı Devleti için ciddi bir tehdit teşkil etmiştir. Bu durumda iki devlet arasında savaş kaçınılmaz olmuştur.¹⁶⁵

İstanbul'un 1453 yılında fethinin hemen akabinde Sultan II. Mehmet Trabzon'u ele geçirmiştir. Akabinde Türkler Güneybatı Gürcistan'a akınlar yapmaya başlamışlardır. 1479 yılında Acara bölgesi ve çevresi fethedilmiştir. Yavuz Sultan Selim (1487 – 1510) 1508 yılında Trabzon valisi iken Guria ve İmereti Krallığını haraca bağlamıştır. Böylece Osmanlı hakimiyeti batı Gürcistan'a kadar ulaşmıştır. 1514 yılında başlayan Osmanlı/Safevi ilk savaşı esnasında Kartli ve Kakheti prenseslerinin yer aldığı Doğu Gürcistan bölgesi de Osmanlı topraklarına dahil olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise batı Gürcistan'ın büyük kısmı Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Görüldüğü üzere, Gürcistan Safevi İran ve Osmanlı Devleti yanı sıra iki devlet arasında sürekli çatışma konusu olmuştur. 29 Mayıs 1555 tarihinde Amasya Barış Anlaşması'nın ardından bu çatışmalar bir müddet sonra sona ermiştir. Böylece Osmanlı Safevi savaşlarına son veren Amasya Anlaşması'na göre; "İmereti, Samegrelo, Guria, Samtskhe-Saatabago" bölgeleri Osmanlı Devleti'ne, "Kartli, Kaheti krallığı" ise Safevi Devleti'ne dahil olmuştur.¹⁶⁶

Kafkas halkı başta Gürcüler olmak üzere Osmanlı/Safevi mücadelelerinde büyük rol oynamıştır. Bir yandan Osmanlı Devleti tarafından uygulanmış olan Hristiyan nüfusun "İslamlaşma" Politikası, öte yandan Safevi Devleti'nin "Yanık Toprak" (Gürcistan'da olan tarım ve bahçelerin yok olması) Politikası, Gürcistan tarihinde her iki devlet Hristiyan olmayan barbar ve düşman olarak kaydedilmiştir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli husus bu dönemi anlatan Gürcü tarih kitaplarına bakıldığında Osmanlı Devleti'nin daha suçlu,

¹⁶⁴ Gürcistan Tarihi, Yazarlar Grubu, C.3., Tiflis, Palitra L Yay., 2012s. 119

¹⁶⁵ A.e., s., 129

¹⁶⁶ A.e., s., 129-136

daha katı gösterilmesidir. Bunun sebebi ise söz konusu mücadelesinde Gürcistan'ın topraklarının büyük kısmının, nerdeyse 300 sene boyunca Osmanlı Devleti'ne dahil olmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul'un fethi ile batı ile ilişkilerini koparan Gürcü prenslikleriyle ilgilenmeye XV. Yüzyılın ortalarından başlamıştır. Gürcü tarih kronikler, 1455 yılında Sokhumi'n (Günümüzde Abhazya Özerk Cumhuriyetin merkezi) Osmanlılar tarafından ele geçirilip haraca bağlama olayları detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. 1555 yılında imzalanan Amasya Antlaşması bozulan Osmanlı-Safevi devletleri arasında tekrar başlayan savaşın sonucunda 1590 yılında imzalanan antlaşmaya göre Gürcistan Osmanlı idaresine geçmiştir. XVIII. yüzyıla kadar iki ülke arasında el değiştiren Gürcistan, Kral II. Erekle'nin döneminde yeniden toparlanmıştır. Büyük güçlerin karşısında tek başında kalan ve sürekli mücadele sahnesi olmasından ötürü yıpranan Gürcistan Kralı II. Erkekle ortak dini taşıyan Çarlık Rusya'yı kendisi için güçlü bir yandaş olarak görmüştür. Siyasi bağımsızlığının tanınması şartıyla 1783 yılında Gürcistan ile Rusya arasında Georgievski Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Gürcistan bir eyalet olarak Rusya'ya katılmıştır. 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında Gürcüler Rusların yanında savaşmışlardır. Hemen ardından 1829 yılında iki ülke, (Osmanlı-Rusya) arasında Edirne Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Anapa'dan Batum'a kadar olan Karadeniz'in batı kıyısı Ruslara verilmiş, Rusya'nın Gürcistan'daki hakimiyeti Osmanlılar tarafından kabul edilmiştir.¹⁶⁷

Gürcistan tarih kitaplarında mevcut döneme ilişkin olarak Türk imajını bozan imgelerin yanı sıra Gürcü tarihçiler tarafından gururla anlatan bazı olaylara rastlanmaktadır. Örneğin: Gürcistan Büyük Osmanlı İmparatorluğuna: 17 Sadrazam, 9 Yeniçeri ağası, 6 Kaptan-ı Derya, 13 Nazır, 173 Vezir, Ordu Komutanı, Beyler Beyi, Sancak Beyi, Vali, 13 Mebus, 6 şeyhülislam, 344 23 Ulema, 34 şair, yazar ve ressam 488 saray ve devlet görevlisi, 23 Padişah annesi ve şehzade eşi vermiştir.

2.5.6. Rus –Türk Savaşları ve Gürcistan - 93 Harbi

1801 yılında Gürcistan'ın Rusya'ya ilhakından sonra Osmanlı Devleti ve Rus İmparatorluğu komşu ülkeler haline gelmişlerdir. Dolayısıyla XIX. Yüzyıl boyunca iki devlet arasında olan savaşçıl veya barışçıl ilişkiler Gürcistan'ı doğrudan etkilemiştir. Özellikle de 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşı Gürcistan tarihinde büyük bir zafer olarak nitelendirilmiştir. 1555 yılında Amasya Antlaşmasıyla kaybedilen toprakların bir kısmı

¹⁶⁷ Gürcistan Tarihi, Yazarlar Grubu, C.3., Tiflis, Palitra L Yay., 2012, s. 319-325

(Batum, Kars, Artvin, Ardahan) 1878 yılında Berlin Antlaşması ile Çarlık Rusya'ya bırakılmıştır. Gürcistan'a ait olan söz konusu sancaklar ana vatana bağlanarak Gürcistan gibi Çarlık Rusya'sının topraklarına dahil olmuştur.¹⁶⁸

Gürcü tarih kitaplarında, 93 Harbi esnasında Gürcülerin Rusların yanında cesurca savaştığı anlatılmaktadır. Ayrıca söz konusu savaş anlatan bölümlerde: Rus-Gürcü ordularının sayılarından daha çok olmasına rağmen Osmanlı ordusu ile kahramanca savaştıkları, stratejik açıdan önemli noktaların düşmana geçmemesi için gayret gösterdikleri, çok ağır doğa ve hava koşullarına rağmen “son kanın dökülmesine” kadar geri çekilmedikleri anlatılmaktadır. Ayrıca Rusların ve Gürcülerin ortak Ortodoks dinine sahip olması Gürcü halkın Müslüman Osmanlılara karşı nefretine güç katmıştır. İdeolojik sebebi ise “İslamiyet'ten gelen tehlikeden Ortodoks” dünyasını koruması olmuştur. Ayrıca Türklerin Gayrimüslimlere karşı yaptıkları “zulümden” söz edilmektedir.¹⁶⁹ Gürcü tarih kitaplarında söz konusu savaş kazanan komutanlar ve askerler kahraman ilan edilmiştir. Bu tür bir yaklaşım Türklerin “öteki” yaratmakla beraber düşman imajını da oluşturmaktadır.

¹⁶⁸ Surguladze, A.e., s. 36

¹⁶⁹ Surguladze, A.e., s. 36-37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Gürcistan'da 2003 Gül Devrim Sonrası Türkiye'ye Genel Bakışı

Sovyetlerin dağılmasıyla Kafkasya'da siyasi ortam tamamen değişmiştir. Güney Kafkasya'da üç yeni ulus devlet: Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ortaya çıkmıştır. 1991 yılında bağımsızlığa yeniden kavuşan Gürcistan'ın iktidarına gelen aşırı sağcı Zviad Gamsakhurdia milliyetçi politikası izlemeye başlamıştır. “Gürcistan Sadece Gürcülerindir” sloganı nerdeyse tüm tarih kitaplarını doğrudan etkilenmiştir. Ancak 2003 yılında yaşanan Gül Devrimiyle Batı yanlısı Mikheil Saakashvili'nin iktidara geldikten sonra Gürcistan'da durum değişmiştir. Devrim sonrası Gürcistan, Türkiye ile ilişkilerinde iyi komşuluk politikasını izlemiştir. Gürcü-Türk siyasi, ekonomi, kültürel ilişkileri hep ilerlemektedir. Söz konusu gelişmeler ve iyi komşuluk politikası, ayrıca Gül Devrimden sonra Gürcistan tarafından izlediği Batı yanlısı politikalar, Türk-Gürcü ilişkilere derinden etkilenmiştir.

Genellikle ülkelerin kalkınmak için eğitim sistemin geliştirilmek ve Batı'ya uygun hale getirmek gerekmektedir. Gürcistan'da eğitimin kalitesini yükseltmek için yapılan eğitim reformları, Gürcistan eğitim sisteminde derin değişimlere yol açmıştır. Gül Devrimi'nin lideri Mikheil Saakashvili tarafından Gürcistan'da eğitim sisteminde yolsuzluğa karşı verilen mücadele ve yabancı ülkelere olan stereotiplerin yok etmek ülke gelişimi için önemli adımlar olmuştur. Bu bağlamda eğitim tamamen rüşvetsiz bir şekilde yürümeye başlamıştı.¹⁷⁰ Rüşvetin kaldırılmasıyla eğitim sistemi dahil olmak üzere her alanda önemli gelişmeler yaşanmıştı. Gül Devrim'den önce üniversitelerde okumak için öğrenciler rüşvet ödemeye zorundaydılar, devrim sonrasında genel sınav sistemi uygulanarak, öğrenciler kendi eğitim seviyelerine göre, burslu ya da burssuz olarak kazandıkları üniversitelerde eğitime başlayabiliyorlardı. Eğitim sistemindeki diğer bir yenilik ise Batılı ve özellikle Türk partnerlerle eğitim alanında anlaşmaları yaparak yurt dışı eğitim programları olmuştur.¹⁷¹

2005 yılından itibaren Gürcistan Eğitim Bakanlığı tarafından, eğitim sisteminde olan eksikler tespit edilmiş ve bu eksiklikleri düzenlemek için eğitimde reformlar ve yenilikler yapmak için gerekli karar verilmiştir. Bu bağlamda Gürcistan'da ilk eğitim reformu 2005 yılında Lizbon Sözleşmesi'yle Bologna Sürecine katılmasıyla başlamıştır. Bologna sürecine katılmakla Gürcistan'da Avrupa standartlarına göre üniversiteler, yüksekokullar, meslek

¹⁷⁰Anne Campbell & Sophia Gorgodze, “Internationalization of Georgian Higher Education: National and International Influences”, Debreceen University Press, HERJ Hungarian Educational Research Journal Vol 6/1, 2016, s. 21-36, (çevrimiçi) 5.01.2020

<https://www.researchgate.net/publication/305678584>

¹⁷¹ A.e., s. 21-36

okulları vb. tarafından verilen diplomalar Avrupa ve ABD tarafından tanınmaya başlamıştır.¹⁷² Böylece “kara 90’ları” olarak bilinen surecinin geride bırakarak Gül Devrimi ile birlikte Mikheil Saakashvili hükümeti, Gürcistan’ın demokratikleşme bağlamında gerekli tüm reformları hayata geçirmiştir. Yukarıda söylediğimiz gibi reform süreci eğitimden başlamıştır. En büyük başarısı ise ülkede eğitim sistemde olan yabancı ülkelere karşı imaj stereotiplerin yok etmek olmuştur.

Gürcistan okullarda tarih derslere büyük önem verilmektedir. Gürcistan’da okullar on iki yıllık olup beşinci sınıftan on ikinci sınıfa kadar, Gürcistan ve Dünya Tarih dersleri işlenmektedir. Bütün okullardaki ders kitapları yeni standartlara uygun olarak geliştirilmiştir. Bütün ders kitapları Gürcistan Eğitim Bakanlığı tarafından ücretsiz olarak dağıtılmaktadır.¹⁷³

Çalışmamızda ilerideki başlıklarda Saakashvili’nin izlediği politikasının sayesinde Gürcistan-Türkiye arasındaki iyi komşuluk politikası çerçevesinde, daha önce bozan Türk imajı sadece tarih kitaplarında değil Gürcü toplumunda da nasıl düzeldiğini açıkça görülmektedir.

2003 yılındaki Gül Devrimi ile birlikte Gürcistan-Türkiye ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştı. 4 Ocak 2004 yılında Mikheil Saakashvili Gürcistan Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Türkiye yeni yönetimle daha yakın ilişkileri kurmaya geçmiştir.¹⁷⁴ Gürcistan Devlet Bakanı Mikheil Saakashvili 20 Mayıs 2004 tarihinde Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Türkiye başkenti Ankara’da düzenlenen konferansta:

“Siyasi Bir Lider Olarak Benim İçin Örnek İnsan Atatürk’tür. Türkiye ve Gürcistan’ın stratejik ortak olduğunu söylememiz gerekir, yıllar boyunca en az problemimiz olan ülke Türkiye olmuştur, her ikimiz de bölgenin istikrarını istiyoruz,” ifadeleri kullanmıştır.¹⁷⁵

12 Ağustos 2004 tarihinde Başbakan Recep Tayip Erdoğan, Gürcistan’a resmi ziyarette bulunmuştur. Saakashvili-Erdoğan görüşmesinde, Erdoğan, Gürcistan’ın toprak bütünlüğü Türkiye için önemli olduğunu söylemiştir. *“Gürcistan’da mevcut sorunların barışçıl çözümünde elimizden gelen katkıyı yapmaya hazırız”* demiştir. Erdoğan, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin önemine dikkat çekerken, Gürcistan

¹⁷² Gürcistan Eğitim Bilim ve Spor bakanlığı, (çevrimiçi) 16.11.2019
<https://www.mes.gov.ge/>

¹⁷³ Gürcistan Eğitim Bilim ve Spor bakanlığı, (çevrimiçi) 16.11.2019
<https://www.mes.gov.ge/>

¹⁷⁴ Nilgün Köktaş, “Saakashvili Dönemi Gürcistan: İç Ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme”, Ardahan Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, Ekim 2015, s. 95-110, (Çevrimiçi) 15.01.2020,
<https://www.Ardahan.Edu.Tr/libfdergi/Arsiv/2/07.Pdf>

¹⁷⁵ Hasan Kanbolat, “Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikheil Saakashvili: Siyasi Bir Lider Olarak Benim İçin Örnek İnsan Atatürk’tür”, Stratejik Analiz, S.50, 2004, s.21-26

Cumhurbaşkanı Mikheil Saakashvili de Türk iş adamlarını ülkesine yatırım yapmaya davet etmiştir.¹⁷⁶

“Saakashvili Dönemi Gürcistan: İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmasında Nilgün Köktaş “2003 Gül Devrimi’nin ardından yapılan liberal ve dışa açık reformlar sayesinde Gürcü ekonomisi ilerlemeye başlamıştır. Ülkeye başta Türk yatırımcılar olmak üzere yabancı sermaye girişi ile özellikle enerji alanında önemli yatırımlar yapılmakta ve turizm alanında Batum, bölgesel bir turizm merkezi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye-Gürcistan iş birliği yalnız ikili düzeyde değil, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı (BTE) ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi bölgesel iş birliği projeleriyle de başarıyla sürdürülmektedir. Ortak enerji, ulaşım ve haberleşme projeleri bölge ülkelerinin istikrarına ve refah artışına büyük katkı sağlamaktadır. Gürcistan’ın da içinde yer aldığı Bakü- BTC ve BTE Boru hatları ekonomik zenginlik yanında bölgesel istikrar açısından da önemli enerji projeleridir” belirtmiştir.¹⁷⁷

Ekim 2005 tarihinde mevcut dönemin Gürcistan Başbakanı Zurab Nogaideli Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Söz konusu ziyareti çerçevesinde iki ülke arasında vize olayı karşılıklı olarak kaldırılmış. Ayrıca Türkiye ve Gürcistan vatandaşlarına karşılıklı bir şekilde pasaportsuz, sadece kimlikle seyahat izini tanınmıştır. 25 Mayıs 2007 yılında açılan Batum havalimanı ise Türk Hava Yolları tarafından iç hat olarak kullanılmaya başlanmıştır.

İki ülke sınırlarını bağlayan Sarp sınır Kapısı sadece Gürcistan’a değil genel olarak Kafkasya’ya açılan bir sınır kapısı olduğundan dolayı büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda iyi komşuluk politikası sayesinde Sarp Sınır Kapısından yolcuların geçiş işleri kolaylaşmıştır.¹⁷⁸

Ağustos 2008 yılında Rusya-Gürcistan arasında yaşanmış savaştan sonra ortaya çıkan gelişmeler, Türkiye’yi gerek bölge ülkesi olarak Rusya Federasyonu ile, gerekse Batı ile ilişkilerini önemli derecede etkilenmiştir. Söz konusu durumu Mitat Çelikpala, “Kafkasya’da Neler Oluyor?” başlıklı çalışmasında “Kafkaslardaki bu gelişmeler bir Kafkas ülkesi olmanın dışında, sınır boyu konumu; Azerbaycan ve Orta Asya ile bağlantının sağlanabilmesi; Gürcistan’a yapılan yatırımların geleceği; bu yatırımların Kafkasya ile oluşturulmaya çalışılan ulaşım, enerji ve ticaret ağlarına olan etkisi; küresel gelişmelerin Türk dış politikası üzerinde

¹⁷⁶Mustafa Aydın, editör: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C.III, 2001-2012, İstanbul, İletişim Yay., 2013, s. 488

¹⁷⁷ Köktaş, A.e., s.100

¹⁷⁸ Köktaş, A.e., s. 95-100

yaratacağı etkiler gibi sayısı artırılabilir nelerle Türkiye'yi yakından ilgilendirmiştir” açıklamaktadır.¹⁷⁹

Mikheil Saakashvili'nin iktidara gelmesinin hemen ardından Batı yanlısı politika izlemeye başlayan Gürcistan, NATO üyeliği konusunda da gayet göstermişti. Rusya bu durumu hoş karşılamamaktadır, Türkiye ise ABD'nin askeri yardımlarıyla Gürcistan'a NATO üyelik çabalarında destek vermektedir. Mikheil Saakashvili 2008 yılına Rus askerlerinin Gürcistan'dan çekilmesi ile birlikte Gürcistan'ın NATO'ya üye olma isteğini vurgulayarak Türkiye'nin bu konudaki desteğinin olacağını belirtmişti.¹⁸⁰ Bu bağlamda Türkiye, Gürcistan'ın NATO ile entegrasyonu ve Gürcistan ordusunun NATO standartlarına uyum sağlaması için askeri yardımlarda bulunmaktadır. Ancak Türkiye, Kafkasya'daki kendi politikasını izlediğine Rusya Federasyonu'nun faktörü unutmamaktadır. N. Köktaş'ın ifade ettiği gibi “Türkiye'nin temel endişesi, Gürcistan'ın, Rusya karşıtlığını, ABD'nin desteğiyle gereğinden fazla sergilenmesi ve olası NATO üyeliği sürecinin gerginliği daha da artırmasıydı. Sonuçta, Ağustos 2008 krizine varan süreçteki gelişmeler Türkiye'nin endişelerinde haklı olduğunu göstermişti.”¹⁸¹

Nilgün Köktaş'ın vurgulandığı gibi “Gürcistan, Türkiye ile ilişkilerinde özellikle SSCB'nin dağılmasının ardından ekonomik olarak yakın iş birliği içine girmiş ve siyasi olarak birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve egemenliklerine saygı politikası çerçevesinde hareket etmişlerdir. Özellikle Gül Devrimi sonrası önemli enerji projeleri hayata geçirilerek ikili ilişkiler daha da güçlendirilmiştir. Rusya Federasyonu - Gürcistan Savaşı döneminde ve sonrasında Türkiye yine Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyulmasından yana bir tavır sergilemiştir. Son olarak 2012 yılında yapılan parlamento seçimlerinden sonra Mikheil Saakashvili'n on sene süren yönetimi bitmiştir. İktidara gelen Bidzina İvanishvili'nin Gürcistan'ın temel politikalarında Batıya dönük ancak Rusya Federasyonu da dışlamayan bir yönü tercih ettiği görülmektedir”.¹⁸²

2003 Gül devriminden sonra Gürcistan eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapılmıştır. Yenilikler Sovyet döneminden kalma, sonrasında ise milliyetçi ideolojine dayanmış olan eğitim sisteminin tamamen değiştirmesi şeklindedir. Yaşanan tüm gelişmelerin sayesinde Türkiye'nin Gürcistan'daki imajına doğrudan doğruya iyi yönünde etki etmiştir. Öyle ki

¹⁷⁹ Mitat Çelikpala, “Kafkasya’da Neler Oluyor?”, Ankara, Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Metinleri, N: 9/1, 2009, s. 26-27

¹⁸⁰ Milliyet gazetesi, “Gürcistan’ın NATO’ya üye olması”, 30.01.2006, (çevrimiçi) <https://www.milliyet.com.tr/> 12.09.2019

¹⁸¹ Aydın, A.e., s. 489-490.

¹⁸² Köktaş, A.e., s. 107

“mucize savaş” olarak bilinen bayram resmi tatil günlerden kaldırılmıştır. Devrim sonrası yıllarda, iyi komşuluk politikası çerçevesinde Türkiye’nin imaj meselesine olan bakış açısında ve uygulamalarında ciddi bir değişim yaşanmıştır. İki ülke arasında gelişmelerin sonucunda Türkiye’nin Gürcistan’daki imajının fark edilir bir biçimde iyileşmesine neden olmuştur. Gürcistan’daki Türkiye algısında meydana gelen bu iyileşme, Gürcü halk tarafından da ciddi bir ivme kazanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde Türk imajını bozan yaklaşımı değiştirip, Türkiye’nin Gürcistan’daki imajına dikkate değer bir düzeyde katkı yapıldığı söylenebilir. Böylece tüm bu olumlu gelişmelerinden dolayı Gürcü tarih kitaplarında Türk imajını bozan yaklaşımın düzeltilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

M. Saakashvili iktidarı döneminde (2004-2007, 2008-2013) iki ülke arasında imzalanan bazı ikili¹⁸³ anlaşmalar:

1. “Gürcistan Dışişleri Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında Mutabakat Zaptı.”
İmzalama Tarihinden İtibaren Geçerlidir: 28.12.05.
2. “Gürcistan ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşması.”
İmzalama Tarihi: 05.10.2005, 25.05.07 Tarihinden İtibaren Geçerlidir.
3. “Gürcistan Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 4 Nisan 1996 Tarihli Vize Anlaşmasına Değişiklikler ve Ekler Anlaşması.”
İmzalama Tarihi: 15.01.2005, 10.02.2006 Tarihinden İtibaren Geçerlidir
4. “Batumi’deki Havaalanının Ortak Kullanımına İlişkin Gürcistan Hükümeti ve Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Anlaşma.”
İmzalama Tarihi: 14.03.2006, 08.06.2007 Tarihinden İtibaren Geçerlidir
5. “Gürcistan Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Büyükelçiliklerin Gayrimenkulleri İlişkin Anlaşma.”
İmzalama Tarihi: 13.11.2006, 28.06.2007 Tarihinden İtibaren Geçerlidir.
6. “Gürcistan ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Askeri Yardım Anlaşması ve Gürcistan ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Mali Yardım Protokolü.”
İmzalama Tarihi: 10.10.2007, 17.01.2008 Tarihinden İtibaren Geçerlidir.
7. Gürcistan ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Askeri Yardım Anlaşması.
İmzalama Tarihi: 26.11.2008, 18.03.2009 Tarihinden İtibaren Geçerlidir.

¹⁸³Gürcistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
(çevrimiçi), 03.02.2020

8. “Gürcistan ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Askeri Mali İş birliği Anlaşması.”
İmzalama Tarihi: 15.12.2011, 30.05.2012 Tarihinden İtibaren Geçerlidir.
9. “Gürcistan Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Tüneli İnşasının Kolaylaştırılması Hakkında Taslak Anlaşmadır.”
İmzalama Tarihi: 02.09.2012, 26.12.2012 Tarihinden İtibaren Geçerlidir.

3.2. Günümüzde Gürcistan ve Türkiye Arasında İlişkilerin Gelişimi

Günümüzde Türkiye ve Gürcistan arasında ilişkileri stratejik düzeydedir. 16 Aralık 1991 tarihinde Türkiye tarafından Gürcistan’ın bağımsızlığını tanımıştır. 21 Mayıs 1992 tarihinde ise Diplomatik İlişkilerine dair Protokol imzalanmıştır ve hemen ardından karşılıklı olarak Büyükelçilikler açılmıştır. Gürcistan’ın İstanbul ve Trabzon’da Başkonsoloslukları bulunmaktadır, Türkiye’nin Batum’da yer almaktadır. Türkiye, Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü destekleyip Abhazya ve Güney Osetya’nın de facto ilan edilen bağımsızlıklarını tanımamaktadır. Ayrıca Türkiye, Gürcistan’ın Avrupa-Atlantik kurumları ile bütünleşme çabalarını dahil olmak üzere Gürcistan’da mevcut etnik ve teritoryal çatışmaların toprak bütünlüğü ve egemenliği çerçevesinde barışçıl şekilde çözülmesini desteklenmektedir.¹⁸⁴

Günümüzde, Türkiye’nin dış politikasında Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü desteklenmesi önemli yer almaktadır. Bu doğrultusunda iki ülke arasındaki siyasi ilişkileri iyi komşuluk politikası çerçevesinde stratejik düzeydedir. Ancak dış politikada her an değişebilir çerçevesinde, gelecekte iki ülke birbirinden uzaklaşması durumunda, Türkiye, bugün Gürcistan’a ait olan bazı bölgelerindeki yaşayan Türk kökenli halkların güvenliğini sağlamak zorunda kalacaktır. Ayrıca gelecekte iki ülke arasında bir anlaşmazlık yaşanırsa Türkiye, uluslararası anlaşmalar ile 1921 tarihli Kars Anlaşması¹⁸⁵ kararlarına göre Gürcistan’a müdahale yapabilir. Dolayısıyla zamanda iyileşen Türk imajı hemen kötüye dönüşebilir.

¹⁸⁴ Gürcistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

(çevrimiçi) 25.04.2020

¹⁸⁵ TBMM Hükümeti 13 Ekim 1921’de Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan’la Kars’ta bir dostluk antlaşması imzalanmıştır. Kars antlaşması içerik açısından Moskova antlaşmasının hemen hemen aynıydı (1921 yılında imzalanan Moskova Antlaşmasının 15. Maddesi bunu öngörüyordu). Madde 15: "İşbu Türk-Rus Antlaşmasında güney Kafkasya Cumhuriyetlerine ilişkin hükümlere Türkiye ile bu Cumhuriyetler arasında yapılacak Antlaşmalarda uyulmasını zorunlu kılmak için, Rusya söz konusu Kafkas Cumhuriyetleri katında gerekli girişimlerde bulunacağı yükümlenir. Yani, RSFSC bu antlaşmayı ve özellikle de Türkiye’nin doğu sınırlarını Kafkas cumhuriyetlerine kabul ettirmeyi üstleniyordu. Bkz: Baskın Oran, “Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980”, Cilt 1., İstanbul, iletişim yay., 2011, s. 173-175

3.2.1. Gürcistan Açısından Türkiye'nin Önemi

Türkiye, stratejik jeopolitik konumundan dolayı Avrupa, Asya ve Kafkasya'ya açılan, ayrıca Akdeniz ve Karadeniz'e geçiş noktasında yer alan bir ülkedir. Günümüzde, uluslararası arenada Türkiye ile dost ülkesi olan komşu Gürcistan'ı önemli hale getiren birkaç husus vardır. Bunlardan birinci her iki ülkenin Hazar Havzası ve Kafkas enerji kaynaklarının Batıya taşınmasında geçiş ülkeleri olmaları, ise ikincisi dış politika yapıları ile ABD ve Batı yanlısı siyaset izlemeleridir.

Z. Brezezinski¹⁸⁶ “Büyük Satranç Tahtası” adlı çalışmasında, “Günümüzde Rusya Federasyon’un SSCB döneminde olduğu gibi Gürcistan’ı hâkimiyeti altına alması mümkün görünmemektedir. Buna rağmen Rusya Federasyonu Gürcistan’daki askeri üslerini boşaltmamakta direnmekte, etnik sorunların çözümünde yapıcı davranmamaktadır. Rusya Federasyonu bu tavırlarıyla, Tiflis’i sınırlayacak ve Rusya Federasyon’un egemen jeopolitik ve ekonomik konumunu saklı tutacak yeni bir ilişki tarzı peşindedir” demektedir. H. Çakmak’ın¹⁸⁷ ifade ettiği gibi “Gürcistan dış politikası, Rus tehdidiyle baş edebilmek için ittifaklar politikasına yönelmiştir. Gürcistan gibi küçük bir ülkenin, Rusya Federasyona karşı tek başına mücadele edebilmesi mümkün değildir, dolayısıyla bağımsızlığından itibaren kendisine destek olabilecek ve Rusya Federasyonu dengeleyebilecek dost bir ülkeye ihtiyacı olmuştur. Türkiye bu desteği mümkün olduğu kadar vermeye çalışmış, Gürcistan kamuoyunda “müttefik ülke” izlenimi uyandırmıştır.”

Gürcistan’ın coğrafik yapısına bakıldığında ülkenin dış ilişkileri üç yönde değerlendirebilir. Birinci Güney Kafkasya ülkeleri olan Azerbaycan ve Ermenistan ile ilişkileri, ikincisi üç bölgesel güç: Rusya Federasyonu, Türkiye ve İran ile ilişkileri ve son olarak Gürcistan’ın ABD ve AB ülkeleriyle ilişkileri.¹⁸⁸

Gürcistan, kendisi arka bahçesi olarak algılanan Rusya Federasyonun dengelenebilmek için yüzünü Batı’ya dönmüş ve bağımsızlığının ilk günlerinden itibaren yardım ve desteğini gördüğü Türkiye’ye yönelmiştir. Örneğin, 2001 yılında Ankara’ya resmi bir ziyaret düzenleyen mevcut dönemin Cumhurbaşkanı Eduard Shevardnadze: “*Türkiye ile olan dostluk ilişkilerimiz Gürcistan’ın bağımsızlığının temel taşı oluşturduğunu*”¹⁸⁹ belirtmiştir.

¹⁸⁶ Bkn: Zbigniew Brezezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, www.scribd.com/document/396033461/Zbigniew-Brzezinski-Buyuk-Satranc-Tahtas%C4%B1-pdf (çevrimiçi 1.05.2020)

¹⁸⁷ Haydar Çakmak, *1989’den Günümüze Gürcistan*, Trabzon, KTÜ yay., 1998, s.88.

¹⁸⁸ Bkn: Kamil Ağacan, “Değişim Zamanı: Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, Stratejik Analiz, Ankara, Asam Yay., 2005

¹⁸⁹ Türkiye Gazetesi, 31 Ocak 2001

Gürcistan’da, 2003 yılında gerçekleştirmiş olan Gül Devrimiyle Shevardnadze iktidarını devrettikten sonra iktidara gelen Mikheil Saakashvili de Türkiye’ye yönelik “*Dost ve ortağımız Türkiye bir dizi nedenden ötürü bizim için çok önemli. Birincisi, bağımsızlığımızı ilk tanıyan ülke olmanız toplumsal hafızamıza kazındı. Eskiden Türkiye bizim için meçhul bir ülkedydi. Evet, annem gibi Türkçeyi, Türk tarihini, kültürünü öğrenenler vardı ama hayatları boyunca tek bir canlı Türk görmemişlerdi. Bağımsızlık sonrası yardımımıza ilk koşan ülke Türkiye oldu, sınırı açtı, zor zamanlarımızda aktif ekonomik yardım yaptı. Ne yazık ki bütün komşularımız öyle davranmadı. Türkiye bizi ısrarla uluslararası alanda destekledi. Bütün bunları nesiller sonra bile unutmayacağız*”¹⁹⁰ ifadelerini kullanmıştır.

Batı ile bütünleşmeye çalışan Gürcistan’a gerek NATO, gerek AB ile olan ilişkilerinde, Türkiye her türlü destek vermektedir. Gürcistan NATO yakınlaşması, ilk olarak 1992 tarihinde gerçekleşmiştir. Gürcistan’ın “Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi üyesi olması o zamanlarda ilerleyememişti. İlişkilerde Kayda değer gelişme olarak ise 1999 yılında İstanbul’da, gerçekleşen NATO zirve toplantısı olmuştur. “Avrupa Atlantik İş birliği Konseyi” çerçevesinde, dış güçlere karşı güvenlik için strateji belgesi hazırlanmış ve “Dünya ve Gürcistan’ın Geleceğine Bakış Stratejisi” belgesi imzalanmıştır. Belgede Gürcistan, Avrupa güvenliği, istikrarlıyı ve Trans Atlantik Birliği’nin destekçisi konumda gösterilmiştir.¹⁹¹

2002 yılında, Prag’da NATO’nun ilk zirve toplantısında Gürcistan’ın mevcut dönemin Cumhurbaşkanı Eduard Shevardnadze, ülkesinin NATO’ya üye olma istediği dile getirmiştir. Gürcistan, NATO standartlarına uymak adıyla 2006 yılında “Katılım Meseleleri Konusunda Yoğunlaştırılmış Diyalog “kapsamında çalışmalarını başlatmıştır. Söz konusu diyalog çerçevesinde NATO ve Gürcistan: siyasi, ekonomik, eğitim güvenlik, çatışma çözümü dinamikleri, savunma ve diğer konularla ilgili sürekli iletişimde bulunacağını belirtilmiştir. Son olarak 2-4 Nisan 2008 tarihinde NATO liderleri Bükreş zirvesinde, Gürcistan’ın gelecekte ittifaka üye olacağı kararını almışlardır. 2014 yılında Galler zirvesinde ise “NATO-Gürcistan Arasında Önemli Paket Anlaşması” kabul edilmiştir. Bu doğrultusunda “stratejik planlama, deniz güvenliği, askeri, polis, suç, özel harekat, havacılık, hava savunması,” gibi ortak çalışmalara başlanması planlanmıştır.¹⁹²

¹⁹⁰ Milliyet gazetesi, 29/01/2006.

¹⁹¹ Bkn: Gürcistan, NATO ve AB hk. Resmi sayfası: <http://old.infocenter.gov.ge/> (çevrimiçi: 5.05.2020)

¹⁹² Bkn: Gürcistan, NATO ve AB hk. Resmi sayfası: <http://old.infocenter.gov.ge/> (çevrimiçi: 5.05.2020)

NATO üyesi Türkiye'nin komşusu olduğu için, Gürcistan'ın askeri eğitim konusunda şanslıdır. Bu bakımdan Türk Silahlı Kuvvetleri Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi NATO liderliğinde yapılan barış destekleme hareketlerine hazırlanmalarına katkıda bulunmak, birlikte çalışmaların arttırmak ve ikili askeri ilişkileri geliştirmek amacıyla yerinde eğitim verilmektedir. Türkiye'nin Gürcistan'la askeri iş birliği bağlamında, Türkiye tarafından 2001 yılında Gürcistan başkenti Tiflis'e yakın Marneuli askeri üssü ve havaalanının modernize edilmesi örnek olarak getirebiliriz. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise Gürcistan'ın söz konusu üsle birlikte Rusya'nın kontrolü dışında ilk defa gece uçuşlarını yapabilen modern bir üsse sahip olmasıdır. Bu Türkiye açısından da çok önemlidir ki Türkiye kendi sınırları ve NATO dışında ilk defa bir sınır ötesi üsse sahip olunmuştur. Sonuçta Türkiye'nin, Azerbaycan ve Gürcistan'la iş birliğini geliştirerek, Kafkaslardaki dengeyi kendi lehine çevirmeye çalıştığı görülmektedir. Siyasi, ekonomik, ticari ve askeri ilişkilerin yanı sıra kültürel bağlar bu yaklaşımı destekler biçimde şekillendirilmiştir.¹⁹³

Türkiye'yle Gürcistan'ı birleştiren NATO iki ülkenin çıkarlarını belirleyen bir noktadır. Gürcistan için; askeri, ekonomik, ticari, kültürel, eğitim ve bu gibi nedenlerden dolayı Türkiye üs tutması çok yararlı olacaktır. Öte yandan Türkiye, Kafkasya'yı Rusya ve İran'a bırakmak istememektedir ve Karadeniz'in kilit noktasının Gürcistan olduğunu belirtmektedir. Gürcistan'ın dış politikasının stratejik amaçları toprak bütünlüğünün sağlanması, demokrasi, NATO'nun askeri güvenliği altına girmek ve AB'ye yaklaşmasıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin komşuluk çok önemlidir.¹⁹⁴

Gürcistan üzerindeki Rusya Federasyonu ve ABD'nin rekabeti, Türk-Gürcü ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. İki komşu ülke arasında ilişkileri sadece karşılıklı çıkarlara dayanmayıp ortak tarihi ve kültürel değerleri de içermektedir. Türkiye için, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Kafkasya'da Gürcistan anahtar ülke konumundadır. Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya'da başarılı olabilmek için köprü ülke olan Gürcistan ile ilişkilerin stratejik düzeyinde yürütülmesi gerekmektedir. Ayrıca bölge istikrarı sağlanmak açısından, Avrasya'da Doğu-Batı merkezinde yer alan iki komşu ülkesi olan Türkiye ve Gürcistan arasında yakın ilişkilerin sürdürmek şarttır.

1991 yılında bağımsızlığına tekrar kavuşan Gürcistan ülkede ayrılıkçı etnik ve teritoryal çatışmalarla mücadele ederek kendi toprak bütünlüğünü korumak adına

¹⁹³ Bkn: <http://old.infocenter.gov.ge/>
(çevrimiçi: 5.05.2020)

¹⁹⁴ Bkn: Gürcistan, NATO ve AB hk. Resmi sayfası: <http://old.infocenter.gov.ge/>
(çevrimiçi: 5.05.2020)

abalanmaktadır. Gürcistan’a ait olan Abhazya ve Samaçablo (Güney Osetya) bölgelerinde, Rusya Federasyon’un “bl ve yönet” politikası hala devam etmektedir. Dolayısıyla Rusya Federasyonu’ndan destek alarak ayrılıkçı bölgelerde sözde (defakto) yönetimler merkezi yönetimine karşı cesurca çıkmaktadırlar. Dolayısıyla Gürcistan’ın bu bölge üzerinde etkinliği neredeyse yok diyebiliriz. Söz konusu çatışmalarda Türkiye’nin politikası, Gürcistan’da mevcut sorunların barışçıl yollarla çözülmesini, Gürcistan’ın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözümlenmesini benimsemektedir. Ayrılıkçı hareketlere ise destek vermemektedir.¹⁹⁵

Türkiye Gürcistan’ın etnik sorunlarını çözülmesi istemektedir. Çünkü olumsuz gelişmeler Türkiye’nin Orta Asya ve özellikle Azerbaycan’a gidişini engeller. Dolayısıyla zm sürecinde her zaman arabuluculuk teklif edip tarafların bir araya gelebilmek için katkıda bulunmaktadır. Günümüzde Gürcistan’ın i sorunlarında Rusya Federasyon’un izlediği politika nedeniyle Abhazya ve Güney Osetya sorunları donmuş çatışmalar haline gelmektedir. İ politik istikrarı sağlamakta zorlukları çeken Gürcistan uluslararası arenada yandaşları aramaktadır. Örneğin: BM yeliği Temmuz 1992’de onaylanan Gürcistan, 1993’de BDT’ye ye olmuştur.¹⁹⁶

Uluslararası arenada önemli bir konuma sahip olmak için Gürcistan, Avrupa’dan Orta Asya’ya kadar ülkelerle diplomatik ilişkilerle başlamaktadır. Söz konusu ülkelerle siyasi, ekonomik ve ticari iş birliğini kuran Gürcistan, daha uzak ülkelerle, örneğin in ile de ilişkiler kurmaktadır. Gürcistan, Kafkasya bölgesindeki Rusya Federasyonu dengelemek ABD ile ilişkilerine oldukça önem vermektedir. Öbür yandan ABD bölgeye ve özellikle Kafkasya’nın enerji ulaşım ağının merkezi haline gelmesi ile birlikte Gürcistan’a yönelik ilgi artmaktadır. Onun en güzel rneği ise 2003 yılında “Gl Devrimi’nin” arkasında ABD’nin bulunmaktır. Gürcistan’da kayda değer bir üretim faaliyetinin bulunmaması, onu ekonomik açısından zayıf düşürmektedir. Dolayısıyla tek avantaj transit ülke olmaktır. Batı yanlısı Gürcistan Rusya Federasyonu ile dengesiz ilişkilerin karşısında bölgede güvenebilecek ülke olarak siyasi ve ekonomik açısından güçlü Türkiye’yi görmektedir.¹⁹⁷

AB müzakereleri devam eden Türkiye, Gürcistan için Batıya açılan yoldur. Bu önemin çerçevesinde Türk-Gürcü ilişkileri stratejik düzeyinde devam etmektedir. Örneğin 1997

¹⁹⁵Bkz: Indira Phutkaradze, “Territoryal atışma ve zm Dinamikleri: Gürcistan rneği,” Doktora tezi, İstanbul, 2017, 46

¹⁹⁶ Bkn: Gürcistan, NATO ve AB hk. Resmi sayfası: <http://old.infocenter.gov.ge/> (evrimii: 5.05.2020)

¹⁹⁷Bkz. Indira Phutkaradze, “Territoryal atışma ve zm Dinamikleri: Gürcistan rneği” Doktora tezi, İstanbul, 2017, 47

yılından başlayan askeri ilişkiler halen aktif bir şekilde sürmektedir. Gürcistan'ın Türkiye'den beklentisi sadece siyasi değil idari, askeri, ekonomik ve sosyal alanda da ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye ise her alanda Gürcistan'a yardım elini uzatmaktadır.

3.2.2. Türkiye Açısından Gürcistan'ın Önemi

Mustafa Kemal Atatürk Gürcistan'a ve Gürcü halka ilişkin *“Bizi Gürcistan ile birleştiren yalnız sempati değil, aynı zamanda hedeflerimizin de bir olmasıdır. Güçlü bir Doğuya ihtiyaç var. Özellikle güçlü bir Kafkasya'ya, Kafkasya'da ise en önemlisi ulus olan Gürcüler "in, güçlü olmasına ihtiyaç var bize, güçlü ve bağımsız bir Gürcistan lazım. Biz Kafkasya'nın diğer ülkelerinin de bağımsız olabilmeleri için Gürcistan ile birlikte çaba sarf etmeliyiz”* diye belirtmiştir.¹⁹⁸

Tarihe baktığımızda Türkler ve Gürcüler arasında önemli bir çatışmalar olmuştur, fakat ona rağmen son dönemde iki ülke önemli müttefiki ve stratejik partnerler hale gelmişlerdir. Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasında iki ülke Gürcistan ve Azerbaycan'ı stratejik ortakları olarak kabul edildiğini görmek mümkündür.¹⁹⁹ Türkiye'nin bu ülkelere verdiği desteklerinden dolayı Türkiye - Gürcistan - Azerbaycan yatay jeopolitik eksenine ortaya çıkmıştır.

Gürcistan'ın bulunduğu Güney Kafkasya, günümüzde Avrasya'da kurulan enerji koridorlarının kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Burada Avrasya enerji koridoru olarak bilinen iki ana hat bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Hazar Petrollerinin taşındığı Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, ikincisi ise yine Hazar Havzasından çıkarılan doğalgazın taşındığı Bakü-Tiflis-Erzurum boru hattıdır. Her iki enerji hattının da Gürcistan'dan geçerek Türkiye'ye ulaşması hem Gürcistan hem de Türkiye'nin Doğu-Batı enerji koridorunda iki önemli transit ülke konumuna gelmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla eşsiz potansiyele sahip olan enerji koridorlarının, Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına ulaşabilmek için Gürcistan stratejik açıdan önemli bir ülkedir. Bu çerçevede, Türkiye-Gürcistan ve Azerbaycan arasında stratejik ortaklık, Türkiye'nin doğu sınırlarına ilişkin güvenlik riskinin ortadan kaldırmak için gerek kılmaktadır. Ayrıca Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Hazar Havzası enerjisinin Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye üzerinden Batıya taşınması, her üç ülkeyi önemli bir enerji koridoru oluşturmak açısından stratejik bir konuma taşımıştır.

¹⁹⁸Muhittin Gül, “Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri”, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, N:1, 2009, s. 97

¹⁹⁹ Kamil Ağacan, *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri*, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2006, s. 559

Türkiye'nin, Kafkasya'ya ve Trans Kafkasya enerji kaynaklarına açılan kapısının Gürcistan olduğundan dolayı Gürcistan ile ilişkilerin korumasına ve geliştirilmesine yeterince önem vermesi gerekmektedir.²⁰⁰

Türkiye'nin Gürcistan politikasında bir diğer önemli unsuru Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik tutumlarıdır. Abhazya ve Samaçablo (Güney Osetya) sorununda Gürcistan'ın toprak bütünlüğü yönündeki politikası, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir faktördür. Bu bağlamda Gürcistan bölgesel gücü olan Rusya Federasyonu ile Türkiye arasında bir tampon bölge haline gelmiştir. Dolayısıyla bağımsız Gürcistan Türkiye'nin genel güvenlik politikaları açısından da büyük önem taşımaktadır. Bağımsız, güçlü, batı standartlarına uyan ve Türkiye ile yakın ilişkilerde bulunan Gürcistan, Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya'ya ilerlemesi kolaylaştırmaktadır. Türkiye, XXI. yüzyıl enerji ulaşım hatları haritasının tam ortasında anahtar ülke olmaya başlamıştır.²⁰¹ Türkiye yeni fırsatları değerlendirmek için Hazar havzası ve Orta Asya enerji kaynaklarına komşu olan ülkeler ve özellikle Gürcistan ile yakınlaşma politikası sürdürmelidir.

Türkiye açısından Gürcistan, Kafkasya ve Orta Asya'ya giden ulaştırma ve ticari yoludur. Söz konusu özelliğin sahip olan komşu ülke Gürcistan bölgede Türkiye'nin ekonomik, ticari ve askeri ve siyasi ilişkilerdeki yakınlığının sürdürmektedir. Kafkasya ve Orta Asya'ya giden ulaştırma ve ticari açısından en kısa yol haline gelen Gürcistan, aynı zamanda Müslüman Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerine giden en kolay yoldur.

Türkiye'nin ekonomik açısından Kafkasya'ya ilgisi, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında uluslararası politikada enerji konularının ağırlık kazanmasıyla birlikte giderek artmıştır. Günümüzde Türkiye Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağı durumundadır. Gürcistan'a en çok doğrudan yatırım yapan ülkeler arasında da Türkiye ilk sıralarda gelmektedir. Ayrıca Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan üçlü toplantılar süreci, bölgesel istikrar, barışa ve iş birliğine katkı sağlayan önemli unsurlardır.²⁰² Örneğin: Tiflis-Kars demiryolu projeleri Gürcistan'ı Türkiye'ye ve dolayısıyla Avrupa'ya bağladığı her iki ülke için önemlidir. Bu doğrultusunda iki ülke arasında ziyaretler sürdürülmektedir. Ancak iki komşu arasında kurulan iş birliğinin bölgede başka ülkeleri rahatsız etmektedir. Rusya Federasyonu, Ermenistan, İran

²⁰⁰ İdris Demir, "Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın Türkiye Açısından Önemi", Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu Sorunlar-Tehditler-Fırsatlar Dergisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2008, s. 335

²⁰¹ Mitat Çelikpala, "Başarısız Devlet-Demokratik Model Ülke Sarmalında Gürcistan'ın 20 Yılı", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (OAKA)-Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, N:14, (2012) s.27

²⁰² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
(çevrimiçi) 25.04.2020

rahatsızlığına karşı Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye arasında stratejik seviyede yürütülen ilişkilerin devam etmesini görmek mümkündür.

Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin gelişmesinde izlenen dış politika ve stratejiler, sadece tek taraflı değil, her iki ülke çıkarlarının karşılıklı gözetilmesi temeline dayanmaktadır. Sait Yılmaz'ın ifade ettiği gibi “XXI. yüzyılın moda kavramı olan “Yumuşak Güç” politikası olarak da adlandırılabilir. Ancak, yumuşak güç olarak adlandırılan dış politikanın temelinde, bir ülkenin kendi değer ve amaçlarını, herhangi bir nedene dayanmaksızın başka ülkelere benimsetmesi esası yatmaktadır. Bu bağlamda Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin gelişmesinde tam anlamı ile yumuşak güçten bahsetmek mümkün değildir. Her iki ülkenin ilişkilerinin gelişmesinde karşılıklı siyasal ve ekonomik çıkarların ağırlıklı olduğu bir gerçektir.”²⁰³

Türkiye'nin Gürcistan politikasını siyasal, ekonomik, ticari, kültürel ve sosyal alanlarda ayrı ayrı ele almak mümkündür. Özellikle Ağustos 2008 yılında 5 günlük savaş olarak adlandırılan Rusya - Gürcistan savaşı sonrasında, savaş öncesinde izlenen stratejiden herhangi bir değişiklik olmadığını görmek mümkündür. Söz konusu savaştan sonra Gürcistan'ın Rusya sınır kapısını kapamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin önemi daha da artmaya başlamıştır.²⁰⁴ Şöyle ki iki ülke arasında kimlik kartı ile geçiş imkanı tanıyarak komşu ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırıldı söylemek mümkündür.²⁰⁵

²⁰³Sait Yılmaz “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, cilt1, N1, 2008, s.41

²⁰⁴ Zaman Gazetesi, Ağustos, 2009

²⁰⁵ Gürcistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://mfa.gov.ge/> (çevrimiçi 24.04.2020)

3.2.3. Dil-Kültür Etkileşimi Çerçevesinde Gürcü-Türk İlişkileri

Tarihe baktığımızda Türk-Gürcü ilişkilerini M.Ö. VIII. yüzyıldan başladığını görüyoruz. İlk olarak Türk boyu olarak bilinen Kimmerler, güney Kafkasya'ya inerek Gürcülerle temasta bulunmuşlardır. Güney Kafkasya'da bulunan Gürcistan, tarihi boyunca Hun, Kıpçak, Selçuklu ve Osmanlı gibi Türk toplumların egemenliği altına girmiştir.²⁰⁶

“Kafkasya’da Kültürel Etkileşim” adlı çalışmasında Kafkasya’nın tarihi ve kültürü ile Türkiye ve Türk toplumuna yakın olduğunu vurgulamaktadır.²⁰⁷ Gürcü halk, sosyo-kültürel açısından komşu uygarlıklarla temas halinde olmuştur. Söz konusu temasın özellikle Gürcü dili üzerinde olduğunu diyebiliriz. Bu izleri ise Çağdaş Gürcücede açık bir şekilde görmek mümkündür.²⁰⁸

Türkçeden Gürcüceye birçok kelimenin aktarılması Osmanlı döneminde gerçekleşmiştir. Türkçe-Gürcüce etkileşimini sağlayan nedenlerden biri coğrafi yakınlıktır, Ayrıca gerek 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı döneminde, gerekse Birinci Dünya Savaşı sırasında Gürcistan’dan Türkiye’ye yapılan göç süreci, dil-kültürlerle etkileşimini güçlendiren önemli bir süreçtir.²⁰⁹

93 Harbi olarak binilen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrası, 250 kişiye yakın Gürcü göçmenler Türkiye’de bulunan Bursa/ Hayriye Köye akın etmişler. Hayriye Köyde yerleşen Gürcüler Türk kültürüne hızlı bir şekilde uyum sağlamışlar. Aile ve akrabalarla sürekli Gürcüce konuşmalarına rağmen Gürcüce yazma okuma becerileri yoktur. Türkiye’de Müslüman Gürcülerin hariç Musevi ve Katolik Gürcüler de var. 1801 yılında Ortodoks Çarlık Rusya’sı tarafında Gürcistan’ı ilhak ettikten sonra Katolik Gürcüler Osmanlıya göç etmişlerdir.²¹⁰

Türkiye’deki yaşayan Gürcü kökenli vatandaşlar, kurdukları dernekler ve yayın kurumları ile Türk dış politikasında önemli rol oynamaya başladılar. Örneğin: “Çveneburi” (bizleri, bizim gibi) ve “Mamuli” (memleket) gibi dergileri çıkartmışlar. Ayrıca günümüzde Türkiye Cumhuriyeti’nde Türk vatandaşlığına sahip olan birçok Gürcü vardır. Gürcistan vatandaşların

²⁰⁶ Muhittin Gül, “Türk- Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri”, SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, N:1, 2009, s. 100

²⁰⁷ Bkz: Ufuk Tavkul, “Kafkasya da Kültürel Etkileşim: Sosyo-Linguistik Bir Araştırma, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009

²⁰⁸ Fahrettin Çiloğlu, *Gürcüler’in Tarihi*, İstanbul, Ant Yay., 1993, s.81

²⁰⁹ Bkz: Nevzat Özkan, *Türk Dilinin Yurtları*, Ankara, Ak çağ Yay., 2007

²¹⁰ Bkz: Mikheil Svanidze, *Türkiye Tarihi 1299’dan 2000’e Kadar*, Tbilisi, Artanujı Yayınları, 2007

talepleri Türkiye vatandaşlığı için gittikçe artmaktadır. Gürcistan, Türkiye’de yaşayan Gürcülere “çifte vatandaşlık” için izin vermektedir. Hedefi ise Gürcistan’ın Türkiye’ye daha da yaklaştırmak ve Türkiye ile olan bağlarını daha da güçlendirmektir. Çifte vatandaşlık süreci Gürcistan’ın üçüncü Cumhurbaşkanı Mikheil Saakashvili döneminde başlamıştır. Bununla ilgili Mikheil Saakashvili: *“Hangi ülkeye gidersem gideyim mutlaka oradaki Gürcülerle görüşüyorum, bu benim işimin çok önemli bir parçasını oluşturuyor. Çünkü bizim gözümüzde Gürcistan’daki bir Gürcü ile yurtdışındaki bir Gürcü’nün değeri aynıdır. Ancak Türkiye’deki Gürcüler iki kat daha değerli çünkü Türkiye’de en az Gürcistan’daki nüfus kadar belki de daha fazla Gürcü yaşamaktadır. Ben Türkiye’de yaşayan tüm Gürcü kökenlilere, etmeleri halinde Gürcistan vatandaşlığı verme teklifinde arzu bulunuyorum. Bu Türkiye devletinin kanunlarına aykırı değildir. Bizler Türklerle dost ve kardeşiz, sizler yine Türkiye’nin sadık vatandaşları olarak kalacaksınız, sadece Türkiye’nin vatandaşlığına ek olarak ikinci vatandaşlık olarak Gürcistan vatandaşlığını almaya hak kazanacaksınız. Böylece kökeninizin, kültürümüzün ve geçmişinizin nişanesi olan Gürcistan vatandaşlığını çocuklarımıza, torunlarımıza aktaracaksınız. Bu iki ülkeyi birbirine daha çok yaklaştıracak ve aradaki dostluğu arttıracaktır. Biz, Dışişleri Bakanı ile birlikte bu konuyla ilgili olarak İstanbul ve Trabzon konsoloslukları ile Ankara Büyükelçiliği’ni görevlendireceğiz. Sizin bir formla, bu yerlere yapacağınız başvuru hızla sonuçlandırarak ve size torunlarınıza hediye olarak kalacak Gürcistan pasaportunu bir an önce verilecek”* diye belirtmiştir.²¹¹

Türkiye Gürcistan arasında kültürel ilişkileri 1992 yılında başlamıştır. 30 Temmuz 1992 yılında, İki komşu ülke “Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İş birliği” Anlaşması imzalanmıştır. Bu bağlamda “iki ülke üniversiteleri arasında çeşitli alanlarda ilişkilerin geliştirilmek ve üniversiteler arası doğrudan temasların desteklenmek” yer almaktadır. 2003 Gül Devrimin sonra Gürcistan’da eğitim sistemi, derin reformların sayesinde Batı normlarına uygun bir şekilde düzenlemesine geçmiştir. Söz konusu düzenleme çerçevesinde üniversiteler yurtdışından yabancı öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Bu sürecin hemen ardından Türk öğrencilerin Gürcistan’a gelişleri hızlanmaya başlamıştır. Ayrıca Gürcistan’daki üniversitelerde okumak ücretsiz olması yabancı öğrencilerin sayısını artmıştır. Öğrencilerin çoğu devlet üniversitelerini tercih etmektedirler. Gürcistan’da yükseköğrenimi gören Türk öğrencilerin büyük çoğunluğu başta Tiflis olmak üzere Batum ve Kutaisi şehirlerindeki devlet üniversiteleri ve özel üniversitelerinde öğrenim görmektedir.²¹²

²¹¹ Gürcistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: <https://mfa.gov.ge/>
(çevrimiçi 29.04.2020)

²¹² Gürcistan Eğitim, kültür ve Spor Bakanlığı Resmi Sitesi: <http://mes.gov.ge/>

Gürcistan'da bilim dalı olarak Türkoloji'ye de büyük önemi verilmektedir. Neredeyse her devlet üniversitesinde bulunan Türkoloji bölümünde Türkçe dili başta olmak üzere Türk - Gürcü arasında her türlü ilişkileri konularla dair bilimsel çalışmaları yapılmaktadır. Bu bağlamda monografiler, kitaplar ve makaleler de yayınlanmıştır. Ayrıca Tiflis Devlet Arşivinde yer alan Osmanlı Türkçesiyle yazılmış kaynakları Gürcü Türkologlar dilsel açıdan incelenmektedir. Arşivde korunan XVIII. yüzyıla ait Türk Dili Kitabı, Gürcü alfabesiyle yazılmış Kuranın Gürcüce tercümesi, Türkçe'nin gramer yapısını, Türkçe-Gürcüce dil ilişkilerini, Türkçe-Gürcüce deyimleri incelenmektedir. Gürcüce'deki Türkçe kelimeler Gürcü Türkologların çalışma konusudur.²¹³

Türkçe-Gürcüce arasında çeviri yapma işlere de özen gösterilmektedir. Türkçeden Gürcüceye neredeyse her türde edebiyat eser çevrilmiştir. Gürcü masallarını, romanları, tarihi eserleri de Gürcüce'den- Türkçeye çevirmiştir.²¹⁴

Türkiye'nin bazı devlet üniversitelerinde de Gürcü dili üzerine bölümler mevcuttur. Birincisi Kars'ta 2006 yılında, Kafkas Üniversitesi - Fen-Edebiyat Fakültesine bağlı olan Gürcü Dili ve Edebiyatı; ikincisi Ardahan'da, 2012 yılında, Ardahan Üniversitesi - Ardahan insani Bilimler ve Edebiyat Fakültesine bağlı olan Gürcü Dili ve Edebiyatı; üçüncüsü Rize'de, 2012 yılında, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi - Fen-Edebiyat Fakültesine bağlı olan Gürcü Dili ve Edebiyatı; dördüncüsü Düzce'de, 2013 yılında, Düzce Üniversitesi - Fen-Edebiyat Fakültesine ait olan Gürcü Dili ve Edebiyatı bölümleri açılmıştır.²¹⁵

Son dönemlerde Gürcistan'da her alanda Türkiye ilgisinin artması iki komşu halk arasında ilişkilerin daha da yaklaştırmasına ve Türkiye ile olan bağlarını daha da güçlendirmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla zamanında bozan Türk imajı iyileşmeye başlamıştır. Mustafa Arslan'ın söylediği gibi “Gürcü - Türk kültür ilişkileri çok eskiye dayanıp güçlü temeller üzerine oturduğu görülmektedir. Türklerin, Batıya olan göçleri ile Gürcü ve Türkler daha sık temas etmeye başlamışlardır. Anadolu'nun Türkleşmesiyle birlikte oluşan Türk - Gürcü sınır komşuluğu asırlardır devam etmektedir. Tarihi süreçten günümüze kadar Gürcü sosyal yaşamında Türk kültürünün derin izleri çok açıktır. Özellikle günümüzde Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinde güçlü bir Gürcü kültür etkisinden söz etmek gerekir.

(çevrimiçi 5.05.2020)

²¹³ Mustafa Arslan, “Dil-Kültür Etkileşimi Açısından Türk-Gürcü İlişkileri”, Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, N:12, 2018

²¹⁴ Mariam Gaprindashvili, *SSCB Zamanında Türk-Gürcü ve Gürcü-Türk Edebi Çevirilere Dair Bir İnceleme*, 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ordu, 2017 S. 187

²¹⁵ Bkn: Gürcü Diasporanın resmi sitesi <http://gda.ge/>
(çevrimiçi 3.05.2020)

Doğu Karadeniz’de yaşamakta olan Gürcüler, İslamiyet’i kabul etmiş olsalar da kendi adet ve göreneklerini yaşamlarının bir parçası olarak sürdürmeye devam ettirdiklerini belirtmek gerekir. Gürcistan’da Türk dili, edebiyatı, tarihi, kültürü vb. üzerine son zamanlarda ciddi çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Gürcü ve Türkçeye geçen Arapça ve Farsça sözcüklerin benzer olması bu iki dile ait sözcüklerin Gürcüceye Türkçe üzerinden geçtiği fikrini güçlendirmektedir. Bu kadar sağlam temeller üzerine oturan Gürcü ve Türk ilişkileri daha derinlemesine ortak çalışmalarla incelenmelidir.”²¹⁶ Bu bağlamda öne gelen Gürcü ve Türk bilim insanların, iyi komşuluk politikası çerçevesinde, iki toplumun ilişkilerini araştırarak ortak özgün çalışmaların yapılmasını gerekmektedir ki söz konusu çalışmalar Türk İmajın yeniden şekillenmesinde büyük önem taşımaktadır.

²¹⁶ Mustafa Arslan, “Dil-Kültür Etkileşimi Açısından Türk-Gürcü İlişkileri”, Türk Uluslararası Dil, Edebiyat Ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, N:12, 2018, s.127

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihte pek çok ülke birbiriyle iletişim içerisinde bulunmuştur. Bu ilişkiler bazen olumlu, bazen ise olumsuz şekilde biçimlenmiştir. Ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri çok uzun bir süreci kapsamıştır. Söz konusu ilişkiler esnasında yaşananlar ise tarihsel aşamalarda olumlu veya olumsuz imajlara neden olmuştur. Devletin imajı, o devletin başka devletler veya başka devletlerin vatandaşlarının zihinlerinde yarattığı görüntüdür. Devletin başka devletler tarafından nasıl düşünüldüğüdür.

İmaj kavramı ile kimlik kavramı arasında sıkı bir bağ mevcuttur. Kimlik de kişisel veya toplumsal kimlik gibi, bir ilişkiler bütünü içinde oluşmaktadır. Bu anlamda kimlikler ve hatta devletlerin kimlikleri bile, insanların zihnindeki simgeler ve imgelemler olarak biçimlenmektedir. Samuel Huntington'a göre imaj: "aynı ulusun ya da başka ulusların toplumsal zihinlerinde, imgelem aracılığıyla oluşan hem "biz" hem de "öteki"ne dönük önyargılar, kalıp yargılar, kavramlar ve simgesel çağrışımlardır".

Toplumlar da kimlik oluşumu Batı ve Doğu toplumları kavramını da ortaya çıkarmıştır. Batı toplumunun zihninde yarattığı "ötekiler" fikri ve ötekinin imajı tarihsel süreç içerisinde giderek kesinleşmeye başlamıştır. Bir kimlik olarak Batı'nın kendini dünyanın geri kalanından ayırıp farklılaştırmasını 1453 yılında Konstantinopolis'in Türkler tarafından fethedilmesine bağlamaktadır.

Dünya tarihinde Türkler ile ilgili yaygın imajlar, Türklerin Hristiyan baskı için en tehlikeli ve en korkulan düşman olduğu dönemlerde oluşturulmuştur. Batı'nın kendi öz kimliğine tehdit görülen Türkler, Konstantinopolis'in düşüşünden sonra Avrupa için patolojik bir korkuya dönüşür. Avrupa'da oluşan Türk imajına baktığımızda "despot", "barbar", "yıkıcı", "hasta adam" gibi kelimeleri rastlıyoruz. Avrupalılar için Türkler ve medeniyet kelimeleri yan yana konumlandırılamaz kelimelerdi. Medeniyetin olduğu yerde Türklerin olmadığını veya Türker'in olduğu yerde medeniyetin olmadığı şeklinde bir algı mevcuttu. Türklerin yaşadığı bölgelerde olanların da onlara ait olmadığını söylüyorlardı.

Bugün dahi Avusturya'nın kırsal kesiminde dışarıda oynayan çocukları eve çağırmak için "es ist schon dunkel, Türken comen" (hava karardı, Türkler geliyor) diye bağırılmaktadır. İtalya'da korkunç olaylar ve ürküntüler karşısında "Mamma li Turchi" (Anneciğim, Türkler) deyiimi kullanılmaktadır. Fransızlar kabahği, zalimliği

“Turquerie” kelimesiyle nitelendirir. İspanyollar aşağılamak istedikleri kişilere “Turco” der. İngilizler “to talk Turkey somebody” deyimini karşısındakine düşüncesini kaba sözlerle ifade edenler için kullanır. Almanca’da “kimyon Türk” (Kümmeltürke) gibi küçümseyici deyimler vardır. Yunanlar, “Egina Tourkos”! (“Türk’e döndüm”, çok sinirlendiğini, çılgına döndüğünü kasteder.) Ruslar ise “Hasta adam” ve “barbar” terimleri kullanmaktadırlar.

Çalışma konumu olan Gürcistan tarih kitaplarında “Türk imajına” genel bakışını anlamak için Sovyet Gürcistan’da ve Gürcistan’ın bağımsızlığını tekrar kazandıktan sonraki aşırı sağcı iktidarı dönemi ile 2003 Gül Devrimi sonrası tarih öğretim sisteminde gerçekleştirilen değişikliklerin ortaya koyması gerekmektedir.

SSCB’deki bütün eğitim kuruluşları Sovyet rejiminin propagandasına dayalı, Sovyetlere uygun yeni tarih öğretim sistemine başlamıştır. Bu çerçevesinde Sovyetlerden önce kullanılmış tarih kitapları öğretim sistemden tamamen kaldırılmıştır. SSCB’nin bir parçası olan Sovyet Gürcistan’da (1921-1991) uygulanan tarih öğretim sistemi de merkezi Moskova’dan gelen talimatına göre şekillenmiştir. Sovyet Gürcistan’ının tarih öğretim sisteminde, genel Sovyet tarihi kitapların yanı sıra Gürcü Sovyet tarihçilerin (artık komünist ahlakı benimseyen “Sovyet tarihçiler”) tarafından hazırlanmış olan Gürcistan tarihi kitapları da yer almıştır. Söz konusu kitaplarla Sovyet yazarların genel amacı yeni neslin Sovyet yapısına sadakatinin sağlanması, Komünistlere karşı çıkan ülkelerin eleştirilmesi olmuştur. Bu yaklaşım ise ister genel ister okul ders tarih kitaplarının içeriğini önemli bir şekilde belirlemiştir.

SSCB zamanında (Gürcistan dahil olmak üzere) okutulan tarih kitaplarında Türklerin ataları olarak bilinen Hunlar hakkında “vatanı olmayan, eşleri ve çocukları sürekli hareket eden karavanlarda yaşayan kavimlerdir, ayrıca açgözlü, dış görüntüsü çirkin ve iğrençler” aşağılayıcı terimleri kullanılmıştır. “Barbar” Türkler tarafından “fetih” olarak kutlanan Konstantinopolis’in düşüşü, Bizans İmparatorluğu ile Ortodoks dini paylaşılan Ruslar, Gürcüler ve saire tarafından “felaket” olarak nitelendirilmiştir. Sovyet yazarlara göre “Osmanlı Türklerin gittikleri her yerde: Yunanistan, Gürcistan, Bulgaristan gibi ülkelerde ekonomi ve kültürün gelişimi yavaşlanmıştır. Türkler, ele geçirdikleri ülkelerde yerli halkı kovarak buraları barbarca kendi kalelerine dönüştürdüler”.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile ortaya çıkan yeni milli devlet okullarında okutulan tarih kitaplarına büyük bir ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılmasının hemen ardından etnik çatışmaların ortaya çıkmasıyla (örneği: Gürcistan) söz konusu anlaşmazlıklara nelerin sebep olduğu incelenmeye başlanmıştır. Yabancı düşmanlığı gibi süreçlerin nasıl geliştiği inceleme başlanmıştır. Ayrıca milli eğitim de zorunlu tutarak milli tarih kitaplarını inceleme ve yeniden yazma kararı alınmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla 26 Mayıs 1991 yılında bağımsızlığa yeniden kavuşan Gürcistan'da iktidara gelen ve aşırı sağcı olan Zviad Gamsakhurdia milli değerlerin ön plana çıkartarak milliyetçi politikası izlemeye başlamıştır. “Gürcistan sadece Gürcülerindir” sloganı nerdeyse tüm tarih kitaplarını doğrudan etkilenmiştir.

SSCB döneminde Gürcistan milli tarih kitapları Türk imajını oluşturan konularla ilgili oldukça fazla bilgilere sahiptir. Örneğin: Gürcistan'da “Didi Turkoba” (“Büyük Türk istilası”, “the Great Turkish Troubles) ve Mucize Zafer - Didgori Savaşı – 12 Ağustos 1121, 29 Mayıs 1555 Amasya Antlaşması ve Gürcü Halkın Büyük Trajedi konular işleniyordu. Türk -Gürcü ilişkilerinde dini ve medeniyet farklılıktan dolayı iki halk arasında mücadelesi de bu yönden olduğunu bellidir. Gürcü tarihçilere göre “Türk devletin cihat inancıyla Gürcistan'ı fethetmeye yönelik faaliyetlerine karşılık olarak, Hristiyanlıkla güçlenmiş Gürcü milliyetçiliğinin bağımsızlığı korumayı amaçlayan direnişi, iki taraf arasında mücadeleye dini önemi kazandırmıştır. Tarih boyunca milliyet anlayışı din temeline dayanmıştır, bu doğrultusunda iki millet arasındaki çatışmasında dini önemli yer almaktadır. Her iki taraf farklı din, kültür ve medeniyetine sahip olduklarından dolayı Hristiyan Gürcülerin Müslüman Türklere karşı nefreti ve düşman algısı açıkça anlaşılabilir.

Kasım 2003 yılında Gürcistan'da yaşanan “Gül Devrimiyle” Batı yanlısı Mikheil Saakashvili'nin iktidara geldikten sonra durum değişmiştir. Devrim sonrası Gürcistan, Türkiye ile ilişkilerinde iyi komşuluk politikasını izlemiştir. Gürcü-Türk siyasi, ekonomi, kültürel ilişkileri hep ilerlemektedir. Söz konusu gelişmeler ve iyi komşuluk politikası, ayrıca Gül devrimden sonra Gürcistan tarafından izlediği Batı yanlısı politikalar, Gürcistan Türkiye ilişkileri deriden etkilenmiştir.

Genellikle ülkelerin kalkınması için eğitim sisteminin geliştirilmesi ve Batı'ya uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Gürcistan'da eğitimin kalitesini yükseltmek için de yapılan eğitim reformları, Gürcistan eğitim sisteminde deriden değişimlere yol

açmıştır. Gül Devrimi'nin liderin Mikheil Saakashvili'nin Gürcistan'a getirmiş olumlu bir sonuç, ülkede eğitim sistemde yolsuzluğa karşı savaşıma ve yabancı ülkelere karşı önyargıların yok edilmesi olmuştur.

2003 Gül Devriminden sonra Gürcistan eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapılmıştır. Yenilikler Sovyet döneminden kalma, sonrasında ise milliyetçi ideolojine dayanmış olan eğitim sisteminin tamamen değiştirmesi şeklindedir. Yaşanan tüm gelişmel sayesinde Türkiye'nin Gürcistan'daki imajına doğrudan doğruya iyi yönünde etki etmiştir. Öyle ki “mucize savaş” olarak bilinen bayramı resmi tatil günlerden kaldırılmıştır. Devrim sonrası yıllarda, iyi komşuluk politikası çerçevesinde Türkiye'nin imaj meselesine olan bakış açısında ve uygulamalarında ciddi bir değişim yaşanmıştır. İki ülke arasında gelişmelerin sonucunda Türkiye'nin Gürcistan'daki imajının fark edilir bir biçimde iyileşmesine neden olmuştur. Gürcistan'daki Türkiye algısında meydana gelen bu iyileşme, Gürcü halk tarafından da ciddi bir ivme kazanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde Türk imajını bozan yaklaşım değişir. Türkiye'nin Gürcistan'daki imajına dikkate değer bir düzeyde katkı yapıldığı söylenebilir. Böylece tüm bu olumlu gelişmelerinden dolayı Gürcü tarih kitaplarında Türk imajını bozan yaklaşımın düzeltilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Mikheil Saakashvili de Türkiye'ye yönelik “*Dost ve ortağımız Türkiye bir dizi nedenden ötürü bizim için çok önemli. Birincisi, bağımsızlığımızı ilk tanıyan ülke olmanız toplumsal hafızamıza kazındı. Eskiden Türkiye bizim için meçhul bir ülkeydi. Evet, annem gibi Türkçeyi, Türk tarihini, kültürünü öğrenenler vardı ama hayatları boyunca tek bir canlı Türk görmemişlerdi. Bağımsızlık sonrası yardımımıza ilk koşan ülke Türkiye oldu, sınırı açtı, zor zamanlarımızda aktif ekonomik yardım yaptı. Ne yazık ki bütün komşularımız öyle davranmadı. Türkiye bizi ısrarla uluslararası alanda destekledi. Bütün bunları nesiller sonra bile unutmayacağız*” ifadeleri kullanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk Gürcistan'a ve Gürcü halka ilişkin “*Bizi Gürcistan ile birleştiren yalnız sempati değil, aynı zamanda hedeflerimizin de bir olmasıdır. Güçlü bir doğuya ihtiyaç var. Özellikle güçlü bir Kafkasya'ya, Kafkasya'da ise en önemlisi ulus olan Gürcüler “in, güçlü olmasına ihtiyaç var bize, güçlü ve bağımsız bir Gürcistan lazım. Biz Kafkasya'nın diğer ülkelerinin de bağımsız olabilmeleri için Gürcistan ile birlikte çaba sarf etmeliyiz*” belirtmiştir.

Günümüzde, Türkiye'nin dış politikasında Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklenmesi önemli yer almaktadır. Bu doğrultusunda iki ülke arasındaki siyasi

ilişkileri iyi komşuluk politikası çerçevesinde stratejik düzeydedir. Ancak dış politikada her an değişebilir çerçevesinde, gelecekte iki ülke birbirinden uzaklaşması durumunda, Türkiye, bugün Gürcistan’a ait olan bazı bölgelerindeki yaşayan Türk kökenli halkların güvenliğini sağlamak zorunda kalacaktır. Ayrıca gelecekte iki ülke arasında anlaşmazlığı yaşanırsa Türkiye, uluslararası anlaşmalar ile 1921 tarihli Kars Anlaşması kararlarına göre Gürcistan’a müdahale yapabilir. Dolayısıyla zamanda iyileşen Türk imajı hemen kötüye dönüşebilir.

KAYNAKÇA

<i>Kitaplar:</i>	
<i>Akaki Surguladze:</i>	<i>Gürcistan Tarihi Araştırmaları, Cilt.6, Tiflis, Sovyet Gürcistan Yay. 1972</i>
<i>Akaki ve Paata Surguladze:</i>	<i>Gürcistan Tarihi, Tbilisi, Saqartvelos Macne Yay., 1991</i>
<i>Bozkurt Güvenç:</i>	<i>Kimlik, İmaj ve Türk İmajı, Dünyada Türk İmgesi, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2016</i>
<i>Carter Findley:</i>	<i>Dünya Tarihinde Türkler, Çevirmen: Ayşen Anadol, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008</i>
<i>Charles Sabatos:</i>	<i>Mit ve Tarih Arasında Orta Avrupa Edebiyat Tarihinde Türk İmgesi, Çevirenler: Oğuz Cebeci, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2014</i>
<i>Davit Cumburidze:</i>	<i>XVII.- XXI. Yüzyıllarda</i>

	<i>Gürcistan-Rusya İlişkileri, Cild I., Tiflis, Meridiani Yay. 2016</i>
<i>Dominique Schnapper:</i>	<i>Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair, Çeviren: Özlem Okur, İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1995</i>
<i>Edvard Carr:</i>	<i>Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929, Çev. Cinemre, L., İstanbul, Yordam Kitap, Yay., 2015</i>
<i>Edward De Bono:</i>	<i>Altı Şapka Düşünme Yöntemi, Çevirmen: Ercan Tuzcular, İstanbul, Remzi Kitabevi, İş ve Yönetim Dizisi, 2015</i>
<i>Elena Avraamova:</i>	<i>SSCB'deki Eğitim Sistemi Reformları, Moskova, Delo Yay., 2014</i>
<i>Emil Mikhaylovich Golin, Valentina Leonidovna Kuzmenko, Mikhail Yakovlevich Loyberg:</i>	<i>Moskova, Orta çağ Tarihi, Prosvesheniye Yay., 1963</i>
<i>Esra Özsüer:</i>	<i>Türkokratia, birinci baskı, İstanbul, kronik yayınları, 2018</i>
<i>Edvard Wadie Said:</i>	<i>Batının Şark Anlayışları, Şarkiyatçılık, çevirmen: Berna Ünler, İstanbul, Metis yay., 2003</i>

<i>Fahrettin Çiloğlu:</i>	<i>Gürcülerin Tarihi, İstanbul, Kafkas Araştırmaları Yay., 1993</i>
<i>Falk Pingel:</i>	<i>Ders Kitaplarında 20. Yüzyıl Avrupası, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Avrupa Evi Yay., 2003</i>
<i>Gürcistan Tarihi, Yazarlar Grubu:</i>	<i>(Gürcistan'ın Sovyetlerin Tarafından İşgalinden Sovyetlerden Ayrılmaya Kadar) C.4., Tiflis, Palitra L Yay., 2012</i>
<i>Gürcistan Tarihi, Yazarlar Grubu:</i>	<i>C.2., Tiflis, Palitra L Yay., 2012</i>
<i>Gürcistan Tarihi, Yazarlar Grubu:</i>	<i>C.3., Tiflis, Palitra L Yay., 2012</i>
<i>Tarihi Araştırmaları:</i>	<i>C. 6., Tiflis, Sovyet Gürcistan Yayınları, 1972</i>
<i>Editör: Roin Metreveli:</i>	<i>Gürcü Sovyet Ansiklopedisi, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Tiflis, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bakanlar Kurumu Yay., 1981</i>
<i>Editör: Roin Metreveli:</i>	<i>Gürcü Vakayiname - Anonym Tarih Eseri, Cilt Iı, Tiflis, Gürcistan Ulusal Bilim Akademisi, Artanuji Yay., 2008</i>
<i>Haydar Çakmak:</i>	<i>1989'dan Günümüze Gürcistan, Trabzon, KTÜ yay., 1998</i>

<i>Hacer Harlak:</i>	<i>Önyargılar, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000</i>
<i>Ingmar Karlsson:</i>	<i>Avrupa ve Türkler, çeviren: Turhan Kayaoğlu Homer kitabevi, İstanbul 2007</i>
<i>İbrahim Kalın, İslam ve Batı:</i>	<i>İsam Yay., İstanbul, 2015</i>
<i>İlhan Erdem:</i>	<i>Doğu Anadolu Türk Devletleri, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002</i>
<i>İrakli Gvenetadze, Giorgi Rukhadze:</i>	<i>Uluslararası İlişkilerinde Nato, Tiflis, Gürcistan Teknik Üniversitesi Yay., 2009</i>
<i>İvan Fedesov:</i>	<i>SSCB Tarihi , Moskva, Prosveshenie Yay., 1982</i>
<i>İvan Kaydanov:</i>	<i>Orta Çağ Tarihi, 1. Baskı, Petersburg, Bilimler Akademisi Yay., 1837</i>
<i>İvane Javahishvili, Niko Berdzenishvili, Simon Canashia:</i>	<i>Gürcistan Tarihi - Eski Dönemlerden 19. Yüzyılın Başına Kadar, Tiflis, Tiflis Devlet Üniversitesi Yay. 1943</i>
<i>İvane Javakhishvili:</i>	<i>Gürcü Milleti Tarihi I. Yüzyıldan VI Yüzyılın Birinci Yarısına Kadar, Cilt I, Iı Bölüm, Tiflis, Tiflis Devlet Üniversitesi Yay., 1982</i>

<i>İvane Javakhishvili:</i>	<i>Gürcü Milleti Tarihi, Cilt II, Tiflis, Mecniereba Yay., 1983</i>
<i>Indira Phutkaradze:</i>	<i>“Teritoryal Çatışma ve Çözüm Dinamikleri: Gürcistan Örneği”, Doktora tezi, İstanbul, 2017</i>
<i>Jean C. Filoux:</i>	<i>Eleştiri Kuramları, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil yay., 2000</i>
<i>Karl Marx:</i>	<i>Louis Bonaparte’nin 18 Brumaire, Ankara, Eriş Yay. 2012</i>
<i>Marika Lortqifanidze:</i>	<i>Kral III. Bagrat, Kutaisi, Tsentri Yay. 2002</i>
<i>Kamil Ağacan:</i>	<i>Değişim Zamanı: Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası, Stratejik Analiz, Ankara, Asam Yay., 2005</i>
<i>Kamil Ağacan:</i>	<i>Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri, Ankara, Lalezar Kitapevi, 2006</i>
<i>Mariam Gaprindashvili:</i>	<i>SSCB Zamanında Türk-Gürcü ve Gürcü-Türk Edebi Çevirilere Dair Bir İnceleme, 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ordu, 2017</i>

<i>Mikheil Svanidze:</i>	<i>Gürcistan-Osmanlı Tarihi Araştırmaları (XIV-XVIII), Tiflis, Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti Bilimsel Akademisi Yay., 1990</i>
<i>Mikheil Svanidze:</i>	<i>Türkiye Tarihi 1299'dan 2000'e kadar, Tbilisi, Artanuji Yayınları, 2007</i>
<i>Milli Eğitim Bakanlığı:</i>	<i>Halk Eğitimi, , Moskova, Pedagogika Yay. 1989</i>
<i>Mustafa Aydın, editör:</i>	<i>Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C.III, 2001-2012, İstanbul, İletişim Yay., 2013</i>
<i>Nadejda Krupskaya:</i>	<i>Ateist Öğretimin Sorunları; Moskva, Prosveşenie Yay., 1964</i>
<i>Nicolle, J. Haldon, S. Turnbull:</i>	<i>Konstantinopolis'in Düşüşü, Osmanlıların Bizans'ı Fethi, Çevirmen: Ali Özdamar, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010</i>
<i>Niko Berdzenishvili, Simon Canashia:</i>	<i>Gürcistan Tarihi, İstanbul, Sorun Yayınları, 1987</i>
<i>Niko Berdzenishvili:</i>	<i>Gürcistan Tarihi Araştırmaları, Tiflis, Mecniereba Yay., 1979</i>
<i>Niko Berdzenishvili:</i>	<i>Simon Canashia, Gürcistan</i>

	<i>Tarihi, Çevirmen: Hayri Hayrioğlu, Sorun Yay. İstanbul, 2000</i>
<i>Nikolay Bajenov:</i>	<i>Rusya Tarihi Ders Kitabı, Skoropeçatiya Yay. Kronştadt 1907</i>
<i>Nevzat Özkan:</i>	<i>Türk Dilinin Yurtları, Ankara, Akçağ Yay., 2007</i>
<i>Nodar Shengelia:</i>	<i>Küçük Asya Selçuklular ve Gürcistan, (XI Yüzyılın Son Çeyreği ve XIII Yüzyıl), Tiflis, Tiflis Devlet Üniversitesi Yay., 2003</i>
<i>Norman Freidman, İmge:</i>	<i>çevirmen: Kemal Atakay, İstanbul, kitaplık yay., 2004</i>
<i>Nuri Bilgin:</i>	<i>Kimlik İnşası, Ankara, Aşina Kitaplar Yay., 2007</i>
<i>Nuri Bilgin:</i>	<i>Sosyal bilimlerin kavşağında Kimlik Sorunu, İzmir, Ege yayıncılık, 1994</i>
<i>Onur Bilge Kula:</i>	<i>Kant Estetiği ve Yazın Kuramı, İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2008</i>
<i>Pobert Yuryeviç Vipper:</i>	<i>Uchebnik İstorii, Drevnost, Valtere İ Rapa, Riga, Valtere i Rapa Toplumu Yay. 1925</i>

<i>Roin Metreveli:</i>	<i>IV. Davit Ağmashenebeli, Tiflis, Sovyet Gürcistan Yay., 1990</i>
<i>Salih Özbaran:</i>	<i>Bir Osmanlı Kimliği. 14.-17. Yüzyıllarda Rum, Rumi Aidiyet ve İmgeleri, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2004</i>
<i>Simon Kaukchishvili:</i>	<i>Gürcü Vakayiname - Anonim Tarih Eseri - Krallar Kralı Davit'in Hayatı, C. I, Editör ve Yayımcı Simon Kaukchishvili, Tiflis, Editör Tarafından Yayımlandı, 1955</i>
<i>SSCB'de Halk Eğitimi 1917-1973:</i>	<i>Tüm Belgeleri, Moskova, Prosveshenie Yay., 1974</i>
<i>Thierry Hentch:</i>	<i>Hayalı Doğu, Batı'nın Akdenizli Doğuya politik Bakışı, Çevirmen: Aysel Bora, İstanbul, Metis yay., 2016</i>
<i>Thierry Hentsch:</i>	<i>Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı, Çeviren: Aysel Bora, İstanbul Metis yay., 1996</i>
<i>Thomas Kuhn:</i>	<i>Bilimsel Devrimlerin Yapısı, Çevirmen: Nilüfer Kuyaş, Ed.: Senem Tüfekçioğlu, İstanbul,</i>

	<i>Kırmızı Yayınları, 2017</i>
<i>Tuncer Baykara:</i>	<i>Tarih Araştırma ve Yazma Metodu, İstanbul, IQ Kültür Yayıncılık, 2010</i>
<i>Ufuk Tavkul:</i>	<i>Kafkasya da Kültürel Etkileşim: Sosyo-Linguvistik Bir Araştırma, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009</i>
<i>Vakhtang Goiladze:</i>	<i>Azız Nino'nun Kartli'ye Gelmesi Ve Kartli'nin Hristiyanlığa Dönüştürme Tarihi İlgili, Tiflis, Mnatobi Yay., 1986</i>
<i>Vakhtang Guruli:</i>	<i>Georgiyevsk Antlaşması 1783, Tiflis, Universalı Yay. 2013</i>
<i>Valentina Kuzmenko:</i>	<i>Emil Golın, Mihael Loyberg, Orta çağ Tarihi, Moskova, Prosvesheniye Yay., 1963</i>
<i>Vasil Mosiashvili:</i>	<i>Selçuklu Sultanı Alp-Arslan'ın Gürcistan Seferleri, Tiflis, Gürcistan Patrikhanesi - Azız Andria Gürcü Üniversitesi, 2012</i>
<i>Vladimir Lenin:</i>	<i>Tüm Çalışmaları, Moskova, Politicheskaya Literatura Yay., 1970</i>
<i>Yaşar Bedirhan:</i>	<i>Selçuklular ve Kafkasya, Ankara,</i>

	<i>Nobel Akademik Yayınları, 2014</i>
<i>Yevhenia Agibalova:</i>	<i>Donskoy, Orta çağ Tarihi, Çevirme. Çağdaş Sümer, İstanbul, Yordam Kitap Yay., 2017</i>
<i>Makaleler ve Dergiler</i>	
<i>Abdiraşıit Babataev:</i>	<i>“SSCB Eğitim Sistemi ve Ateizm Propagandası”, Kırgızistan, Oş Devlet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi, Sayı N:25, 2018</i>
<i>Ahmet Şimşek, Nigar Mahharamova:</i>	<i>“Sovyetler Birliği Döneminde Rusya’da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk İmaji”, Türk Tarih Eğitimi Dergisi, 4/2, 2015</i>
<i>Ali Kirman:</i>	<i>“İslamofobinin Kökenleri: Batılı Mı Doğulu Mu?” Journal Of Islamic Research, 21/1, 2010</i>
<i>Anne Campbell & Sophia Gorgodze:</i>	<i>“Internationalization of Georgian Higher Education: National and International Influences”, Debrecen University Press HERJ Hungarian Educational Research Journal Vol 6/1, 2016</i>
<i>Anthony Smith, John Hutchinson:</i>	<i>“Ethnicity”, Oxford, Oxford University Press, 1996</i>

Arthur Buehler:	“İslamofobi: Batı’nın Karanlık Tarafının Bir Yansıması”, Çeviren: Mehmet Atalay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 55/1, 2014
Betül Karagöz Yerdelen:	“Uluslararası İlişkilerde İmaj Kavramı ve Batı Nostaljisindeki Bir Aksaklık Olarak Türk İmajı”, Karadeniz Dergisi, 2017; N: 35
Beyzade Çetin:	“Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 24, N: 2, Elazığ-2014
Bilal Karabulut:	“Uluslararası İlişkilerde İmaj Yönetimi: Ulus Markalaşması Örneği”, Ankasam, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Aralık 2018/2
Bilgehan Gültekin:	“Türkiye’nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler”, İletişim Dergisi, N:4, 2005
Burcu Özdemir:	“Sovyetler Birliği’nde Komünist İdeolojinin Eğitime Yansımaları:

	<i>1920’li Ve 1930’lu Yıllar”, Çomü Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 3(1), 2018</i>
Çetin, B. N.:	<i>“Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikalaşması” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, Elazığ, 2014</i>
Ekaterina Stoliyarovna:	<i>“Bolşeviklerin Propagandası Aracı Olarak Sovyet Eğitim Sisteminin Oluşumu, Kültür Dünyasında İnsan”, Ekaterinburg, Bölgesel Kültürel Çalışmalar Dergisi, №2/3 (21), 2017</i>
Elnur Veiselov:	<i>“Serhat Zaman, Gürcistan’da Eğitim Sistemi ve Coğrafya Öğretimi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Nisan, 20/2, 2016</i>
Esra Aydın Kılıç:	<i>“Seçmen Tercihinde İmaj Faktörü: Siyasal Parti ve Aday İmajı Karşılaştırmasına Yönelik Bir Alan Araştırması”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, 36,</i>

	<i>Bahar-2013</i>
<i>Gültekin, B.:</i>	<i>“Türkiye’nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler”, İletişim Dergisi, say: 4, 2005</i>
<i>Hakan Olgun:</i>	<i>“Tarihsel Bir Kurgu Ürünü Olarak İslamofobyaya”, İlmi Dergi Diyanet, Cilt: 44/3, 2008</i>
<i>Hasan Kanbolat:</i>	<i>“Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikheil Saakashvili: Siyasi Bir Lider Olarak Benim İçin Örnek İnsan Atatürk’tür”, Stratejik Analiz, sayı 50, 2004</i>
<i>İdris Demir:</i>	<i>“Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı’nın Türkiye Açısından Önemi, “Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu Sorunlar-Tehditler-Fırsatlar”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2008</i>
<i>Mariam Gaprindashvili:</i>	<i>“SSCB Zamanında Türk-Gürcü Ve Gürcü-Türk Edebi Çevirilere Dair Bir İnceleme,” 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ordu, 2017</i>

Mitat Çelikipala :	<i>“Başarısız Devlet-Demokratik Model Ülke Sarmalında Gürcistan’ın 20 Yılı”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (OAKA)- Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, N:14, 2012</i>
Muhittin Gül:	<i>“Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri”, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, N:1, 2009</i>
Mitat Çelikipala:	<i>“Kafkasya’da Neler Oluyor?”, Ankara, Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Metinleri, N: 9/1, 2009</i>
Mustafa Arslan:	<i>“Dil-Kültür Etkileşimi Açısından Türk-Gürcü İlişkileri”, Türk Uluslararası Dil, Edebiyat Ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, N:12, 2018</i>
Mehmet Yapıcı:	<i>“İlköğretim 1. Kademe Ders Kitaplarının Öğrenci Düzeyine Uygunluğu”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, S.1, 2004.</i>
Nasuh Günay:	<i>“Luther’in İslam Algısı”, Süleyman Demirel Üniversitesi</i>

	<i>İlahiyat Fakültesi Dergisi, N:24, 2010/1</i>
Nilgün Köktaş:	<i>“Saakashvili Dönemi Gürcistan: İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme”, Ardahan Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, Ekim 2015</i>
Nodar Shengelia:	<i>“Gürcistan’da Osmanlı Çalışmaları-4”, İstanbul, Chveneburi Kültürel Dergisi, Sayı 38, 2001</i>
Önder Canveren:	<i>“Mart’in Luther’in İslam Ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmeler”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, N:42/10, 2014</i>
Selçuk Çolakoğlu:	<i>“Türkiye’nin Gürcistan Politikası”, İstanbul, Chveneburi Kültürel Dergi, Sayı 36, 2000</i>
Sait Yılmaz :	<i>“Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, cilt 1, N:1, 2008</i>
Utku Özmağas:	<i>‘Öteki’, Türkçe Edebiyat Kültür ve Sanat Dergisi- Anafilya, N: 30,</i>

	<i>Aralık-2003</i>
<i>Venera Başaran:</i>	<i>“Çarlık Dönemi Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmgesi”, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, N: 2/3, 2012</i>
<i>Yelda Demirağ:</i>	<i>“Bağımsızlıktan Kadife Devrime Kadar Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, Uluslararası İlişkileri Akademik Dergisi, C.2/7, 2005</i>
<i>İnternet kaynakları:</i>	
<i>Gürcistan Dışişleri Bakanlığı, (çevrimiçi), 03.02.2020:</i>	http://www.mfa.gov.ge/
<i>Gürcistan Anayasası, (çevrimiçi), 02.02.2020:</i>	https://emis.ge/acts/saqartvelos%20konstitucia.pdf
<i>Gürcistan, NATO ve AB hk. Resmi sayfası (çevrimiçi: 5.05.2020) :</i>	http://old.infocenter.gov.ge/
<i>Gürcü Diasporanın resmi sitesi (çevrimiçi 3.05.2020) :</i>	http://gda.ge/
<i>Yelda Demirağ, “Bağımsızlıktan Kadife Devrime Kadar Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, Uluslararası İlişkileri Akademik Dergisi, C.2/7, 2005, s.133, (çevrimiçi), 04.02.2020:</i>	https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539674
<i>Rex Wade, The Russian Revolution - 1917, Cambridge, Cambridge University</i>	http://catdir.loc.gov/catdir/samples

<i>Press, 2017, (çevrimiçi), 25.10.2019:</i>	<u>/cam032/99056317.pdf</u>
<i>Sheila Fitzpatrick, The Russian Revolution (1917-1932), New York, Oxford University Press, 2. edition, 2000, (çevrimiçi), 25.10.2019:</i>	<u>http://mrreynoldsclasses.weebly.com/uploads/1/7/2/5/17254072/the_russian_revolutionsheila_fitzpatrick.pdf</u>
<i>Alfred Evans, A., “Trends in Soviet Secondary School Histories of the USSR”, Soviet Studies, vol. 18, N:2, 1976, p. 221 (çevrimiçi), 02.02.2020:</i>	<u>https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668137608411060</u>
<i>Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Ve Birlik Cumhuriyetlerinde Mevzuat Temelleri, Moskova, 1989, (çevrimiçi) 01.02.2020 :</i>	<u>http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_16015.htm</u>
<i>Venera Başaran, “Çarlık Dönemi Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmgesi”, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, N:2/3, 2012, s.203, (çevrimiçi) 15.12.2019, :</i>	<u>https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/595511</u>
<i>Shota Meskhia, Mücizevi Savaşı, Tiflis, Mecniereba Yay. 1972, (Gürcüce) :</i>	<u>(çevrimiçi) 16.12.2019</u> <u>https://www.academia.edu/4286525/</u>
<i>Gürcistan Eğitim Bilim ve Spor bakanlığı, (çevrimiçi) 16.11.2019 :</i>	<u>https://www.mes.gov.ge/</u>
<i>Anne Campbell & Sophia Gorgodze, “Internationalization of Georgian Higher</i>	<u>https://www.researchgate.net/publication/305678584</u>

<i>Education: National and International Influences</i>, Debrecen University Press, <i>HERJ Hungarian Educational Research Journal Vol 6/1, 2016, (çevrimiçi)</i> 5.01.2020:	
<i>Nilgün Köktaş, “Saakashvili Dönemi Gürcistan: İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme</i>, Ardahan Üniversitesi <i>İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, Ekim 2015, (Çevrimiçi)</i> 15.01.2020:	<u>https://Www.Ardahan.Edu.Tr/Iibfdergi/Arsiv/2/07.Pdf</u>
<i>Ernts Hobsbawn., Davit Kertzer, “Ethnicity and Nationalism in Europe Today</i>, <i>Anthropology Today, Vol. 8., N:1, February, 1992, p .3-8, (çevrimiçi)</i> 15.02.2019 :	<u>https://www.scribd.com/doc/173047698/</u>
<i>Walker Connor, “A Nation is a Nation, is a State, is an Ethnic Group</i>, Oxford University Press, Oxford, 1994, s. 209, (çevrimiçi), 23.03.2020:	<u>www.bxscience.edu/ourpages/auto/2011/11/10/45820232/a%20state%20is%20a%20state.pdf</u>
<i>Samuel Huntington, The Clash Of Civilizations</i>, New York, 1996, (çevrimiçi), 23.03.2020:	<u>https://www.academia.edu/4610592/</u>
<i>Friedrich Hegel, Tarih Felsefesi, Çevirmen: Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınevi - Bilim ve Felsefe Metinleri</i>	<u>https://www.academia.edu/7584916/Hegel - Tarih Felsefesi 1</u>

<i>Dizisi, 2006, (çevrimiçi) 24.03.2020:</i>	
<i>Zbignew Brezezinski, Büyük Satranç Tahtası, (çevrimiçi 1.05.2020) :</i>	www.scribd.com/document/396033461/Zbigniew-Brzezinski-Buyuk-Satranc-Tahtas%C4%B1-pdf
<i>Gürcistan Eğitim, kültür ve Spor Bakanlığı Resmi Sitesi:</i>	http://mes.gov.ge/ (çevrimiçi 5.05.2020)
<i>Henri Tajfel, Human Groups And Social Categories, Cambridge: Cambridge University Press, 1981 (çevrimiçi), 27.03.2020:</i>	http://www.csepele.hu/elearning/cikk/tajfel.pdf
<i>Georges Corm, Doğu Batı Hayâli Kırılma, çevirmen: Nüvit Bingöl, İthaki yay. İstanbul, 2003 (çevrimiçi 22.02.2020) :</i>	https://uriasmcnellie89.files.wordpress.com/2019/01/dogu-bati-hayali-kirilma.pdf
<i>Gazete:</i>	
<i>Giorgi Chanturia:</i>	<i>“Ulusal Hareket Kavramı Üzerinde”, Tiflis, Gazete: Halk Eğitimi, Nisan 2, 1990</i>
<i>Milliyet gazetesi:</i>	<i>“Gürcistan’ın NATO’ya üye olması”, İstanbul, Ocak 30, 2006</i>